EXERCITATIONES ANTI-MORINIANÆ: DE PENTATEUCHO SAMARITANO, EJUSQUE UDENTICA ΑΥΘΕΝΤΙΑ:

Oppositæ

Canonicæ ejusdem *αὐθεντίᾳ* à JOHANNE MORINO *Blesensi*, *Congregationis Oratorij*, ut vocant, *Presbytero*, temerè assertæ.

In quibus

Non tantùm firmis rationibus *Pentateuchus Samariticus*, magno conatu ab ipso Canonizatus, convellitur; Apographum vitiosum ex Hebræo Autographo demonstratur; sed etiam nonnulla, S. Scripturæ & Antiquitatis loca difficiliora de Samaritanorum Religione, Scriptis, Moribus illustrantur, atque ex monumentis Latinis, Græcis, Hebraicis, Chaldaicis, Rabbinicis, Arabicis, Persicis & Ægyptiacis eruuntur.

Quibus accedit

Epitome omnium capitum LIBRI JOSUAE, h. e. Chronici illius Samaritani, quod ex legato Magni viri, JOSEPHI SCALIGERI, in illustrissima *Leidensi* Bibliotheca Arabicè contextum, sed Samaritico charactere exaratum, asservatur.

Authore

JOHANNE HENRICO HOTTINGERO, Tigurino.

Ben Sira in libr. Sap. c. 50.

Ἐν δυσὶν ἔθνεσι προσώχθισεν ἡ ψυχή μου, καὶ τὸ τρίτον οὐκ ἔστιν ἔθνος. Οἱ καθήμενοι ἐν ὄρει Σαμαρείας φυλιστιείμ, καὶ ὁ λαὸς μωρὸς ὁ κατοικῶν ἐν Σικίμοις.

TIGURI,
Typis JOH. JACOBI BODMERI.
MDCXLIV.

Viris Magnificis, Amplißimis, Nobilißimis, Prudentißimis

D. D. SOLOMONI HIRZELIO, Consuli magnificentissimo.

D. D. JOH. HENRICO WIRTZIO, Quæstori amplissimo.

D. D. JOH. HENRICO RHONIO, Tribuno plebis, Redituúmque Ecclesiasticorum Archiœconomo prudentissimo.

D. D. JOH. LUDOVICO SCHNEBERGERO, Armamentarij Præfecto strenuissimo, liberarúmque Helvetiæ Provinciarum præfecturâ summa cum laude nuper defuncto.

Illustrißimæ Reipublicæ Tigurinæ
Senatoribus,
Patriæ Patribus,
Ecclesiæ Nutritijs,
Scholæ Moderatoribus primarijs,
Studiorum Fautoribus

Exercitationes has observantiæ causâ offero & consecro

JOH. HENRICUS HOTTINGER.

Viri Magnifici, Amplißimi, Nobilißimi,

PRæclarè admodùm & opportunè Epiphanius, omnis veræ antiquitatis cornucopiæ, in παντοδαπῆς eruditionis de Hæresibus libro, verbis Irenæi, (quem modò [a] Ἀποστόλων διάδοχον, modò [b] ἁγιώτατον, modò ἄνδρα [c] πρεσβύτην κατὰ πάντα ἐν πνεύματος ἁγίου κεκοσμημένον, appellat) monet: [d] Ἡ πλάνη καθ' αὐτὴν μὲν οὐκ ἐπιδείκνυται, ἵνα μὴ γυμνωθεῖσα γένηται καταφορος· πειθανῷ δὲ περιβλήματι πανούργως κοσμουμένη καὶ αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀληθεστέραν ἑαυτὴν παρέχειν φαίνεσθαι διὰ τῆς ἔξωθεν φαντασίας τοῖς ἀπειροτέροις. Id est, *Nam error per se ipsum non ostenditur, ut ne denudatus deprehendatur, sed amiculo splendido callidè ornatus, ut etiam ipsa veritate veriorem seipsum exhibere videatur imperitioribus per externam apparentiam.* Veritatem dicti, venerandi Senis, ut omnium hæresium cloaca, hæreticorúmque caterva, ita eorum cumprimis probat cohors, qui dum superstructi solido illi Prophetarum & Apostolorum fundamento soli videri haberique volunt, alia interim, quæ cerebrum suppeditat mucosum, ἀμβολιεργίαις vacantes, fundamenta quærunt & principia, longè diversa ab ijs, quibus & Christus, & Apostoli, & ipsorum in ministerio successores, longo temporum flexu & fluxu usi sunt. Sunt nempe illi ipsi, qui, ut reliqua Religionis capita intacta relinquamus, ubi semel à Scriptura Authentica Hebræa Veteris, & Græca Novi Testamenti deflectẽtes, malesana ποσί τε χερσί τε defendenda susceperunt dogmata, varias, in quibus errorum suorum patrocinium invenirent, titulis & rationibus, apud imperitos,

[a] *Hæres. XXIV. p. 37.* [b] *Hæres. XXXI.* [c] *Hæres. XXXI. p. 93.* [d] *Ibid. p. 79. 80.*

admodum ſpecioſis authenticas obtruſerunt editiones. Κενοδόξων γὰρ, inquit Epiph hæreſ. lib. 1. h. 35. ἕκαστος, καὶ βουλόμενος ἑαυτῷ συνάγειν ἄθροισμα, ὥστε αὐτῷ ἕπεσθαι, ἃ ὑπεισῆλθε τῇ ἑαυτοῦ ἐννοίᾳ ἐψευδολογήσεν, id eſt, *Unus quisque enim vana gloria captus, & ſibi ipſi congregationem in ſequentem ipſum colligere cupidus, quæ in mentem venerunt, commentus eſt.* [e] Conciliabulo, quod Tridenti indictum & habitum fuit, eminuit (*quo nihil* [f] *portentoſum magis noſtra ætas vidit*) *authoritas authentica ſolius Vulgatæ Editionis, eáque ſancita fuit:* at ubi eam, á magno quidem, quocunque tandem authore, quod cum [g] Clariſſimo Beza & Lud. de [h] Dieu non negamus, contextam; temporis tamen injuriâ, [i] amanuenſium incuriâ, Monachorum imperitiâ, ſacerdotum oſcitantiâ, ipſorum Pontificum á libris ſacris nauſeâ, Linguarum Latinæ, Græcæ, & Hebrææ ad amoliendam [l] hæreſeos ſuſpicionem, ignorantiâ defœdatam, interpolatam, truncatam, capite ſæpe & caudâ carentem multi vidiſſent: ſimúlque obſervâſſent, præclaris & cordatis viris, ipſis etiam Pontificijs [m] κρείττονος κόμματος Doctoribus, non ſatis per omnia facere, de alia ſtatim ineunda via cogitârunt; & verſionem Septuaginta-Viralem (quam, ut ipſi fatemur, ultrà quàm parfuit, [n] ἀναμάρτητοι, θεόπνευστοι &c. Patres non pauci, tum quòd [o] Hebræa non intelligerent, tum quòd Græcam Linguam [p] primigeniam quidam

---

[e] *Seſſio 4. Decret. 1. vet. 2. Vide etiam Six. Senen. Bib. S. libr. VIII. p. 664.* [f] *Caſaubonus contra Baronium Exercit. 2. 19.* [g] *Vide præfat. ejus in N. T. in fol.* [h] *Præfatione ad lectorem Animadverſ. in IV. Evangelia.* [i] *Vide Prolegon. Sixtini Amamæ in Cenſuram verſionis vulgat. ubi hæc omnia ex graviſſimis Scriptoribus probat.* [l] *Tanta enim olim in Eccleſia erat barbaries, ut in Latinis authoribus Græcè nôſſe ſuſpectum fuerit: Hebraicè propè hæreticum, inquit Claud Eſpenſ. Epiſcop. 1. T. moth. III.* [m] *Quorum nomina infra adduximus.* [n] *Prolixum Patrum hic ſentientium Catal. affert Morinus Præfat. in verſ. τῶν LXX. S 4.* [o] *Hieronymum enim & Originem ſi exceperis paucos Hebraicè peritos reperies. Vide Petr. Cun. de Repub. Heb. Libr. I. c. 18.* [p] *Sic ſentit Ibn-Patrik in Chronologia Arabica M.SC.*

dam existimârent, appellantes, extulerunt) libris publicis commendare, iisque, tanquam rivulis purè nonnunquam labentibus, crebriùs tamen corruptis, fontem Hebræum nobis obturare, adeòque plumbeis mucronibus contra hæreticos obtrusis, clavam Herculeam eripere conati sunt. Verùm, utut fuco καὶ περιβλήματι πανούργως κοσμουμένη videatur hæc sophistarum fraus, sponte tamen suam detegit nuditatem: ut enim fundamentum nonnisi unicum est, ita omnes qui ab eo aberrant, vix firmo unquam subsistent pede, locóque fixo. Abeuntes ab editione Hebræa authentica Veteris, & Græca Novi Testamenti, eámq; superciliosè fastidientes, ad quamcunque tandem provocabunt versionem, destituentur fundamento. *Si enim*, ut Guil. Amesius ait, [q] *neque Hebraici Veteris, neque Græci N. Test. codices sint fontes puri, tum nulla est pura Scriptura in Ecclesia Dei.* [r] *Quid ergò restat, nisi ut valere æternùm jubeamus sacras literas, si nullum illarum exemplar verum est?* Unde quamdiu ab immota hac veritate absumus, fluctuantes hinc inde ad strophas non sine naufragij periculo impellimur. Id quod obtingit viro, suo [s] quidem judicio, *doctissimo*, sed collegæ in Professione, Fratris in religione, testimonio, *pervicacissimo*, JOHANNI MORINO *Blesensi*: qui, ut est Pontificis assecla, gnatho & cinicularius devotissimus, ita nihil non in gratiam Ecclesiæ Romanæ, per fas & nefas, sibi audendum ratus fuit. Superat is, fateor, communem Monachorum sortem: volvit, revolvit primæ, mediæ, & ultimæ ætatis Theologos, Rabbinos, Historicos; sed omnia, quibus authentica Hebræa Veteris, & Græca N.T. ex omnium seculorum scriptoribus, editio illustrari potuisset, callidè, ut felicius quod fovit monstrum proferret & probaret, suppressit. Noverat [t] Iustinum Martyrem, [u] Eusebium; [x] Originem, [y] Hie-

[q] *Bellar. enervat. t. 1. p. 19.* [r] *Sim. Musius Assert. Heb. verit. altera p. 168.*
[s] *Idem in præfat. Assertionis primæ.* [t] *Sermone ad Græcos sive Gentes p. 17.*
[u] *Præparat. Evang. lib. VIII. p. m. 205.* [x] *Citante sic Hieronymo ad Es. cap. VI.*

[y] Hieronymum, [z] Auguſtinum, [a] Ambroſium, [b] Lyram, [c] Acoſtam, [d] Gratianum, [e] Iohannem Iſaacum Proſelytum Chriſtianum, [f] Ariam Montanum, [g] Ludovicum Vivem, [h] Salmeronem, [i] Eraſmum, Hieronymum [l] ab oleaſtro Inquiſitorem Luſitanum, [m] Philippum Gamachæum, [n] Nicolaum Serarium, [o] Andream Vegam, [p] Simeonem Muſium, cæteróſq;, viros tam in Orthodoxa, quàm Pontificia Eccleſia celebres, non aliò quàm ad fontes Græcos & Hebræos, ubi ſit verſionum diſcrepantia, nos rejicere. Id tamen, ne veritati cedere, cedere alioquin neſcius, videretur, ab ijs diſcere noluit. Sed, quod plerunque accidit, incidit in Scyllam, dum vult vitare Charybdim: dum Iudæorum, olim veri illius populi Dei, reſpuit libros, ἀμφιβίων, Semijudæorum, Samaritanorum videlicet, quorum & ſcripta, & ſacra, exiliorum frequentia, devaſtationes, incurſiones, longè facilius quàm Iudæorum per totum orbem diſperſorum, obſcurare atque depravare potuerunt, recipit monumenta, eàque authoritate plus quàm dictatoria canonizat. Sed eheu! quàm opportunè, quàmq; commodè ad veritatis illuſtrationem omnia hæc ſunt dicta? Iam jam illuxit ille dies, quo ab ipſis, etſi reluctantibus & nihil tale cogitantibus adverſarijs, in apricum profertur veri-

---

[y] *Epiſtola ad Sun. & Fretel.* [z] *De Civitate Dei lib. XV. c. 13. Et de doctr. Chriſt. lib. II. c. 11.* [a] *De Incarnatione Domini cap. VIII.* [b] *Unde ſæpe carpit verſionem Latinam, eáque relicta editioni Hebrææ inſiſtit. Vide cap. IV. Gen.* [c] *De Chriſt. revel. lib. II. c. 16.* [d] *Diſtinct. IX Can. ut veterum &c.* [e] *Contra libros Lindani de optimo genere interpretandi Colon. apud Iac. Soter. 1559.* [f] *Vide verba Sixtini Amamæ de hoc anathemate, in Proleg. Cenſ. Vulg. c. 5. S. 4.* [g] *Comment. in Auguſt. de Civitate Dei lib. XV. c. 13.* [h] *Lib. I. de Proleg. in SS. Evangelia.* [i] *Lib. de Ratione veræ Theologiæ p. 17. & ſeq.* [l] *Præfatione Commentarior. in Pentateuchum.* [m] *Comment. in primam partem Thomæ, ad quæſt. 1.* [n] *In Proleg. Biblicis c. 19. q. 11.* [o] *Lib. XV. in Concil. Trident. c. 9. ubi & hoc notandum, duos illos poſtremos authores aſſerere, ne quidem Concilij Tridentini decreto quidquam deceſſiſſe veritati Hebrææ.* [p] *Libr. de Verit. Edit. Hebr.*

veritas. Iam tandem aliquando placuit Deo, ignominiosam illam,[q] Ecclesijs in Gallia, adeòque toto orbe aspersam à Iesuitastris maculam, per spongiam Iesuiticam eluere & abstergere. Diu satis & audacter Schismatis Samaritici calumniâ nostros onerâstis. Discant nunc vestri à vobis, quàm longè à Samaritanis, eorũ scriptis & moribus absimus. Morinum, hominem in castris vestris non contemnendũ, audiant, qui tanto nisu Scripturas Samaritanorum corruptas defendit. Quid? defendit? imò canonizat: Sacra, templúmq; eorum ita vindicat, ut vel plura vel vehemẽtiora à Samaritanis expectari non possent. Quo quid aliud vult, nisi toti mundo, quàm solicitè Samaritanorum ambiat amicitiam, significare? A Doctoribus certè Reformatis si tale quid vel obscuris verbis caneretur, quibus non exagitaretur stimulis, percuteretur fulminibus? Hinc igitur æquus judicet lector, utris meliori jure Samaritanorum nomen impingi possit, illisne, qui pro ijs tanquam aris & focis decertant; an his, qui cum Scriptura sacra, Apostatas eos pronuntiant? Assideat graculus graculo, & similis gaudeat simili. Verùm solo novitatis studio σοφὸν hoc φάρμακον à Morino promanâsse certũ est. Exploratè perspecta habuit vota Virorum de Ecclesia Christiana optimè meritorum, qui magno labore, multísque precibus Pentateuchum Samaritanum per aliquot secula Christianis subtractum ex Oriente afferri desiderârunt. Sitim profectò Iosepho Scaligero suo tempore nemo extinxit. Unde lib. de Emend. Temp. VII. p. 663. *Qui*, inquit, *in Palæstina peregrinantur, possent & alia, & Pentateuchum à Samaritanis adipisci. Nam sanè Christianæ pietatis homines paulò hac in re negligentiores hactenus fuerunt: ex cujus rei cognitione uberrimi fructus, in sacram Historiam redundarent. Spero non defuturos, qui voto nostro satisfaciant.* Quàm avidè Vir Clariss. & πολυγλώττων minimè postremus,

[q] *De hac calumnia vide, La Deuxieme partie du Triomphe de l'Eglise, par Charles Drelincourt c. XXVII. p. 1053.*

mus S.S.Theologiæ, atque ipsius etiam Linguæ S. in Schola nostra olim Professor celeberrimus, Casparus VVaserus, Samariticum Pentateuchum videre anhelârit, non obscurè commentarijs in Mithridatem Conradi Gesneri p.129. his verbis significat: *A quibus* (Samaritanis) *si Pentateuchum extorquere, & Sedarim sive annales habere possemus, multa quæ in sacris literis adhuc obscura, eorum operâ illustrarentur.* En voti scopum! Solicitè, magna illa lumina Ecclesiæ per αὐτοψίαν, quid de Pentateucho Samaritano habendum esset petierunt: Unde, ut conquireretur, omnem moverunt lapidem. Etsi verò plus fortè illi sibi, quàm re ipsa invenimus, de illustratione locorum S.S. obscuriorum, polliciti sint, ausim tamen affirmare, & audacter omnibus spondere, Samaritanum Pentateuchum lectum, relectum & examinatum gravissima argumentorū pondera contra authenticæ Editionis Hebrææ osores & rosores suppeditare. Contrarium planè, inusitato exemplo, vult is, qui primò nostro hoc seculo inspexisse codicem Samaritanum haberi vult. Iactat, & ad nauseam usque imperitioribus, phaleratis, & sesquipedialibus verbis utilitatem illius in S.Sc. illustranda, ut authent.am ejus hac ratione assereret, inculcat. *Quis*, inquit, [r] *de hujus Scripturæ pretio dubitare potest, quam Patres tanti fecerunt, quam Græci translatam, ut semper illis præstò esset, habere voluerunt, quàm toties qui edis LXX. Interpp. Romæ instaurârunt antiquorum scholiorum ops cum sacro & authentico contextu comparârunt?* Sed quid nî, quod tanto conatu defendere suscepit, obtineat? Quid nî, illis, quorum αὐθεντίεια non sunt γεγυμνασμένα, authent.am Samaritani codicis persuadeat? Cùm, araneæ instar, ex libro, ne quidem eruditis quibusvis, nedum abjectæ sortis hominibus, viso: ea tantùm excerpat, quibus homo novus, novæ & insolitæ rei fucum facere, colorémque inducere possit. [s] *Novit nempe hominibus naturale esse, nova magis quàm magna mirari, mi-*

[r] *Exerc. IV. c. 1.* [s] *Sic ipse loquitur Morinus Exercit. II. c. VIII.*

ri, minimis rebus admirationem novitatem inducere, maximis consuetudinem subducere. Rerum minimarum, insolitæ si prodeant, spectaculum dulce esse: maximarúmque solita si decurrant nullum esse sensum. Solem quis observat (exclamat ille) *nisi deficientem? Lunam quis nisi laborantem?* Audio hic [t] molæ strepitum, sed ubi farina? Quare nactus hanc πανοπλίαν, & sibi prodeundum, Goliath iste existimavit, ne in castris delitescere, & cum gregalibus suis eandem cantilenam canere, id est, eadem ad defendendam Editionis Vulgatæ αὐθεντίας arma cudere videretur. Quid verò molitur? prorumpit, & æmulus incendiarij illius Ephesini, nominis ad posteritatem propagandi avidissimus, [u] *opus eruditæ novitatis singulare* aggreditur; [x] atque *curioso novitatis studio Pentateuchum Samaritanum adeptus non solùm confert, sed & pauculam Gentem, in quibusdam Palestinæ, Syriæ, & Aegypti angulis latitantem inter tam sæva pericula, támque crebras regnorum & populorum mutationes, mille annorum spatio ad nostra usq; tempora sacros suos codices ita* ILLIBATOS *conservâsse, ut omnia illa, quæ de Pentateucho Samaritâno ante mille annos retulerunt Sancti Patres, Græcorúmque Scholiastæ, eodem planè modo in suo se habere deprehenderit, miratur.* Quæ admiratio tandem Canonizationem in mente & cerebro Morini, difficili & infaustissimo partu enixa est. Sed, quid verba hæc ὑπέρογκα miremur? Laudat quisque suas, utut abjectas, qui vult extrudere merces: clamore & μεθοδείᾳ obtrudi venditori debet, quod se ipsum non commendat. Alioquin מרגליתא טבא כל רמשבחה פגמה id est, *margaritam inæstimabilem quicunque laudat, dehonestat eam.* Vinum suum ni speciosâ hâc hederâ, apud vertiginosos nonnullos, quibus vappa & fæces præ defæcato quovis & generosissimo sapiunt potu, fecerit vendibile mirum est! Quamvis

[t] *Elegans Arabum in nugipolyloquidas proverbium. Vide Thesaur. Arab. Anton. Gigg. Rad.* טחן. [u] *Sic honorificè in libri Approbatione appellatur.* [x] *Morinus Exercit. III. c. 1.*

vis autem ipsa natura nos moneat, non vociferationibus streperis (quis enim, ut cum R. Salom. loquar,[y] strepitum arborum sterilium, quàm fertilium majorem ignorat?) attendendum, quin etiam hæc Morini deliria tam sint ἀδιέλεγχα, ut, quod de Philosophis κοσμοποιΐαν, varijs sententiarum divortijs, discerpentibus dixit Basilius,[z] *οὐδὲ εἷς παρ' αὐτοῖς λόγος ἕστηκεν ἀκίνητος καὶ ἀσάλευτος, ἀεὶ τοῦ δευτέρου τὸν πρὸ αὐτοῦ καταβάλλοντος· ὥστε ἡμῖν μηδὲν ἔργον εἶναι, τὰ ἐκείνων ἐλέγχειν· ἀρκοῦσι γὰρ ἀλλήλοις πρὸς τὴν οἰκείαν ἀνατροπήν.* Id est, *Neque enim unus apud ipsos stat sermo immotus & inconcussus, sed semper posterior priorem refutat: adeò ut non difficile esset illorum (deliria) convellere, sed & ipsi sufficiunt ad propriam sui confusionem*: Idem nobis hoc quoque loco usurpare liceat. At, quia, ut loquitur[a] Epiphanius, accidit ut *ἰδιῶται καὶ ἀφελεῖς παρὰ τὴν τῶν διδασκάλων ῥαθυμίαν μὴ ἀσφαλιζόμενοι διὰ τῆς διδασκαλίας*, *simplices & Idiotæ homines per præceptorum negligentiam nullâ muniti doctrinâ, in devia facilè abripiuntur*, inprimis ubi in authores θανασίμοις μελικράτοις, nullis contradicendi aut refutandi argumentis instrûcti incidant. Idcirco neque oleum, neque operam perditurum me existimavi, si librum,[b] *adversus impias Novatorum criminationes*, à Veteratore contextum & consutum, Ego, non veteranus, in hac palæstra exercitatus, sed νεόφυτος in fumum brevi hac διασκέψει redigere pro virili conarer. Fateor, non me esse [c] צורבא מרבנן, aliósq;, quàm vix à limine orientem salutantis, ab illo, qui novo huic fœtui, vel embryoni potiùs, vix dum lucem aspicienti, parare funus, ejúsque jam funerati & combusti ossa legere atque in urnam condere studet, requiri humeros. At, quod bona cum pace fiat, ubi de occasione & ratione

[y] *Comment. ad Ies. c. VII. v. 2. ex Bereschit Rabba.* [z] *In Hexaem. homil. 1.* [a] *Hæres. XXXIX. p. 62.* [b] *Sic calumniator sycophanticè in Præfatione mentitur.* [c] *Proverbium Talmudicum, quo hominem doctum, subtilemque passim significant. Propriè est* robur sapientum.

tione instituti hujus nonnihil præmisero, quin cæptum hoc meum, Viri cordati sint approbaturi, dissertationémque hanc benignè excepturi, dubito nullus.

QUINTUS lapsus est annus, quando in celeberrima Groningæ & Omlandiæ Academia, studiorum gratiâ commoratus, ὀυκ ἀφρονόντως, in Judæum, nomine Saadiam fil. Levi, Maroccienſem, hominem quidem furiosum, sed omnium, quibus innotuit, consensu ad invidiam & stuporem in Linguis Hebræa, Chaldæa & Arabica exercitatum, atq; in Biblijs, quorum partem primam, Pentateuchum nempe, promptissimè memoriter recitaverat, versatum, incidi. Is, colloquijs pariter quotidianis, & epistolis ad me datis, ita animum meum inflammavit, ut, (necessitatem Linguarum Orientalium ad adyta Sacro-sanctæ Theologiæ feliciùs reseranda, tum aliorum monitis, dictis, & scriptis, tum ex quotidiano usu animadvertens) promtitudinem, quam in scribendo & loquendo præ se ferebat, non tantùm, pro modulo, in Hebraicis imitari desiderârim; sed etiam in illis aliquò progressus, ex consilio Clarissimorum totóque orbe Celeberrimorum Theologorum, D. Francisci Gomari p.m. & D. Henr. Altingl (quem, ut Deus diutiùs in bonum periclitantis Ecclesiæ conservare dignetur mecum vovent omnes pij:) animum ad Linguas cæteras orientales, quantùm otium à Theologicis studijs permittebat, Arabicam cumprimis appulerim. Vixdum autem è Grammaticæ Arabicæ carceribus, Præceptore Doctiss. D. Matthia Pasore, Mattheseως & Philosophiæ Moralis ibidem Professore dimissus, Epistolium, utcunque Arabicè, ex Psalterij Phraseologia consarcinatum, ad virum omni studiorum genere politissimum, multísque nominibus mihi colendum, D. Jacobum Altingium, Professorem in Academia Groningana Linguæ S. dignissimum, amicum certissimum, Leidæ tum subsistentem misi. Ex quo, Magnus ille, & nunquam sine honoris præfatione nominandus, Dn. Jacobus Golius,

Arabicæ Linguæ & Matheſeωs in celeberrimo Leidenſium Athenæo Profeſſor publicus, Arabizantium hoc ſeculo facilè princeps, cùm ardorem qualemcunque in literas Arabicas perſpexiſſet, agellum ingenij quoque mei, etſi ſterilem irrigandum operâ ſuâ, vix unquam ſatis deprædicandâ, exiſtimavit. Voluit igitur, Vir ex humanitate & liberalitate totus compoſitus, ut per Doctiſs. D. Altingium literis, quas ad me dedit Hebraicè politiſſimis, Groningâ relictâ, Leidam veniens & hoſpes eſſem ejus, & diſcipulus. Parui, & ſummi Theologi Altingij conſilio & ſuaſu occaſionem, quâ vix obtingere potuiſſet optatior, avidè arripui. Quamprimùm autem tectum ejus, menſe Januario anni MDCXL. ineuntis ſubintravi, de Samaritanis, eorum cumprimis characteribus nonnulla prima nocte fuêre mota. Obſcura autem illa cùm mihi eſſent, meúmque captum (nam de Samaritanis, eorum literis & moribus, nonniſi quaſdam σκοτεινὰς habui ἀκοὰς,) ſuperarent, neq; quid reſponderem ſuppeteret; non tantùm, ubi multa preclarè de propoſita queſtione Ille diſſeruiſſet, aures meas mentione integri Samaritani Pentateuchi, Samaritanis literis ante aliquot ſecula Damaſci conſcripti, & à ſe, nî fallor, operâ Antonij Dorati mercatoris Veneti, ex Oriente reduce in inſtructiſſimam Leidenſium Bibliothecam illati, ferijt: ſed &, ne ſpe mea exciderem, neque vir tantus deſiderium, tandem aliquando tam rari libri videndi, ulteriùs ſufflaminaret, Pentateuchum illum omni abjectâ morâ, cum R. Majemonidis præclaro, & [d] plenis buccis à Scaligero commen-

[d] *Epiſtolar. lib. III. Epiſt. CCXXXVII. Quanta lætitia me affecerint tuæ, cum libro More Hannevochim: alio argumento quàm Epiſtolâ tibi probandum eſſet. Scito igitur, pluris mihi eſſe librum, quàm* ἰσοσταθμον χρυσῶν *miſiſſes. Et Epiſt. LXII. ad Iſaac. Caſaub.* מורה הנבוכים *non poteſt ſatis laudari. Habeo illum librum MSC. ſermone Arabico, charactere Iudaico &c. Non puto hodie Arabicum extare inter Iudæos Europæos, neque inter Chriſtianos, præter meum. Et lib IV. Epiſt. CCCLXII. More Hannevochim Arabicè à R. Moſe ben Majmon conſcri-*

mendato opere, MORE HANNEVOCHIM, Rabbinicis quidem, ſed longè elegantiſſimis literis, dialecto Arabica (in qua primitùs ſcriptum, exindéque in Linguam Hebræam translatum fuerat,) aliisque, quorum & uſu & lectione, non parum juvari me reapſe ſentio, libris antiquiſſimis fronte ſerena ſuppeditavit. Id enim, quod ſemel monere neceſſe eſt, ingenuè profiteor, Manu ſcriptorum Arabicorum meorum, quorum ſubinde facio mentionem, ſupellectilem, utut curtam, ſoli, ſi à Deo diſceſſero, Clariſſimo D. Golio, ejúsque munificentiſſimæ liberalitati, humanitati, & juvandi ſtudio acceptam ferre. Sed poſtquam Samariticorum characterum, nunquam antè oculis uſurpatorum monſtroſa me deterruiſſet figura, neque ſpes ulla, ſine exercitio, de lectione expedita appareret, devorãda fuère pertinaci quodam ſtudio non pauca. Salebris verò tandem ſuperatis, laboribúsq; elementaribus exantlatis, cùm jam ad ipſam mihi collationem pateret aditus, ne nauſea longioris moræ obreperet, unúsque ego totum hoc ſulcare cogerer pelagus, laborum ſocios aſcivi Viros Doctiſſimos, mihique tum amiciſſimos, Dn. Jacobum Altingium & D. Johannem Penonem, Emdanum, Illuſtriſſimæ Principiſſæ Haſſiacæ, dum Groningæ ſedem figeret, à Concionibus ſacris, quibus cum ita percurri Pentateuchum integrum, ut illi legendo vulgarem, ego inſpiciendo Samariticum, quis utriusque conſenſus eſſet, quis diſſenſus, ὀφθαλμοφανῶς obſervarem. Prima illa cura, etſi ferè proletaria, ejusmodi tamen fuit, ut non tantùm jam, tanquam ἐξ ὀνύχων τὸν λέοντα cognoverim, ſed etiam animum, accuratius, per φροντίδας δευτέρας, inſtituendi ejusdem examen, incitârit. Relegi igitur, ut, quæ fortè ob vocum diſtractionem, aliáque, quæ Pentateuchus ille peculiaria habuerat, viſum fugerant, hac ſecundâ curâ, emendarentur. Sed ne quis Pentateuchi, non uſq; adeò

 bene

ptus litera Iudaica: nondum editus. Liber plenus bonæ frugis, abſtruſæ eruditionis, & Theologis Chriſtianis apprimè neceſſarius.

bene percepti, remaneret ſcrupulus, tertia lectione exemplorúmque collatorum correctione fui defunctus. Interea, cùm multa ſeſe obtuliſſent, quæ παροράματα τῶν παρεγγραφόντων videbantur, oppidò aliud, operâ ſæpius, nunquam tamen ſatis à me laudati Clariſs. D. Golij advolat Pentateuchi Samaritici exemplar, quod Vir Illuſtriſs. Jacobus Uſſerius Archiepiſcopus Armachanus, ſummo, atq; ad literarum Orientalium culturam divinitùs conceſſo, ſed eheu! nimia laborũ, vigiliarum, lucubrationum mole ἐν ἀκμῇ ferè erepto, & ad ſedes cœleſtes translato D. Ludov. de Dieu, Eccleſiæ Leidenſis Paſtori, & Collegij Gallo-Belgici Regenti meritiſſimo, ex Hibernia transmiſit. Illorum inter ſe collatio, quantum mihi attulerit admirationis, haud facilè dixerim: Vidi conſtantiam utriusque in eo, quod, vel non, vel ſæpiſſimè malè Hebraicè & ſcriberent & loquerentur. Adeò ut ex inſpectione illorum codicum illicò mirari ſubierit, reperiri homines novos ἀλλοτριοεπισκοποῦντας καὶ καινοτομοῦντας, qui, ſolo novitatis & φιλονεικίας, ne inter ſuos tacuiſſe videantur, ſtudio, Pentateuchum illum Apoſtatarum, per mille ferè annos inter Chriſtianos vix ſemel atque iterum viſum, pro Pentateucho vero & illibato venditare non erubeſcant. At quoniam de Pentateuchi Samaritani genuina lectione, (nam & ipſe omnibus punctis vocalibus, accentualibus & umbilicalibus deſtituitur,) verborúmque ſenſu, ſine verſionis ejusdem in Linguas alias ſubſidio, judicium ferre difficile admodùm fuiſſet, non ſine fructu fragmentum verſionis Arabicæ, textui Samaritico collateraliter attextum in aliquot Geneſeos capita, ab eodem D. Lud. de Dieu precariò, D. Golij authoritate intercedente, obtinui. Ex evolutione verò horum exemplarium, tandem id conſecutus fui, ut, ubicunque hujus recentis controverſiæ à viris doctis injecta eſt mentio, ego quoque balbutiens, quid obſervârim, ὡς ἐπίμετρον, adjecerim. Cùmque aliquando Hagam Comitis profectus, cum Theologo ſummo, *Andrea Riveto*, de

non-

nonnullis conferrem, inter alia Morini impudentiam Cyclopicam, quâ *Pentateucho Samaritano nimium tribueret*, non tantùm exploſit; ſed & Clariſs.D.Lud.de Dieu, ut impudens Monachi os obthuraret, inſtigâſſe, indicavit. Hinc, Hagâ Leidam reverſus, D.de Dieu adeundi occaſionem venatus fui, quam opportunè adeptus, avidè etiam arripui. In Muſæo, quod revera omnium Muſarum erat domicilium amœniſſimum, præter alia, quæ in Ephremi Syri carminibus ex Hybernia transmiſſis, punctis vocalibus verſionéque donavit, ea cumprimis, quæ contra Morinum hac de Controverſia conſcribere cæpit, benignè communicavit. Illa potiſſimùm, tanquam arietem immotum contra Monachum in medium proferens, quibus primam argumentorum noſtrorum aciem inſtruximus. At licèt hæc, pluráq; alia, quæ à Viro hoc πολλῶν ἀντάξιῳ ἄλλων proficiſci potuiſſent, lurida nobis atq; immatura ſurripuerit mors, nihilo minus ſuâ id effecit induſtriâ, ut alios, idem tentandi, ſi non pari ſucceſſu & felicitate, mediocri ſaltem imitandi ſtudio, tanquam ἐργοδιώκτης poſt mortem extimulârit. Ipſe ego, ad patrios reverſus lares, & opportunius nactus otium, de varijs Pentateuchi Samaritani lectionibus in certas reducendis claſſes cogitavi. Neque verò eo animo labores iſtos ſuſcepi, ut unquam luce dignos illos æſtimarem, vel diſquiſitioni publicæ ſubjicerem, ſed ideò tantùm, ut, quid hac de controverſia, impiè quidem à Morino, (ſic enim ex auditione habui aliorum) ſpecioſè tamen, pro ſede Romana deciſa, habendum eſſet, penitus cognoſcerem. Tandem verò operâ, & liberalitate, Viri Clariſſimi, ac ſine controverſia Hebraizantium, ſive Chriſtianorum, ſive Judæorum coryphæi, D. Iohannis Buxtorfij SS.Theol.Doctoris & Linguæ Sanctæ in celeberrima Rauracorum Academia Profeſſoris meritiſſimi, fautoris & amici plurimis nominibus obſervandi, non ſolùm nactus auream illam, de literis Hebræorum diſſertationem, quâ & Morini, & aliorum Morini

rini partes defendentium, de antiquitate, & divina origine literarum Samariticarum ſententiam doctiſſimè & αἰὰν πῤῥήτως ex antiquitate veneranda refutavit, characteribus noſtris, quos eruditi quique Chaldæos ab Esdra demum introductos crediderunt, & ſecus ſtatuentes indignè exceperunt, nitorem & veram originem aſtruxit; ſed etiam ipſas *Morini in utrunq; Samaritanum Pentateuchū Exercitationes* adeptus fui. Cúmq; in illis vel obiter inſpectis, authorum quidem congeriem, loquacitatis ἀμετρίαν, ſed argumentorum exiguam deprehendiſſem vim, mentem mutare, ſtylúmq; vertere cæpi. Eúmq; in finem, quantùm permiſerunt aliæ occupationes, ſucceſſivè, ut paucis jam argumentis, alijs aliò rejectis, Morini vanitatem, impiámque in Canonizatione Scriptorum Samariticorum temeritatem perſtringerem, hanc adornavi Diatriben, non quidem ab ingenio excultam, vel ab arte limatam, vel ab induſtria elaboratam, confundendæ interim, recens eruditis à Morino, quem non abs re [c] סחאב צלף dixeris, ſententiæ propinatæ, ut ſpero, ſufficientem. Atque hæc ſunt quæ de occaſione propoſiti hujus præfari licuit.

Nunc ad Vos, Viri *Magnif. Nobiliſs. Ampliſs.* Mæcenates ſummè ſuſpiciendi, me convertam, paucíſque, cur primitiæ hæ ſtudiorum publicorum Veſtro Nomine prodire geſtiverint explicabo. CONSTITUIT Vos æternus, καὶ τῷ ὁ ὢν θεὸς, non [f] tantùm ποιμένας λαῶν, ſed &, quod ſymbolū eſſe debet & teſſera omnium Chriſtianorum Magiſtratuum, Eccleſię [g] Nutritios & utriuſque Tabulæ Cuſtodes, quò authoritate publica, quam divinitus Præſidibus Rerumpublicarū conceſſam, non abs re [h] *umbram ipſius Dei* quidam appellat, non ſolùm omnes illos, qui perfrictâ fronte & præfracta mente ſepimentum

[c] Id eſt, Nubes ἄνυδρος. Eſt autem proverbialis apud Arabes in eos, qui largi in promiſſis ſuis, aut in commendandis laboribus ſuis multi ſunt, locutio.
[f] Sic Homerus Magiſtratûs appellat. *[g] Ieſ. XLIX. v. 23.* *[h] Ali Imperator Muslimicus in Proverb. Arabicis.*

tum legis divinæ vitijs & sceleribus rumpunt coërceatis, sed & illos, qui ipsum Canonem Tabularum Legis, tàm seriò proceribus T.V. commendatum, sui cerebri figmentis vel conspurcant & infestant, vel etiam alium cudunt, magnanimiter reprimatis. Id quod cùm Antagonista noster, Johannes Morinus copijs suis ab ἀλλοφύλοις Samaritanis collectis, in opprobriũ Dei Israelis omnibus nervis tentet, quid ni telis ab Authoritate Vestra emissis confodiatur? Lapidibus per me, minimũ vestrum clientem in peram collectis, feriatur, penitúsque dearmatus exuatur? Nam, horreo dicere, portentum hoc nostro edidit seculo Morinus, quo post hominũ memoriam nullum commemoratur prodigiosius. Monstrum est, quod nisi ex Ecclesia solidis rationibus solum vertere jubeatur, omnia pervertet Legis divinæ jura. Cadet omnis templi Hierosolymitani Majestas: Eripientur omnia Judæis λόγια Θεοῦ. Mendacij (absit blasphemia dictis) accusabuntur omnes Prophetę, Christus Servator, & Apostoli: corruet fides nostra, &, quicquid de Lege divina fide vera & sincera hactenus credidimus, erit vanũ & inane. Phui! Ad hæcne, quæ, ut avidiùs arripiantur, ipsi Cardinali Richelieu, i *Ecclesiæ* (si credere fas est) *Principi*, in Orthodoxorum ignominiam autor dedicavit, Christianus orbis sileat? Trophæa huic alastori ultrà permittat? Absit, absit procul. Quare, Viri M.M.A.A. ut & à latratu rabidi hujus canis porrò immota stet Legis Mosaicæ authoritas, *Vestram*, veræ Ecclesiæ *Principum & Procerum*, in causa tam sancta authoritatem implorare & debui & volui.

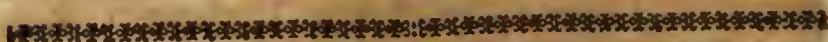
DEINDE, cùm inde à juventute mea, domi, forisq; affectus Vestri paterni, benevolentiæ inusitatæ, munificentissimæq; liberalitatis in me collatę, gratissimo agnoscã animo amplissima τεκμήρια, quis vitio mihi vertet, si chartã hanc, etsi tenuẽ, gratitudinis debitæ testimonium atq; tesseram, adeóq;, prodromum futurarum, ubi Deus vitam concesserit & vires, lu-

)( )( )(cubra-

i *Hoc, ipsum, in dedicationis vestibulo titulo Morinus insignit.*

cubrationum substernam? Sed præfari desino. Deum Ter Opt. Maximum precor, ut M.M. & A.A. V.V. porrò divinæ clientelæ suæ umbone sic tegat, ut Reipublicæ, Ecclesiæ, & Scholę nostrę, turbulentissimis istis & ad incitas redactis temporibus cælitùs armati, adversùs omnem hostium veritatis rabiem & IPSI Tuti præsitis, & nos Prudentiâ Vestrâ, Fortitudine & Magnanimitate securos præstetis; Amen. Tiguri die 10. Julij, Anno ἐνανθρωπήσεως Christi M DC XLIV.

Amplitudinum Vestrarum devotissimus
JOHANNES HENRICUS HOTTINGERUS,
Linguæ Sanctæ, & Historiæ Ecclesiasticæ
Professor.

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΙΣ

AD

Libri Auctorem.

JOANNES HEINRICUS HOTTINGERUS.

per Anagramma.

An est ingenio Heros? Hinc Virtus!

A*uctor* an est *hujus libri mirabilis* Heros
Ingenio? *Genium certè habet ille liber!*
Næ magni ingenij *liber hic est tessera certa.*
Hic liber est raræ sedulitatis opus!
Jessæus juvenis Goliathum verbere fundæ
Vibratæ stravit, Cunctipotentis ope.
Heros *Helvetius Romanum sternit Achillem,*
Divini & Verbi verbere fundit humi.
Heros *quid ni sit, tantas, juvenilibus annis,*
Possidet ingenij *qui locupletis opes?*
Fruges tam lætas si vernans protulit ætas:
Frugifer autumnus qualia dona feret?
Hottingere *Virum te præstas voce styloque.*
Hinc *sua te* Virtus *nobilitare valet!*

Vivitur ingenio, *famámque extendere factis:*
Hoc Virtutis opus. Cætera mortis erunt.

JOANNES MORINUS.
per Anagr.
En moras in sinu.

F*Alleris heu nimiùm celebrans Samaritica scripta,*
En *Morine* moras *occulis inque* sinu.
Obturare luto latices puteósque profundos,
Hostibus Isaci cura labórque fuit.
Hebræos Sacræ Scripturæ sistere fontes
Morinus satagit, fraudibus atque dolis.
Isacidas armis denudavêre Philisti:
Ne gladius noceat néve sarissa sibi.
Morinus manibus nostris sic tela Tonantis
Eripere attentat; ne feriatur ijs.
Vah! Samaritani miscebant sacra profanis.
Morinus cælo miscet & ipse solum.
Ceu Samaritani Templum sprevêre vetustum,
Et Solymas monti posthabuêre suo:
Sic nihili ducit Morinus, morio vanus,
Præ Samaritanis, Biblia Sacra, libris.
Incautis nugas obtrudere gestit aniles,
Proh μωρὸς μωροῖς injicit atque moras!
Navibus hærentes remoræ remorantur in alto
Currentis velox æquore puppis iter:
Sic, Morine, moras *volupe est tibi nectere in ipso*
Codicis ætherei flumine nempe sacro.
Subdolus impedijt Sanaballat templa Sionis:
Tales Morinus procreat, iste moras.
Morini remoras abstergunt scripta diserta
Nostri Hottingeri; *quod probat ille Liber.*
Stultitiæ scribens præconia clarus Erasmus,
Doctrinæ liquit signa polita suæ.
Stultitiam Morine tuam liber arguit ille,
Fontibus obstructis ora relaxat item.

Hottingere, *Scholæ patriæ spes maxima, tales*
Macte animo pergas edere sæpe libros.
Invia Virtuti nulla est via; tendit ad astra
Virtus, obstantes amovet atque moras.

Honoris & amoris ergò libri Auctori accinit
JOH. JACOBUS IRMINGERUS,
Ecclesiæ Tigurinæ Minister.

MORINUS
Ἀναγ.
Nî morus.
Nō mirus.
In muros.
In Ormus.
In morsu.

Q*Vis petit è scabro* nî morus *pumice lympham?*
A Samaritanis genuina volumina Mosis
An quisquam captet, nî morus *apostata solus?*
Nō mirus *vendens Morinus somnia mira*
In *veri Israel* muros *hostilia tentans,*
Dignus qui Christi è cætu ablegetur in Ormus,
Inq; *suo pereat* morsu *malè tabida lingua.*
TU, cui formatum cor è meliore metallo est,
Gloria doctorum, Thuregi gloria surgens,
Germanæ muros defendere perge Sionis,
Detege Chuttai febrilia somnia. Civis
Sic Christi Germanus eris, veræq; Sionis:
Sic tibi, sic Tiguro decus immortale parabis.

Honoris & amoris c. f.
JOHANNES VVIRTZIUS,
in Schol. Tig. Prof.

Monenda, addenda, corrigenda.

Absentiam Mappik & Dages in litera י. *B. L. typorum defectui condonetū In Præf. f. 1. p. 3. l. 22. leg. cinerarius. fol. 2. p. 1. col. 2. l. 18. add. incrustatos. Pag. 16. lin. penul. & 18. l. 18. leg. XLVI. P. 22. l. 14. l.* כֹּהֲנַי *& l. 25.* בְּגָדַי. *P. 26. 1. leg.* אֶרֶץ. *P. 49. 21. Verte: addet deserere illum. P. 60. 21.* רְהָטִים. *P. 77.* מַלְכַּיָּא. *Cætera B. L. facilè corriget, ut accurr. pro accur. interri. pro interi. &c.*

EXERCITATIONES
ANTI-MORINIANÆ,
DE
PENTATEUCHI SAMARITANI OUDENTICA

authentia, θετικῶς propositæ.

I.

UNiversa Sacra Scriptura Canonica, (Apocryphos enim libros, linguâ plerosq; Græcâ, Judæis planè prophanâ ſcriptos, ſucceſsûque temporis Canoni noſtro adjectos & primæ, & mediæ, & ultimæ ætatis Hebræi ex Canone Scripturarum θεοπνεύστων eliminârunt) quam auguſtè admodùm Judæi à ſanctitate ſingulari, voce aptè compoſita 1. [a] מִקְדְּשְׁיָהּ *ſanctuarium Domini:* 2. à ſcriptione [b] הַכָּתוּב *ſcriptum, ſcripturam*, & cum Epitheto [c] כִּתְבֵי הַקּוֹדֶשׁ vel סִפְרֵי הַקֹּדֶשׁ *ſcripta, libros Sanctitatis i. e. ſanctos:* 3. à legendi neceſſitate & utilitate [d] קְרָא & [e] מִקְרָא *lectionem:* 4. à verſuum diſtinctione [f] פָּסוּק *verſum:* 5. à ritu orientalium conſcribendi libros in membranam, ut convolvi & [g] *ἀναπτύσσεσθαι* commodè poſſit, longam & latam מְגִלָּה *volumen*, quam vocem LXX. Interpretes, ut [h] nonnullas alias, ter-

 mino

[a] *Ephodæus præfat. operi Grammatico præfixa. Petrus Galat. de arcanis Cathol. Verit. libr. I. c. 1.* [b] *Frequenter apud Rabbinos ſic dicitur. vide Eliæ Thisbit. in voce* כתב. [c] *Exempla in Scriptis Rabbinicis ubivis obvia ſunt.* [d] *Halic. olam tract. 2. c. 1. p. m. 37.* [e] *Sic Nehem. c. VIII v. 8. ex communi interpretum ſenſu ſumitur. Videatur & in pirke Aboth. c. ult. ſ. 21.* [f] *Vide Lexic. Clariſs. Buxtorfij Rad.* פָּסַק. [g] *Vox eſt beati Lucæ c. IV. 7. quâ, ad hunc reſpiciens morem, utitur.* [h] *Exod. II. v. 3. vocem* תֵּבָה *LXX. reddunt per* θίβιν, *& c. XII. quos Hebræi* גֵּרִים, *Chaldæi & Syri* גִּיּוֹרִין *appellant LXX. Interp.* γειώρας

mino [i] Hebraico, ſed Græca flexione donato *κεφαλὶς* Pſal.XL. v.8.Ezech.III.v.1.expreſſerunt. 6.à numero librorũ [l] עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה *εἰκοσιτεσσαράβιβλον* appellant, alijsque ἐμφατικωτάτοις inſigniunt nominibus: jam inde à tempore longo, per Esdram & viros [m] Synedrij magni diviſa eſt in tres partes, videlicet in [n] תּוֹרָה *Legem*; נְבִיאִים *Prophetas*; quorum alij רִאשׁוֹנִים *priores*, alij אַחֲרוֹנִים *poſteriores*; & כְּתוּבִים *γραφεῖα* (prout retento Hebraiſmo, non minùs eleganter, quàm propriè hoc vocabulum ab Epiphanio [o] redditur) *grapbéa*, ſic appellata, teſte Kimchio, [p] שֶׁהֵם כְּתוּבִים בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, *quod ſcripta ſint ex inſtinctu Spiritus Sancti*: unde & uſitatiſſimè Patribus juxtim, & Theologis recentioribus Ἁγιόγραφα vocantur.

II.

Præſens verò hoc noſtrum, σὺν Θεῷ καὶ πόνῳ, inſtitutum fert, ut Prophetis & Hagiographis prætcritis, primæ Scripturæ parti, Legi nempe, Exercitationes has conſecremus.

III.

Sed quia [q] *ἵνα διάλεξις ἀκωλύτως προβαίνῃ, καὶ μηδὲν τῶν ἀμφιβαλλομένων μεταξὺ ζητουμένων διακόπτῃ τὸν λόγον, δεῖ εὐκρινεῖς γενέσθαι τῶν ὀνομάτων τὰς σημασίας, ut diſcurſus ſine impedimento procedat, & nulla ambiguitas, explicationi interjecta, retardet ſermonem, oportet nominum ſignificationes planas fieri*, Legis nomen, quod *πολύσημον* eſt, & *modò* quam libet Dei inſtitutionem, quo ſenſu Pſal.XIX.v.8.ſumitur: *modò* certam Legis ſpeciem, ſive illa ſit moralis, Luc.X.v.26. ſive ceremonialis, Luc.II.v.22. ſive Forenſis, Joh.XIX.v.7. denotat; hoc loco

dicuntur: quod à Iuſtino Martyre Dialogo πρὸς Τρύφωνα p.115.retinetur. [i] *Eſt enim à* כָּפַל *duplicare, q.d.* διπλούμενον: *Sic ſentit Nicolaus Fullerus in Miſcell. ſacris lib.11.c.X.* [l] *Vide Thisbitem in voce* כתב. [m] *Vide Comment.Maſoreth.Ioh.Buxt.c.XI.* [n] *Vide Targum Cantici Canticorum.cap.V.v.10. Et, quod probè tenendum, ipſum Chriſti teſtimonium Luc.c.XXIV.v.44. Comment. Maſ.Buxtorfij c.XI.* [o] *Hæreſ.XXIX.p.m.58.* παρ' αὐτοῖς νομοθεσία, καὶ προφῆται καὶ γραφεῖα. [p] *Præfat.in Pſalmos.* [q] *Theodoretus Dialogo II.c.3.*

loco ad doctrinam quinque libris Mosis comprehensam restringimus, quo significatu ipse Servator noster utitur Luc. XXIV.v.44. Eleganti & ab Ecclesia recepta voce *Pentateuchus* dicitur.

IV.

Πεντάτευχος scilicet βίβλος (amant enim Græci ejusmodi nomina in fœminino genere ἐλλειπτικῶς posita subintellecto substantivo aliquo: sic ἡ διχάλογος scilicet νομοθεσία vel διάταξις, apud Clementem Alexandrinum [r] Pæd.Lib.III. & apud Basilium [s] ἡ ἑξαήμερος scilicet κτίσις) significat opus quinque constans voluminibus. Isid. Lib.VI. *Pentateuchum à quinque voluminibus dicitur : πέντε enim Græcis quinque, τεῦχος volumen vocatur* : sic τρίτευχος, liber continens tria volumina, ut Josuæ, Judicum, Ruth. Hebræis est I. תּוֹרָה Deut. XXXI.v.9. וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת *Et scripsit Moses legem istam* : & cap. XXXIII. v. 4. תּוֹרָה צִוָּה־לָנוּ מֹשֶׁה *Legem præcepit nobis Moses* : quo sensu traditionibus πατροπαραδότοις, sive Legi ἀγράφῳ ex communi Judæorum usu, [t] quibus Lex alia est שֶׁבִּכְתָב ἔγγραφος, *scripta*; alia שֶׁבְּעַל פֶּה ἄγραφος *ore tradita*, opponitur. Unde Majem. [u] in præfat. יד חזקה. fol.I.p.1.col. a.l.1. כָּל הַמִּצְווֹת שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי בְּפֵירוּשָׁן נִתְּנוּ שֶׁנֶּאֱמַר וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת־לֻחוֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה תּוֹרָה זוֹ תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְהַמִּצְוָה זֶה פֵּירוּשָׁהּ וְצִוָּנוּ לַעֲשׂוֹת אֶת הַתּוֹרָה עַל פִּי הַמִּצְוָה זוֹ הִיא הַנִּקְרָאת תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה׃

Id est: *Omnia præcepta, quæ tradita sunt Mosi in monte Sinai cum explicatione tradita sunt. Quemadmodum dicitur (Exod. XXIV.v.12.) Et dabo tibi tabulas lapideas, & Legem, & Præceptum. Lege intelligit Legem scriptam: Præcepto verò interpreta-*

[r] *Pag.m.87.* Ἔστιν ἡμῖν ὁ διχάλογος ὁ διὰ Μωϋσέως. [s] *Vide inscriptionem* τῆς ἑξαημέρου *Basilij.* [t] *De hac distinctione præter cæteros innumeros, quos adducere proclive esset, de quib. alibi*, σὺν Θεῷ, *consulatur Synagoga Iudaica Ioh. Buxtorfij C.I.p.38. & seqq.* [u] *His consona scribunt R. Sol. Iarchi. & R. Aben Esra comment. ad cap. XXIV.v:12. Exodi.*

tationem ejus: & præcepit nobis facere legem ad præstitutum præcepti, quod vocari solet Lex oralis, seu ore tradita. II. Cum adjecto nomine סֵפֶר *Liber* סֵפֶר תּוֹרָה *Liber Legis dicitur.* Deuter. XXIX. v.21. כְּכֹל אָלוֹת הַבְּרִית הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה Id est, *juxta omnes execrationes fœderis, quod scriptum est in libro Legis hujus.* III. Expressâ causâ instrumentali vocatur סֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה *Liber Legis Mosis.* Josuę VIII. v.31. כַּכָּתוּב בְּסֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה Id est, *sicut scriptum est in libro Legis Mosis:* Et absolutè סֵפֶר מֹשֶׁה Esd. VI. v.8. כִּכְתָב סְפַר מֹשֶׁה, id est, *quemadmodum scriptum erat in libro Mosis.* Appellatur autem *Liber Mosis*, quia tota Lex, paucis sub finem Deuteronomij exceptis, ab ipso Mose æternis literarum monumentis tradita est. Quam etiam αὐτοχειρὶ ante mortem suam Mosen scripsisse testatur R. Majemon. loco citato his verbis: כָּל הַתּוֹרָה כְּתָבָהּ מֹשֶׁה רַבֵּינוּ בִּכְתַב יָדוֹ קוֹדֶם שֶׁמֵּת id est, *omnem legem scripsit Moses antequam moreretur.* Imò Legem à Mose in singularum tribuum usum conscriptam, ejúsq; exemplaria propriâ manu exarata inter easdem distributa, docet Samuel Arcuvolti, in lib. Arúgas Habbósem fol.4.col.2. סֹת כָּתַב מֹשֶׁה לְכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט id est, *Moses scripsit exemplar libri Legis pro una quaque tribu.* IV. Judæis recentioribus venit nomine חוּמַשׁ, quod quintam partem seu πεντάδα ex Dialecto Targumistarum notat. Plerumque tamen titulum Pentateucho præfigunt hujuscemodi: חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה *Quinque quintæ Legis*, id est, *quinque partes sive libri Legis Mosaicæ.* Samaritani Legicolæ Judæis nihilo remissiores, splendidè admodùm Pentateuchum *modò, vel absolutè* תורה *Legem*, pro ut ex hac, quam amanuensis Pentateucho Samaritano attexuit, patet appendice

תוֹרָה תְּמִימָה
בָּרוּךְ נְתָנָהּ

En Legem absolutam
Benedictus qui dedit illam.

Vel

Vel cum epitheto הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, ut ibidem Hebraicè, aut si mavis ex Chronico Samaritano M.SC. אַלתוראה אלמקדסה Arabicè, *Legem sanctam*: *modò* כתאב *Librum κατ' ἐξοχὴν*, ut ibidem habetur loci, vocant. Chaldæi, Syri & Talmudici eleganti vocabulo אוֹרַיְתָא, quod *Lucem* æquè ac *Doctrinam*, nisi quòd אוֹרַיְתָא crebriùs per lucem reddant, sine analogiæ dispendio vertere posses, exprimunt. Deut.XXXIII.v.4. Paraphrasis Onkel. habet: אוֹרַיְתָא יְהַב לָנָא מֹשֶׁה *Legem nobis dedit Moses.* Est enim, ut ipsa loquitur Scriptura תּוֹרָה אוֹר *Lex* (Pentateucho tradita) *lux*. Prov.VI.23. De qua denominatione consulantur ad hunc versiculum commentarij R.Levi ben Gerson, R.Solomonis, & aliorum. Arabibus, Christianis æquè ac Muhammedanis dicitur *modò* כתאב אלתוראה [a] *Liber Legis*, *modò* [b] אלתוראה *Lex*, quam tamen vocem, ipsi [c] doctissimi inter Arabes in Alcoranum ἐξηγηταὶ, Arabizatam quidem, origine verò Hebræam agnoscunt. Ab officio Musliminí, quo nomine se appellant Muhammedani, פֻּרְקָאן [d] *βιβλίον διακριτικὸν*, quòd [e] nempe *Lex inter bonum & malum, verum & falsum διακρίνει sive discernit*, nominant. Latini imitantur Græcos, *Pentateuchum* communiter vocantes. Hieron. Epist. ad Paulin. *Huc usque Moses, huc usque Pentateuchus*.

V.

Explicata igitur ὀνοματολογία, & vocabuli brevi quidem, necessaria tamen & sufficienti elucidatione, ad ipsam rem progredimur.

[a] *Iben-Sina in præf. Pentat. Arab. M.SC.* [b] *In Alcorano surata sive capite III. v.2.* [c] *Sic Beidavi celeberrimus Alcorani Interpres in Comment. M.SC. sentit.* [d] *Surata Alcor. II. v. 54. quod vocabulum aliâs judicij normam Clariss. Golius interpretatur.* [e] *Hanc denominationis rationem ipsi Arab. Doctores reddunt. Sic enim Beidavi & Zambaschari ad v.2. c. III. Alcor Lex dicitur Furkan* לאנהא פארקה בין אלחק ואלבאטל *quia discriminat inter verum & falsum.*

VI.

Quemadmodum vix ulla unquam gens tam fera, tamq; ab omni humanitate aliena fuit, quæ non legibus quoque ligari & astringi voluerit: [f] unde alij [g] Lycurgum, Draconem alij, alij Solonem, alij alios antiquitate celebres sibi vendicârunt νομοθέτας: Sic Iudæis divinâ quasi obtigit virgulâ, ut omnibus [h] reliquis gentibus & hac in parte præriperent palmam. Omnium enim, quos Historici commemorant, Legislatorum [i] celeberrimus simul & [l] antiquissimus fuit Moses, qui Legem suam θεόπεμπτον καὶ θεόπνευστον tripartitam, Moralem, Ceremonialem & Forensem quinque libris [m] αὐτογράφως complexus est.

VII.

Lex verò hæc etsi soli populo Israëlitico primariò inservire debuerit, ipsi tamen quoque Gentiles ejus perfectionem ac antiquitatem agnoscentes, multa inde [n] ad suarum Rerumpublicarum constitutionem desumpserunt. Ipsa autem Iudæorum θεοκρατική, prout apud Euseb. Præparat. Evangel. lib. VIII. p. 213. ex Iosepho appellatur, *Respublica*, in duodecim tribus distributa, [o] annis 900. & ultrà, prudentissimè Lege hac administrata fuit.

VIII.

Tandem cùm non solùm [p] propter nefanda Solomonis pec-

[f] *Cicero libr. 7. de finib. ejus rei rationem reddit* [illegible] *hanc: Constat profectò ad salutem civium, civitatúmq; incolumitatem, vitámq; hominum & quietam & beatam conditas esse leges.* [g] *De singularum gentium Legislatoribus consulatur Theatrum vitæ humanæ D. Zuingeri, vol. IV. libr. 3. p. 601.* [h] *Argumento Psal. 147. v. 20. ad quem versum consuli potest Paraph. Chaldaica. Comment. R. David. Kimch. & Aben Esra.* [i] *Philo Iudæus libr. 2. de vita Mosis sub initium fusè satis hoc demonstrat.* [l] *Videatur Iustin. Mar. in Parænet. p. 14. Hugo Grotius lib. I. de ver. Relig. Christ. p. 10. & Philipp. Mornæus, ejusdem argum. libr. p. 560.* [m] *Id docet Majemonides testimonio thesi IV. adducto.* [n] *Exempla habes apud Hug. Grotium libro citato p. 16. & 149.* [o] *Iuxta Iosephum Antiq. Iudaic. lib. IX. c. 14.* [p] *1. Reg. cap. XI. v. 11.*

peccata, [q] filijque Rehabeami in regnando tyrannidem Hebræi in duas sciſſi partes fuiſſent, quarum altera regnum Iudæ, altera verò regnum Iſraelis conſtituit: ſed etiam paulò pòſt, [r] Rege pariter & grege decem tribuum regni Iſraelitici, cujus Metropolis erat Samaria, à Deo turpiter deficiente, Salmanaſſar Aſſyriæ Rex magnis copijs ipſam Samariam obſidione cinxiſſet, atque ex ea ſubjugata incolas in captivitatem abduxiſſet, [ſ] eoſdemq; in Chalacho, ſive Chalchitide, in Chabore, Gozane, (qui non, ut [t] Elias ex R. Majemonide nugatur, fluvius ille [u] Sabbaticus, in Utopiam potiùs ſaniorum [x] Iudæorum teſtimonio relegandus, ſed Ganzanitides eſt, quam fluvius Chaboras ab Acrabene diſterminat) atque in urbibus Mediæ collocâſſet, oppidò, ne terra incolis eſſet orba, ijs Rex Aſſyriæ Babylonios, Chutæos, [y] Havvæos, Chamatæos, alioſq; religione Gentiles, ſubſtituit, eóque tanquam in colonias deduxit.

IX.

Sed cùm Deus colonos recens Samariam transportatos, propterea quòd nulla eos veri cultus divini cura tangeret, gra-

---

[q] *1. Reg. cap. XII.* [r] *2. Reg. XVII. v. 7. & ſeqq. & Ioſeph. loco citato.* [ſ] *Conſule doctiſſimas in cap. XVII. 2. lib. Regum Franciſci Iunij notas.* [t] *In Thisbite ſuo, voce* סמבטיון. [u] *Cujus deſcriptionem reperies apud Scriptores,* tum Chriſtianos *Buxtorf. in Lex. Chald. Tal. & Rabb. R.* סבט. *Nicol Fullerum Miſc. Theolog. lib I. c. 9. Paulum Fagium Paraph. Chald. Deut. c. XXX. Petr. Gal. lib. de arcanis Cath. Verit. XI. c. 9. Frid. Spanhem. dub. Evang. P. III. p. 580. Franciſc. Iunium comm. in lib. IV. Esd. c. XIII. v. 40. Conſtantinum L'Empereur Notis ad itinerarium R. Benjaminis p.* 206. tum Judæos *in Targ. Hieroſ. Ex. XXXIV. v. 20. in Talm. cod. Sanhed. Gemara p. 275. ex edit. Ioh. Coch. R. Sol. Iarchi Comm. in cap. Ieſ. XXVII. v. 13. R. Perizol in* אגרת אורחות עולם *Epiſtola itinerum mundi cap. 24. Tanchuma ſect.* כי תשא *cum tuleris. In lib. Iuchaſin p. 155. & ſeqq.* [x] *Sic ingenuè confitetur author Zemach David. parte 1. fol. 20. p. 2, & reliquos Iudæos regni ſui Majeſtatem ad fluvium illum rejicientes ſalsè ridere videtur.* [y] *2. Reg. c. XVII. v. 24.*

graviſſimè afflixiſſet,[z] Leonesq; feroces & immanes ſummo cum incolarum damno immiſiſſet,illi ad mala iſta averruncanda ſacerdotem, Legis & rituum Patriæ peritum dari ſibi efflagitârunt,quem etiam tandem precibus ab Aſſyriæ Rege obtinuerunt. Epiphanius in ſuo Panario [a] Esdram : Ibn-patrik Patriarcha Alexandrinus in Chronolog. Arabica αἰ·χδό-τω לון *Lun* appellat: Iudæi verò ut ex [b] Capitib. Elieſeris ſect. XXXVIII. colligitur [c] R.Doſithæum,& R.Zachariam miſſos nugantur. Verùm,quia Scriptura nomen ejus reticet,neque noſtri,de eo multa rimari,officij erit.

X.

Hanc Samaritani νεόφυτοι Legem, quæ ſine dubio ne latum quidem unguem à Moſis αὐτογράφῳ receſſit, vix aliter, niſi hiſtorica duntaxat fide receperunt. Audiverunt quidem eam à ſacerdote, ſed nulla ejus habita ratione ſuos ſinguli ſculpſerunt & coluerunt Deos, Babylonij [d] Sucoth-Benoth, Cuthæi Nergalem,Chamatæi Aſchimam,alij alios.Unde cùm utrunq; & divinū & idololatricum,ineptè, atq; profanè conjungerent cultum [e] ἄμικτα μιγνύειν Chryſoſtomo *in Joh.cap. IV.* dicuntur. Hinc R.Levi,ad caput XVII.libri II.Reg.v.31. ad eundem ferè ſenſum ait: יְדַמֶּה שֶׁאָמַר שֶׁלֹּא שָׁמְעוּ אלו הַגּוֹיִם לְקוֹל הַכֹּהֵן אַךְ הִרְכִּיבוּ בֵּין שְׁתֵּי הָאֱמוּנוֹת וְלָזֶה הוּא מְבוֹאָר שֶׁלֹּא הָיוּ יְרֵאִים אֶת יְהוָה שֶׁאִם הָיוּ יְרֵאִים אֶת יְהוָה לֹא הָיוּ עוֹבְדִים עֲבוֹדָה זָרָה וְלָזֶה לֹא נֶחְשְׁבוּ לְגֵרִים אֲמִתִּיִּים כִּי הַגֵּרִים הָאֲמִתִּיִּים הֵם כְּמוֹ יִשְׂרְאֵלִים כִּי הֵם לֹא קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם לְקַיֵּם הַתּוֹרָה אַךְ עִם עֲבוֹדַת אֱלֹהֵיהֶם

[z] *Ibidem v.25. Pro leonibus tamen Ioſephus libr. Antiq. IX. c.14. peſtem: Chronici Samaritici author ſterilitatem, frugúmque corruptionem immiſſam vult.* [a] *Libr. contra hæreſ. 1. p.m.5.* [b] *Totam hiſtoriam ex R. Elieſeris cap. & Ielammedenu, ſect.* וישב *transſcripſit Clariſs. D. Buxtorfius in aurea illa de literis Hebræorum diſſertatione parag.49.c. In Ielammedenu tamen R. Doſithæus ben Iannai, & R. Sebaja ſacerdotes illi fuiſſe leguntur.* [d] *2. Regum XVII. v.30.31. in quorum nominum explicatione multus quidem, ſed parum ſolidus eſt R. David Kimch. Comment. in hunc locum.* [e] *Sic citante Daniele Heinſio in Ariſtarcho p.m.881.*

אֱלֹהֵיהֶם i. e. *Verisimiliter statuo, quòd non auscultaverint gentes istæ voci sacerdotis, sed equitaverint inter duas religiones, indéque manifestum est, quòd non timuerint Deum. Si enim Deum timuissent, utiq; non cultum Idololatricum exercuissent: propterea etiam non reputantur Proselyti veri, quia veri Proselyti sunt eodem loco cum Israelitis, illi autem non in se receperunt præstare legem nisi cum additamento cultus Deorum suorum.*

XI.

Vixerunt itaque Samaritani longo tempore οὐδετέρως, neque falsæ in solidum addicti Religioni, neq; etiam puram amplectentes toto corde, sed cum veri Dei cultu crassissimam conjunxerunt Idololatriam, nullâ interim vel molestiâ, vel injuriâ Iudæos sibi vicinos lacessentes: usque dum hi sub Esdra & Nehemia, ex diuturna captivitate Babylonica reduces, Templum restaurare, sacra divina restituere, politiá inque postliminio reducere, approbantibus id Persarum decretis, conati fuerunt. Tunc enim, teste Scripturâ Sacrâ, & Iosepho, Cuthæi (*nam ea appellatione*, inquit Iosephus, *vocantur* [f] *Samaritani*) restaurationem Templi, à [g] Cyro prius, postea & [h] Dario concessam, [i] ægerrimè tulerunt, & Satrapis Syriæ, ut ædificium templi cœptum sufflaminarent, vel penitus cohiberent varijs rationibus suaserunt.

XII.

Exortum hac occasione, & excitatum [l] intestinum inter Iudæos & Samaritanos bellum, odiúmque ἄσπονδον, ut non tantùm à sacris suis Iudæi Samaritanos, ea ambientes, coërcuerint,

[f] *Antiquitatum lib. IX. cap. ult.* Οἱ κατὰ μὲν τὴν Ἑβραίων γλῶτταν Χουθαῖοι, κατὰ δὲ τὴν ἰώνων Σαμαρεῖται. *Sic Iohannes Zonar. Annal. t. I p. 77.* [g] *Libr. I. Esr. c. I. Ioseph. lib. Antiq. XI. c. I.* [h] *Esr. lib. I. c. VI. Ioseph. lib. Antiq. XI. c. IV.* [i] *Esr. lib. I. c. IV. Ioseph. libro citato c. II.* [l] *Patet hoc ex anathemate, quo post tragœdiam hanc percusserunt Iudæi Samaritanos, descripto vitiosè à Morino Exerc. I. p. 17. rectè verò à Clariss. Buxt. Dissert. de literis Heb. p. 49.*

cuerint, sed [m] etiam connubiorum commercia, sub excommunicationis & ejectionis ex Ecclesia Dei pœnâ, gravissimè interdixerint.

XIII.

Cùm verò numerus eorum, [n] qui alienigenas uxores, Samaritanas nempe, ex ipsis Iudæorum principibus deperirent, cresceret, conjugiique contracti vinculum, sine ignominiæ notâ, solvi nec debere nec posse rati essent, magnâ frequentiâ in Samaritanorum castra, transfugarum instar & Apostatarum, transierunt: quos [o] inter Menasses, Iaddi Pontificis Magni frater, cui Sanballathus Cuthæus filiam suam locavit, facilè coryphæus fuit.

XIV.

Ex mixtura autem hac conjugij, ipsius quoque Religionis introducta fuit commixtio. Primò enim Menasses Iudæus, crassiori illi superstitioni Cuthæorum valedixit: deinde solius Mosis authoritatem, teste Epiphanio, Patricide, chronico Samaritano, & experientiâ, rejectis & blasphemè habitis libris Propheticis, & ipse recepit, & sequacibus commendavit. Templum insuper in monte Garizim aliud, atque ab Hierosolymitano diversum extruxit, de quibus sic Zemach David parte prima p. 26. f. b. גם בשנה ההיא בשנת תמח כאשר בא אלכסנדרוס לא מצא שם כותיים הרבה וראשון סנבלט ההורני המוזכר בספר עזרא הם בנו ברשיון אלכסנדר מקדש בהר גריזים ויקריבו עולות וזבחים חוץ לבית יי ויכהן סנבלט את חתנו מנשה אחיו של שמעון הצדיק שם לכהן גדול : הוא מנשה אשר הכהנים החסידים שבירושלים גרשוהו מן העיר בעבור שלא רצה לגרש את אשתו הנכרית כתקנת עזרא ולזה רימז נחמיה באמרו בסוף ספרו ומבני יוידע בן אלישיב הכהן גדול חתן לסנבלט ההורני ואבריחהו מעלי והכת

[m] *Esr. libr. I. c. X. & libr. II. c. XIII.* [n] *Ioseph. lib. Antiq. XI. c. VIII.* [o] *De Apostasia hujus Sanballet, atq; adeò universa historia vide Esr. libr. II. c. XIII. Ioseph. loco citato.*

וְהַכַּת הַזֶּה חָקְקוּ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים אֲשֶׁר מִלִּבָּם בָּרוּ וְהָיָה הַמִּקְדָּשׁ הַהוּא לְאֶבֶן נְגוּף וּלְצוּר מִכְשׁוֹל כִּי אָז יֶחְלַק חֲצִי הָעָם אַחֲרֵי שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק וְסִיעָתוֹ וְהַחֵצִי אַחַר סַנְבַלַּט וַחֲתָנוֹ וְצָדוֹק וּבַיְיתוֹס נַעֲשׂוּ לָהֶם לְרֹאשׁ וְעָמַד הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בְּהַר גְּרִזִּים יוֹתֵר מִמָּאתַיִם שָׁנָה עַד זְמַן יוֹחָנָן בֶּן שִׁמְעוֹן הַנִּקְרָא הוּרְקָנוּס שֶׁקָּם וְהֶחֱרִיבוֹ

i.e. *Anno isto quadringentesimo quadragesimo octavo, cùm venisset Alexander in terram Israelis, invenit ibi multos Cuthæos, quorum caput erat Sanballathus, cujus mentio fit in libro Esdræ. Hi extruxerunt, cum venia Alexandri, sanctuarium in monte Garizim; ut offerrent holocausta & sacrificia extra domum Domini. Constituitque Sanballath, generum suum Menassem, fratrem Simeonis justi, ut esset ibi Sacerdos magnus. Hic Menasses est quem sacerdotes sancti, qui Hierosolymis erant, expulerunt ex urbe, propterea quòd nollet repudiare uxorem suam alienigenam, secundùm Esdræ constitutionem. Atque huc alludit Nehemias cùm dicit sub finem libri sui: unus autem è filijs Iojada filij Eliasib Sacerdotis magni, gener erat ipsius Sanballath Horonitæ, propterea fugavi eum à me. Hæc verò secta constituit sibi statuta & judicia, quæ ex corde suo finxerat. Fuit autem Sanctuarium illud in lapidem offensionis, & in petram offendiculi, quoniam tunc divisio facta, media parte populi Simeonem justum, & complices ejus, altera verò sequente Sanballathum & generum ejus. Zadok autem & Baithos constituti sunt illis in Capita, & stetit domus illa in monte Garizim ultra annos ducentos, ad tempora Iohannis filij Simeon, cognomento Hyrcani, qui surgens illud planè destruxit.* Quibus homogenea sunt, quæ apud authorem libri Iuchasin p. 14. f.b. leguntur. Quod verò de Antigono præceptore, Baithos & Zadoko discipulis, Sanballathi συνηλικιώταις, ex Samaritanorum schismatibus pullulantibus, tradunt Hebræi, illud non tantùm *ut stolidum* reprehendit autor Zæmach David p. 27. f. 1. asserens, quòd quidam confundant מַעֲשֵׂה סַנְבַלַּט הַחוֹרֹנִי וּמַעֲשֵׂי הַכּוּתִיִּים וּמַעֲשֵׂה צָדוֹק וּבַיְיתוֹס לִזְמַן אֶחָד הוּא רָחוֹק בְּעֵינַיִן *factum Sanballath Horonei & Cuthæorum, Baithosi & Zadoki*

doki id procul ab oculis suis esse i.e. displicere: Sed etiam à [P] Scaligero ut *prodigiosus anachronismus* rejicitur.

XV.

Et certè ex hac utriusque sectæ confusione factum est, ut quæ alterutri tantùm dogmata fuerunt propria, tandem utrique communia crederentur. Sic, cùm Resurrectionem, quam admiserunt Samaritani, negâssent Sadducæi, multis doctis & celeberrimis viris, inde quòd à Samaritanis pullulâssent Sadducæi, persuasum fuit, idem quoque sentire Samaritanos. Et vice versâ, cùm Samaritani nullam, si à Pentateucho discesseris, tribuant reliquis Prophetarum libris authoritatem, non pauci & docuerunt, & scripserunt, ne ipsos quidem Sadducæos aliam agnoscere Scripturam Sacram, quàm quæ Lege Mosis continetur. *Hoc sanè*, inquit Iosephus Scaliger c.XVI. in Elench. Trih. *Hieronymus & alij* (nominatimque Gorionides, Tertullianus, Zacharias Chrysopolitanus Episcopus, quorum testimonia Ioh. Drusius de trib. Sect. Iudæ. lib III. c. IX. recitat) *crediderunt, atque nescio unde causam nacti. Nam & ratio & Iosephus manifestò adversantur. Prius, quòd eundem pæne honorem Prophetis, ac Legi habebant, ut qui unum ex Prophetis rejiceret, contra Legem facere videretur: neque impune cuiquam licuisset Prophetas rejicere, quin à populo lapidaretur. Idque magno emptum voluissent Pharisæi, ut ipsorum hostes incurrerent causam aliquam, propter quam Ierosolymis tutò illis esse non liceret. Præterea quòd Sadducæi sacrificarent in templo, ex eo constat eos credidisse montem Sion esse locum à Deo delectum, in quo solo sacrificare liceret. At libri Samuelis, Regum, Paralipomenωn, Prophetarum, Psalmorum, quid aliud continent, quàm Ierusalem esse locum, in quo Deus elegit sedem sanctuarij sui? Posterior ratio, cui nullo modo contradici potest, quod Iosephus Sadducæos* πάντα τὰ γεγραμμένα *amplexos esse dicit*, τὰς δὲ παραδόσεις

[P] *In Elencho Trihæres. p. 284.*

σεις ἀγράφους rejecisse. Quæ sunt τὰ γεγραμμένα an aliud, quàm quæ dicitur מקרא? *Verba Iosephi:* Νῦν δὲ δηλῶσαι βούλομαι, ὅτι νόμιμα πολλά τινα παρέδοσαν τῷ δήμῳ οἱ Φαρισαῖοι ἐκ πατέρων διαδοχῆς, ἅπερ οὐκ ἀναγέγραπται ἐν τοῖς Μωϋσέως νόμοις. καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα τὸ Σαδδουκαίων γένος ἐκβάλλει, λέγον ἐκεῖνα δεῖν ἡγεῖσθαι νόμιμα τὰ γεγραμμένα, τὰ δὲ ἐκ παραδόσεως τῶν πατέρων μὴ τηρεῖν. *Manifestò solas τὰς παραδόσεις rejiciunt. Et nihil verius est, quàm eos totam Scripturam retinuisse, sola πατροπαράδοτα aspernatos esse. Quòd si quis Iosephum de sola Lege intellexisse contendat, ostendat mihi, quomodo omnes libri Scripturæ præter solum Pentateuchum sint παραδόσεις ἄγραφοι. Certè ridiculus erit qui ita pertendet.* His affinia sunt quæ Clar. Spanhemius Dub. Evang. parte tertia, Dubio XXIX. habet p. 111. *Sadducæos Prophetica scripta rejecisse, & nihil præter Pentateuchum retinuisse nondum à quoquam demonstratum, tametsi id multis ex veteribus visum. An quæso in catalogo errorum sectæ Sadducæorum, quem proponit Spiritus S. tantum facinus vel neglectum fuisset, vel dissimulatum? An tale quid à populo Iudaico fuisset toleratum, & non mille crucibus potiùs vindicatum? An à Pharisæis capitali illi sectæ unquam impactum? An à Iosepho commemoratum, qui à Sadducæis παραδόσεις tantùm τῶν πατέρων rejectas commemorat, τὰ γεγραμμένα verò retenta?*

XVI.

De Idololatria horum Iudæo-Samaritanorum, quam per Sanballathum explosam esse supra docuimus, varia etiam sunt Authorum judicia. Iudæi, qui eos modò כותיים Cuthæos [q] *propterea quòd venerunt de Cutha* לפי שבאו מכותה ונקראו כותיים יותר משאר שמות האומות הנזכרים בפסוק אולי לפי שהם היו הרבים *Et vocantur Cuthijm magis quàm alijs nominibus populorum, quorum mentio fit in versu: fortaßis inde quod eorum plures fuerunt*, ut Elias in Thisbite, voce כות, exponit; modò

 מינים [r]

[q] *Sic etiam loquitur Ioseph. Antiq. lib. IX. c. XIV.*

מִינִים[r] hæreticos dicunt, iniquius, odio Religionis fascinati, de ijs judicantes manifestæ Idololatriæ crimen ipsis impingunt: unde in codice עבודה זרה fol. 27. מל לשם הר גריזים *circumcidit scil. Cuthæus in nomine montis Gerizim.* Hoc quid sit explicat S. I. pag. præced. cùm inquit מל לשם דמות יונה שמצאו בראש הר גריזים ועובדים לה עבודה כדאמר בהכל שחטים ומלין את בניהם לשם יונה i.e. *Circumcidit in nomen Imaginis columbæ quam invenerunt in cacumine montis Gerizim cui cultum exbibent; uti dicitur cap.* omnes mactant: *& circumcidunt filios suos in gratiam columbæ.*

Atque in hac exaggeranda Idololatria multi sunt doctores Hebræorum celeberrimi. Rabbi Majemonides super Berochoth c. VIII. S. 8. ובכאן אפרש לך ענין הכותיים העם שהביא סנחריב מכותה והושיב בערי שומרון העיר הכתוב בהם את ה׳ היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים אבל באורך הימים למדו התורה וקבלו על פשוטה והמצות אשר החזיקו בהן היו מקפדים עליהן וישימו לבם אליהן מאד והוחזקו שהיו מאמינים בדתינו ומיחדיים ולא יעבדו ע״א עד אשר חקרו עליהם חכמים ומצאום מכבדים הר גריזים וחקרו על הדבר ההוא ומצאו להם בהר ההוא דמות יונה וידעו שהם עובדים ע״א אז החזיקום בחזקת ע״א גמורים לכל דבריהם וכל מה שתמצא במשנה מן הדברים מענין הכותיים אשר תבין מהם שהכותיים נכבדים מן ע״א ופחות מישראל כמ״ש מזמנין עכ הכותי וכותי המברך וזולתו לא אמרו זה אלא קודם שחקרו עליהם אבל מעת שחקרו עליהם ומצאו אשר זכרנו הם פחותים מן ע״א מאוד ועכ דע אותו ולא נצטרך לשנות לך זה העקר בכל מקום שנזכר כותי Id est, *Hîc verò explicabo tibi negotium Cuthæorum, qui sunt populus, quem Sancherib duxit ex Cutha, & in urbibus Samariæ collocavit. De illis testatur Scriptura, quòd Deum quidem timuerint, sed Idola sua simul coluerint. Verùm tractu*

[r] *Vide Guil. Schikhar. jus regium c. II. p. 34. Et Clar. Buxtorf. Lexicon Tal.* R. מין.

tractu temporis didicerunt Legem, & eam acceperunt secundùm sensum literalem suum: præcepta autem, quæ apprehenderunt accuratissimè observabant, córque suum ijs valde apponebant; adeò ut habiti fuerint pro credentibus in Legem nostram, & unum solùm Deum colentibus sine ulla Idololatria, donec sapientes in ipsos inquirentes deprehenderunt, quòd colant montem Garizim, ac porrò etiam diligentiùs inquirentes invenerunt ipsis (penes ipsos, hinder jhnen*) in monte illo imaginem columbæ, unde cognoverunt quòd sint Idololatræ. Tunc itaque eos habere cœperunt pro puris Idololatris in omnibus ipsorum rebus. Ubicunque ergò invenies in Mischna de Cuthæis quædam, unde colligi vel intelligi possit Cuthæos esse præstantiores Idololatris, viliores tamen Iudæis, ut illic:* מזמנין עם הכותי *item,* וכותי המברך*, & similia, id dictum esse scias de illis antequam in ipsos inquisitio instituta fuit: posteaquam verò inquisiverunt in illos, & id, quod diximus, invenerunt, habiti fuerunt viliores & inferiores ipsis Idololatris. Hoc ergò semel nunc scito, ne ubique illud repetere necesse habeamus, ubi Cuthæorum fit mentio.* Hæc Majemonides.

In similem sensum scribit de illis Obadias de Bartenora, cap. VII. sect. 1. ejusdem tractatus. וְהַכּוּתִי מִן הָעַם שֶׁהֵבִיא מֶלֶךְ אַשּׁוּר מִכּוּתָא וּמִשְּׁאָר אֲרָצוֹת וַיּוֹשֶׁב אוֹתָם בְּעָרֵי שׁוֹמְרוֹן וְנִתְגַּיְּרוּ מֵאֵימַת הָאֲרָיוֹת שֶׁהָיוּ אוֹכְלִים בָּהֶם כִּמְפוֹרָשׁ בְּסֵפֶר מְלָכִים וְהָיוּ שׁוֹמְרִים תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְכָל מִצְוָה שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהּ מְדַקְדְּקִים בָּהּ יוֹתֵר מִיִּשְׂרָאֵל לְפִיכָךְ הָיוּ מַאֲמִינִים בָּהֶם בִּקְצָת הַמִּצְוֹת עַד שֶׁבָּדְקוּ אַחֲרֵיהֶם וּמָצְאוּ לָהֶם דְּמוּת יוֹנָה בְּרֹאשׁ הַר גְּרִיזִים שֶׁהָיוּ עוֹבְדִים אוֹתָהּ וּמֵאָז עֲשָׂאוּם כְּגוֹיִים גְּמוּרִים לְכָל דִּבְרֵיהֶם i.e. *Cuthæi sunt ex Idololatris, quos adduxit Rex Assyriæ ex Cutha, & reliquis terris, quósque in urbibus Samariæ collocavit: Proselyti autem facti sunt ob terrorem Leonum, qui illos devorabant, ut expositum est in libro Regum, observabántq; Legem scriptam, & omne præceptum quod tenuerunt, id longè diligentiùs & accuratiùs observabant quàm ipsi Israelitæ: idcircò credebant in ipsos in quibusdam præceptis*

ceptis, donec inquisiverunt in ipsos & penes ipsos invenerunt imaginem columbæ in vertice montis Garizim, quam colebant. Et ex eo tempore fecerunt eos sicut puros putos Gentiles, in omnibus ipsorum rebus.

Hæc verò fabula unde videatur enata & cusa, inferius ex ipsis Samaritanorum [f] Historijs compendiosè proponemus. Placet sanè hæc Iudæorum sententia, etsi manifestè falsa, viris hujus seculi non contemnendis, sed, quod pace tantorum authorum dictum sit, præferimus confessionem illorum, qui eos, [t] *Qui olim cultum Dei cum Idololatria miscebant, hodie adeò ab omni Idololatria abhorrere, ut in hac parte Iudæos ipsos superare videantur*; [u] Qui, *quicquid alij dicant, posterioribus temporibus Idololatriam eorum deferbuisse* ingenuè pronunciant.

XVII.

Quamvis enim testimonia suprà allata (quibus tamen omnibus non major debetur fides, quàm alijs historijs à Talmudistis malè detortis) viros fortè eruditos, ut crederent Samaritanos columbam coluisse, permoverint, nihilominus ob sequentes rationes sententiam posteriorem, quâ Idololatriæ macula ipsis abstergitur priori præferendam esse autumo. *I.* Quia ne ipsi quidem inter se conveniunt Hebræi in causis & occasionibus hujus cultûs describendis. R. Asarias in Meor Enajim c. XXI. postquam ex sacris & prophanis authoribus probâsset, Assyrios ac Babylonios pro signo ac symbolo habuisse columbam in vexillis, & alibi, tandem concludit, וּבִגְלַל כל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה קָרוֹב בְּעֵינַי לְהַאֲמִין שֶׁהַכּוּתִיִּים אֲשֶׁר הוֹשִׁיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר וּבָבֶל בְּשׁוֹמְרוֹן לאות וְלָעַד הַכְּנָעָם בְּאַהֲבָה אל מַלְכָּם הַהוּא אֲשֶׁר אות דִּגְלוֹ יוֹנָה חִבְּבוּ אוֹתָהּ וַהֲקִימוּהָ לְיִרְאָתָם בְּרֹאשׁ הַר גְּרִזִּים אֲשֶׁר עִם שִׁכְבָם ראש מַמְלֶכֶת שומרון בַּיָּמִים הָהֵם כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַיּוֹסִיפוֹן לְרוֹמִיִּים סוף סֵפֶר יא. Hoc est, *Propter res istas omnes,*

[f] *In Epitome Chronici Samarit. c. XLV.* [t] *Scalig. de Emend. tempor. libr. VII. p. 662.* [u] *Constant. L'empereur Notis in itinerar. R. Benjam. p. 170.*

omnes, credibile videtur in oculis meis, quòd Cuthæi, quos Rex Aſſyriæ & Babyloniæ collocavit in Samaria, in ſignum & teſtimonium, quòd ex amore & libenter ſe ſubjiciant regi illi ſuo, cujus vexilli ſignum eſt columba, dilexerint illam & erexerint pro Numine vel Idolo ſuo in monte Garizim, qui eſt juxta Sichem, & caput regni Samariæ in diebus illis, ſicut Joſephus Latinorum ſcripſit ſub finem Lib. XI. Talmudici verò licentiùs ineptiunt, dicentes, quòd columbam abſconditam in monte Garizim invenerint (ſcil. Samaritani,) quæ columba fuerit illud ipſum Idolum, quod Jacob abſconderit ſub quercu in monte Sichem: ſic enim legitur in Talmud Hieroſolymitano Maſſech. Avoda ſara, cap. 5. ר' יִשְׁמָעֵאל בַּר ר' יוסי אֲזַל לְהָדָא נִיפוֹלִים. *R. Iſmael, filius R. Joſe tranſibat Neapolim.* אֲתוֹן כּוּתָיֵיא לְגַבֵּיה. *Venerunt Cuthæi ad ipſum* (ut ſcil. perſuaderent ei, ne Hieroſolymam iret ad adorandum, ſed in monte ipſorum ſancto) *Dixit eis; Ego monſtrabo vobis quòd nequaquam adoretis iſtum montem, ſed ſimulachra abſcondita ſub eo, ſicut ſcriptum eſt: Et abſcondit eos (Deos alienos) ſub quercu, quæ prope Schecemum eſt. Geneſ. XXXV. v. 4. &c.* Eadem hæc hiſtoria legitur quoque in Bereſch. Rabba ſect. 81. Ipſe etiam Epiphanius ambiguè admodùm, & Talmudiſtis convenienter hac de re loquitur hæreſ. IX. Καὶ αὕτη ἡ αἵρεσις ἀπωθουμένη εἰδωλολατρείαν, ἐν αὐτῇ δὲ εἰδωλολατροῦσα κατ᾽ ἄγνοιαν, διὰ τὸ ἀποκεκρύφθαι τὰ εἴδωλα τῶν τεσσάρων ἐθνῶν ἐν τῷ ὄρει τῷ παρὰ τοῖς Γαριζεὶν συκοφαντουμένως καλουμένῳ. Εἰδωλολατροῦσιν οὖν ἀγνοοῦντες ἐκ τοῦ πανταχόθεν προσέχειν πρὸς τὸ ὄρος ἐν τῷ αὐτοὺς εὔχεσθαι δῆθεν, ὅτι ἡγίασται. Id eſt, *Hæc autem hæreſis depellens Idololatriam, in ipſa verò per ignorantiam ſimulachra colens reperitur,* (vel, *ipſa verò in ſe Idololatrica, per ignorantiam tamen, reperitur,*) *propterea quòd abſcondita ſint ſimulachra quatuor gentium in monte apud Garizim, per calumniam ſic vocato. Itaque ſimulachra colunt ignari, ex eo quod undiquaque intenti ſunt ad montem, dum orant videlicet, quia ſanctificatus eſt.* Alij aliter, ut paulò antè

ex R. Salomone & Mose Ægyptio audivimus. *II.* Quòd ipsi Samaritani in Chronico, cujus crebrò meminimus, luculento satis exemplo (nec enim de fide, quâ, cùm deberetur Judæis, illi suum id faciunt, multum laboro,) quàm ab omni imaginum sculptura, nedum cultu alieni sint testantur: summa huc redit; *Rex Alexander cùm in omnibus à se expugnatis regionibus Idololatriam introduxisset, eandem quoque ex consiliariorum instinctu Israëlitis obtrudere voluit. Mandavit itaque tunc Pontifici, reliquisque Israelitarum Proceribus, ut in habitationibus quique suis Icones & Idola collocarent. Samaritani* (non enim ad alios, ex chronologi sensu, quàm Samaritanos, montis Garizim cultores referri potest) *frequentes in Monte benedicto convenerunt, jejunantésque Deum rogârunt, ut hoc de Imaginum fabrica Alexandri decretum redderet irritum, &c. III.* Quòd hujus calumniæ, in Rabbinorum scholis cusæ, evidens videtur origo in ipsis Samaritanorū historijs, quam, prò more, Judæi sycophanticè detorserunt. Vide Epit. cap. XLV. *IV.* Impactum hoc Samaritanis Idololatriæ crimen non satis idoneis testibus probatur: Nam & alibi Samaritani de Judæorum iniquitate conqueruntur, quâ accidit, ut sæpe de fama, vita, omnibúsque bonis fuerint periclitati. E.G. Refertur in Chronologia modò laudata de Adriano, *quòd, devastata urbe sancta pedem quoque in regionem Samaritanorum intulerit. Inde verò, cùm, haud obscuris benevolentiæ τεκμηρίοις relictis, discessisset Rex; Judæi protinus, ut ne odium in Samaritanos semel conceptum deposuisse viderentur, eos ad Adrianum delatum proruperunt. Qua, etsi iniquissima, accusatione tantùm apud Imperatorem potuerunt, ut magnum exercitum collectum in Samaritanorum perniciem Neapolim deduxerit.* Quid igitur miremur hoc etiam Idololatriæ stigma Samaritanis, ab adversarijs Judæis, iniquè & falsò inustum, atque æternis literarum monumentis commissum esse? *V.* Tandem, quâ, quæso, ratione illi, qui ipsorum Judæorum testimonio legicolæ sunt rigidissimi,

ſimi, legis fundamentum primarium de uno colendo Deo, tam nequiter, columbæ cultum introducendo, violârint?

XVIII.

Hæc de Samaritanorum Idololatria: jam verò ſi quis, ut & hic, *ἐν παρόδῳ*, ſolvatur nodus, quærat, *quibúsnam rationibus ijdem Samaritani inducti ſolius Moſis receperint authoritatem?* Dixerim ego, ſalvo aliorum judicio, ejus rei tres potiſſimùm eſſe cauſas. *Prima*, eſt conſuetudo Samaritanorum inveterata, quâ factum, ut Judæi numero pauciores, affinitatem cum ijs contrahentes, ſi vel maximè voluiſſent, nunquam tamen, contra conſuetudinem, aut receptum uſum, Prophetarum, aut Hagiographorum divinam authoritatem obtrudere potuiſſent: *Secunda*, eſt odium illud, inter Judæos & Samaritanos, Sanballathum cumprimis & Esdram, acre atque infeſtum. Jam verò certum & *ἀναμφισβητήτως* receptum eſt, libros Moſis, Prophetarum, & Hagiographos ab [x] אַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה, *viris concilij magni* (ſic vocant Hebræi concilium illud ab Esdra Sacerdote, ejus præſide, poſt exilium Babylonicum, Hieroſolymis congregatum) in unum demum volumen compactos. Sic enim Elias Levita, præfat. III. in librum ſuum Maſoreth, ubi de viris illis Synagogæ magnæ, & ipſorum in reſtauranda Scriptura opera loquitur: כִּי לֹא הָיוּ הכ״ד סְפָרִים מְחֻבָּרִים יַחַד וְהֵם חִבְּרוּם וְעָשׂוּ מֵהֶם ג׳ חֲלָקִים תוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים Id eſt, *Non enim fuerunt omnes XXIV. libri colligati, ſed ipſi* (viri Synagogæ magnæ) *conjunxerunt eos, ac fecerunt ex ipſis tres partes Legem, Prophetas, & Hagiographa. Tertia*, &, meo judicio, non contemnenda hæc eſt: Si Libris Hiſtoricis Vet. Teſtamenti Samaritani divinam tribuiſſent originem, utique omnis illorum cultus peſſundatus fuiſſet, ſiquidem tota Prophetarum cohors, nullius alius loci à Deo in cultum ſacrum, poſt tabernaculum illud

[x] *De his conſulatur Buxt. comment. Maſ. c. X.*

illud Mosaicum, destinati meminit, quàm templi Hierosolymitani, quod tamen illis, tanquam ἀλγηδὼν ἐν ὀφθαλμοῖς, execrabile fuit. *Quartam* addit Guilhelmus Postellus, cujus hæc sunt verba: [y] *Sed in hoc hallucinantur ferè universi, quòd putant V. Libros Mosis cœlitus instar decem præceptorum scriptos, eò quòd absolutè nomine Legis appellantur: & ideo soli à Samaritanis, tanquam à Deo miraculosè scripti recipiuntur.*

XIX.

Sed quàm ex hac librorum Propheticorum & Historicorum rejectione, exorta sint pudenda ignorantiæ rerum sacrarum monstra dici vix potest. Ipsi, historiæ Libr. II. Reg. c. XVII. ubi decem tribuum μετοικεσία fusè descripta, ignari, nullam unquam sibi vel sedis mutationem, vel exilij pœnam inflictam constantissimè asseverant. Unde, quod Chronicon Samaritanum nos docere potest, se à monte Garizim appellant [z] אצחאב טור בריך *possessores Montis Benedicti*, quem sibi portione hæreditaria à Josua constitutum, & inde ab exitu ex Ægypto à se occupatum esse nugantur.

XX.

Porrò operæ precium erit, ut de quorum Pentateucho acturi simus liquidiùs constet, ex tribus antiquissimis authoribus, *Græco* Epiphanio, *Hebræo* Benjamine, *Arabe* Patricide, audire, quid, ὡς ἐν τύπῳ, de Samaritanis istis, ante & post Sanballathi infaustum, quem molitus erat, syncretismum, eorúmque per multa secula, fortunâ, moribus ac sedibus tenendum sit. Quorum testimonia ideo hîc αὐτολεξεὶ inseram, tum quòd rarior eorum in Antiquitate fiat mentio, tum etiam, quòd nonnulla, primi fortè, è tenebris eruta, jam communicemus publico. Epiphanius sic de ijs loquitur: [a] Σαμαρεῖ-

[y] *Libr. de Orig. c. XIV.* [z] *Sic & à Iudæis sæpissimè idem ille mons* הר הברכה *Mons benedictionis appellatur. Adeat, qui exempla desiderat, Lex. Talm. Chaldaicum Buxtorfij, in Rad.* נפל. [a] *Lib. de Hæres. 1. p. m. 5.*

μαρεῖται μέτοικοι ὄντες ἀπὸ Ἀσσυρίων εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ λαβόντες τὴν Πεντάτευχον μόνην Μωϋσέως, τοῦ βασιλέως αὐτοῖς ἀποστείλαντος ἀπὸ Βαβυλῶνος διὰ ἱερέως Ἔσδρας καλουμένου. Τὰ πάντα ἔχοντες εἰσὶν Ἰουδαίων, πλὴν τοῦ βδελύττεσθαι τὰ ἔθνη, μήτε προσψαύειν τινῶν, καὶ πλὴν τοῦ ἀρνεῖσθαι νεκρῶν ἀνάστασιν, καὶ τὰς ἄλλας προφητείας τὰς μετὰ Μωϋσέα. [b] Σαμαρειτῶν δὲ ἔθνη τέσσαρα, Γορθηνοί, οἱ ἐν ἄλλοις καιροῖς τὰς ἑορτὰς ἄγοντες, παρὰ τοὺς Σεβουαίους. [c] Σεβουαῖοι, οἱ διὰ τὴν αἰτίαν αὐτὴν τὴν ἑορτὴν πρὸς τοὺς Γορθηνοὺς διαφερόμενοι. Ἐσσηνοὶ μηδ᾽ ὁποτέροις ἐναντιούμενοι τοῖς δὲ παρατυγχάνουσι συνεορτάζοντες ἀδιαφόρως. Δοσίθεοι τοῖς αὐτοῖς ἔθνεσιν οἷα δὴ Σαμαρεῖται ἐμπολιτευόμενοι, περιτομῇ τε καὶ σαββάτῳ καὶ τοῖς ἄλλοις χρώμενοί τε καὶ πεντατεύχῳ, περιττότερον δὲ τῶν ἄλλων φυλάττοντες τὸ ἀπέχεσθαι ἐμψύχων, καὶ ἐν νηστείαις δὲ συνεχέστατα βιοῦν, ἔχουσι δὲ [d] καὶ παρθενίαν τινὲς αὐτῶν, ἐγκρατεύονται δὲ ἄλλοι, πιστεύουσί τε νεκρῶν ἀνάστασιν, ὅπερ ξένον ἐστὶ Σαμαρείταις. Id est, *Samaritæ inquilini sunt ab Aßyrijs in Judæa, & receperunt solùm quinque libros Mosis, cùm Rex ipsis misisset eos à Babylone per Sacerdotem, Esdram appellatum. Omnia quæ habent, Judæorum illa sunt, præterquam abominari Gentes, & neque attingere* [e] *aliqua: & præterquam quòd negant resurrectionem mortuorum, & aversantur alias Prophetias post Mosen. Samaritarum Gentes quatuor sunt Gortheni, qui alijs temporibus festivitates agunt quàm Sebuæi. Sebuæi qui propter eandem causam in festis*

---

[b] *De quatuor Samaritanorum generibus, quæ Epiphanius tradit, nondum illa eruditis placuerunt. Quid enim quæso Essenis cum Samaritanis commune? Vnde Scaliger in Tribær. p. 310. Essenos quare in Samaritanis posuerit Epiphanius neque causam scio, neque si sciam probare poßim.* [c] *Hebr.* שבועאי ἑβδομαδῖται *Scalig. Trib. p. 284.* [d] παρθενεύειν *enim frequenter Patribus de utroque sexu sumptum, generaliter castitatem servare, in cœlibatu vivere significat.* [e] *Sic Cornarius vertit. Malumus tamen in Mascul. genere: Attingere aliquos, prout ex sequenti patebit testimonio. Nisi per aliqua intelligamus, ea quorum contactu, ex præscripto legis quis pollutus fuit, quæq; Benjam. hoc ipse loco subjecto commemorat.*

festis celebrandis à Gorthenis dissentiunt. Esseni, qui neutris adversantur, sed cum quibuslibet festa indiscriminatim celebrant. Dosithei in ijsdem Gentibus (sine dubio enim Cornarius legit ἔθνεσι, malo tamen ἔθεσι; ut sensus sit, ijs, quibus Samaritæ, vivunt moribus) *velut Samaritæ vitam degunt, circumcisione, sabbatho atque alijs. Utuntur & quinque libris Mosis, amplius autem quàm alij servant abstinentiam ab animatis, & frequentius in jejunijs vivunt. Quidam ipsorum etiam virginitatem servant, alij continenter agunt, credúntque mortuorum resurrectionem, quod alienum est à Samaritis.*

Benjam. in itiner. p. 38. ומשם שני פרסאות לנבילש היא שכם בהר אפרים ואין שם יהודים והיא יושבת בעמק בין הר גריזים והר עיבל׃ ובה כמו מאה כותיים שומרים תורת משה לבדה וקורין להם שמריטנוש׃ ויש להם כהני מזרע אהרון הכהן ע״ה וקורין להם אהרוניים ואין מתחתנים עמם אלא כהנים עם כהנים שלא יתערבו עמם׃ אבל הם כהני תורתם ועושים זבח ומעלים עולה בבנסת שלהם בהר גריזים כמו שכתוב בתורה ונתת את הברכה על הר גריזים והם אומרים כי הוא בית המקדש ומעלים עולה ביום פסח ובימים טובים על המזבח שבנו בהר גריזים מהאבנים שהקימו בני ישראל כשעברו הירדן והם אומרים כי הם משבט אפרים וביניהם קבר יוסף הצדיק בן יעקוב אבינו ע״ה שנ׳ ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם ושומרים עצמם מטומאת מת ועצם וחלל וקבר והבגדים שלובשים בכל יום מסירים מעליהם בשעת לכתם לבית הכנסת שלהם ורוחצים גופם במים ולובשים בגדי אחרים וכן מנהגים בכל יום׃

Quæ, ex versione clarissimi, multúmque de me meriti viri Constantini L'Empereur, S. Th. Doctoris, & Linguæ Sanctæ in Academia Leidensi Professoris, fautoris & amici honorandi, sic Latinè sonant: *Hinc duabus parasangis distat Neapolis, olim dicta Sichem, inter montes Ephraim condita. Nec ulli hic Judæi. In valle jacet inter montem Gerizim & montem Ebal, ubi centum circiter Cuthæi Legis tantùm Mosaicæ observatores; quos*

quos Samaritanos appellant. Hi ſacerdotes habent ex Aharonis ſacerdotis in pace quieſcentis proſapia, eósq; Aaronæos appellant, qui cum illis matrimonio non junguntur; ſed inter ſe qui ex ſacerdotali ſunt genere, ne cum illis confundantur. Sunt tamen Legis illorum ſacerdotes, parántque victimas, ac offerunt holocauſta in illorum congregatione, idq; in monte Gerszim. Quemadmodum in Lege ſcriptum eſt (Deut.XI.29.*) Edes benedictionem hanc in monte Gerizimorum, ideóq; hanc eſſe domum ſanctuarij affirmant. Offerunt autem holocauſta tum Paſchate, tum alijs feſtis in altari, quod in monte Gerizim ex ijs fuit ſtructum lapidibus, quos Iſraelitæ Jardenem transgreſſi erexerant. Ex Ephraimi tribu ſe oriundos profitentur: & in diœceſi ſua habent ſepulchrum Joſephi juſti, filij Jacobi, Patris noſtri, qui in pace quieſcit, ſecundùm illud (* Joſuæ XXIV.32.*) Tum oſſa Joſephi quæ deportaverant Filij Iſraelis ex Aegypto ſepeliverunt Sichemi. Solicitè ſibi cavent à mortuornm, oſſium, occiſorum & ſepulchrorum contaminatione: veſtéſque quibus veſtiuntur quotidie cùm ad ſynagogam ſuam ſe conferunt, deponunt & corporibus aquâ ablutis, alias quotidiano ritu induunt.*

Patricides Alexandrinæ Eccleſiæ Patriarcha in hiſtoria Eccleſiaſtica, ex multis, quæ temporum injuriâ perierunt, monumentis orientalibus collecta, hæc de Samaritanis, linguâ Arabica, ſed ob typorum defectum Hebraicis à nobis expreſſâ characteribus, effatur: ופי אלסנה אלראבעה מן מלך חוקיא מלך יהודא והי אלסנה אלכאבעה מן מלך הושיע מלך אסראייל צער סלמאנאסר מלך [f] אלמוצל ואלגזירה אלי אלסאמריה פחאצרהא תלאתה סנין ופתחהא פאכר הושיע מלך אסראייל פחבסה פנקל

[f] *Gen.XI.v.14. pro Heb. voce* אשור, *Aſſyria, quæ in Codice Erpen. retinetur Ibn-Sina in M.S. habet* מוצל. *Vnde & Benjamin in Itiner.* אלמוצל היא אשור הגדולה *Almouzal (quam authores Latini modò Moſel, modò Moſul appellant) ipſa eſt Aſſur magna. De qua, ut & ſequenti Annd, conſulatur Schikhardus de Regibus Perſicis p.191.*

פנקל עשרה אסבאט בני אסראייל מן ארץ אלסאמריה אלי אמד
ואלמוצל ובאבל ולם יבק אלא סבט יהודא וגנס דאווד לימלכוא
וסבט בניאמין ונקל אהל באבל ואמר ואלמוצל ואסכנהם פי מדאין
אלסאמריה בדל בני אסראייל ותרך ענדהם סלמאנאסר מלך אלמוצל
כאהנא יקאל לה לון ליעלמהם אלנאמוס פעלמהם לון מא הם
עליה מן נאמוסהם והולאהם אבא אלסאמריה ואולאדהם הם
אלסאמריה כן פי הדא אלוקת לאנהם אנפרדוא ען אליהוד ורפצוא
נבוה דאווד ואלאנביא כלהם וקאלוא ליס בעד מוסי אלנבי וגעלוא
רייסהם מן ולד הארון וסמוה אלרייס Id est, [g] *Anno quarto Regis Ezechiæ, Regis Iudæ, qui annus fuit septimus Regis Hoseæ, ascendit Salmanasar Rex Aßyriæ & Mesopotamiæ Samariam, & obsedit eam per tres annos, tandémq; occupavit eam, & cepit Hoseam Regem Israelis, & vinxit eundem, & transportavit decem tribus filiorum Israel ex terra Samariæ in Hamatham, Aßyriam & Babel: neq; remansit nisi unica tribus Iehudæ & stirps Davidis, ut imperaret, item tribus Benjaminis. Babylonios verò, Hamadæos & Aßyrios collocavit in urbibus Samariæ, loco filiorum Israel, & reliquit apud eos Rex Aßyriæ sacerdotem, cui nomẽ erat Lun, ut eos Legem doceret. At Lun eos tantùm docuit Legem, in qua illi erant versati & educati. Atque hi Samaritanorum fuerunt majores, quorum posteri inde usq; manserunt tales, quoniam à Judæis separati fuerunt, rejicientes & conculcantes Prophetias Davidis & Prophetarum, dicentes, post Mosen nullũ esse Prophetam, suúmq; Præsidem, quem [h] Rijs sive Caput appellant, ex filijs Aharon constituerunt.*

XXI.

Ex quibus quid, qualésve sint Samaritani luculentum est,

---

[g] 2. Reg. XVIII. v. 9. 10. [h] *Vereor ne, ex unius tantùm infra literam* ב *punctuli additamento, irrepserit* רייס *pro* רבים. *Est enim* רבים אלסאמריה, *teste Antonio Giggæo, in Thesauro Arab. R.* רבם *præses Samaritanorum. Inde & in Chronico Samarit. nominibus præsidum ut plurimùm præponitur prænomen* רבים, *ut, Rebis Akbon &c.*

est. Interim tamen, non inficiamur, multa Epiphanio, cujus Panarium eruditi, [i] *divinum opus, scrinium* [l] *Antiquitatis Christianæ* appellant, excidisse ἀλλόκοτα, tum quòd Essenos inter Samaritanos refert, tum quòd à Dositheo Sadducæos derivat, cùm Sadducæi Resurrectionem negarent, Dosithei asserent. Verùm quantum sibi Epiphanius nonnunquam indulserit, inprimis ubi orientis pertractat historias & ritus, alio, σὺν Θεῷ, dicetur loco. Quæ verò de ἐθελοδουλείᾳ tradidit, idem, cum reliquis Scriptoribus, Author, aliorum quoq; confirmari posset testimonijs. Geographus Arabs, quem Scaliger *authorem* appellat [m] *valdè bonum*, in quinta parte climatis secundi sic loquitur: ומנהא גזירה אלסאמרי יסכנוהא קום יהוד סאמריה ועלאמתהם אן יקול אחדהם ארא לקי אנסאנא לא מסאס ובהדה אללפטה יערף אנהם מן אליהוד אלמנסובין אלי אלסאמרי צאחב אלעגל פי זמן מוסי עליה אלסלאם Quæ verba sic Magnus & incomparabilis heros Scaliger vertit: *Post eam, Insula Samaritarum, quam incolunt quidam Judæi Samaritæ. Argumento est, quòd unusquisque eorum dicat, quoties aliquis applicat se ad eos,* Ne attingas. *Et hoc quidem sermone cognoscitur, quòd ipsi sint ex ijs Judæis, qui cognominantur Samaritæ, complices vituli in seculo Mosis, super quem sit pax.* Quem tamen locũ exactiùs examinatum, hunc in modum commodiùs verti posse existimamus: *Ab inde est insula Samari* (non, ut Scaliger vocat, insula Samaritarum, quia סאמרי nomen proprium, in singulari numero positum est) *in qua habitat populus quidam Judaicus, qui Samaritani dicti. Atque hoc signum est διαχριτικὸν, quo dignoscuntur, ut, in quem incidant, unusquisque eorum exclamet: Ne me tangas* (quamvis & [n] Pharisæi sanctimoniam præ se

D feren-

[i] *Iosephus Scal. in Elench. Trihæres. p. 259.* [l] *Idem in eodem libro p. 283.*
[m] *In eodem libro sic eum appellat. Et lib. de Emendatione temporum VI. p. 663. vocat eum, Eximium.* [n] *Vide Exercit. sacram in Histor. Instit. Cœnæ Domin. Cl. Buxtorfij thes. XXX.*

ferentes singularem, à עַמֵּי אָרֶץ *populis terræ*, id est, *Idiotis*, tangi noluerint.) *Hæc verò voce dignoscuntur quòd sint à Judæis, quorum origo est à Samari authore* (nec enim, etiamsi vel maximè historiæ series id requireret, constructio permitteret, ut per צאחב [o] אלעגל, quod singularis numeri est, *complices vituli aurei* denotentur) *vituli, tempore Mosis, super quem sit pax.*

XXII.

Sed ne conjecturis tantùm incertis ῥιπίζειν videamur, sciendum est per Muhammedem, multa in maledictam Alcorani ῥαψῳδίαν ex historijs sacris ita compilata, ut ipse nominum memoriam retinens, rei gestæ tamen, anachronisinorum nævis, obduxerit intolerabilia scotomata. E.G. Mosi Patrem scriptura tribuit [p] עַמְרָם *Amram*, sororem Mariam: hinc Impostor ille exclamavit, & ineptè, tanquam ex tripode allatum oraculum, in Alcoranum infarsit, [q] *Mariam θεοτόκον esse Imramis filiam.* Ejusmodi monstra sexcenta à nobis ex Alcorano, [r] Beidavi, [s] Keschapho commentarijs in eundem celeberrimis, [t] Kessæo Historico, alijsque Scriptoribus Arabicis collecta & conscripta alibi proferentur. Nunc de hoc Samari, quem non tantùm unanimiter [u] Muhammedani credunt vitulum illum aureum, tempore Mosis, conflâsse, sed scriptis etiam [x] Polemicis id in sacra Scriptura asseri contendunt, con-

---

[o] *In plurali enim, ut ex Grammatica, & exemplo ab ipso Scal. lib de Emend. temp. VI. p. 661. allato constat, habet* אצחאב. [p] *Exod. VI. v. 20.* [q] *Hinc totum Caput III. Alcorani titulum Al-Imran, id est, familia Imran, quòd ibi de Maria θεοτόκῳ, cujus patrem Imran fuiße imperitè agyrta aßerit, ejúsq; genealogia fusiùs agatur, habet.* [r] *Duos commentariorum in Alcoranum reliquit tomos.* [s] *Author Keschaphi, seu Revelationis, id est, commentariorum in Alcoranum aliquot tomis conscriptorum, est Zamhaschari, de quo Ibn-Chalican in ὀνοματογραφίᾳ authorum Arabicorum, M.SC. scribit, quòd in commentando incomparabilis fuerit.* [t] *Hic omnes ferè, utriusque T. descr. bit historias.* [u] *Quia expreßè hoc Sur. XIX. in Alc. docetur.* [x] *Sic impudenter aßerit Ahmed. Ibn-Edris jam antè citatus, Lib. II. q. 98. ubi tradit vitulum fusum esse, juxta Danielis Prophetiam, à Micha Samari. Nugæ!*

conjecturam nostram aliorum judicio subjectam depromimus. Reges Israelis Samariam, Metropolim sibi delegisse non est dubium: unde cùm & ipsi paulatim, ad instar Gentium reliquarum,[y] Mediatores secundarios, animalium figuris adumbratos, confinxissent, testantur S. Literæ 1. Reg. XII. 28. Jeroboamum duos fecisse vitulos aureos, quorum alterum in Dan, alterum posuerit in Bethel. Judæus itaque agyrta, à quo Muhammed. V. T. notitiam hausit confusam, ubi Samariæ Regem, vitulos conflasse recitâsset, ad solam סאמרי vocem, quæ[z] fraus sæpissimè deprehenditur, Muhammed attendens illicò nomen viri, tempore Mosis (nam utramque Aharonis & Jeroboami μοσχοποΐαν confudit) vitulum conflantis, proprium pueriliter hariolatus est. Atque ab hoc Samari, Samaritanos deductos, Arabes nugaces volunt, quibus tanquam pœnæ loco signum, quo obvio cuivis μὴ προσψαυσον acclamant, inustum esse tradunt. Hinc *Insula* illa *Samari* ex Alcorano ficti, in qua Samaritani, juxta Geographum, habitârunt. Omnia hæc compendiosè ex Arabum monumentis allata versionem hanc nostram satis, ut spero, probabunt.

XXIII.

Verùm è diverticulo in viam. Samaritani, cùm, ut fusè hactenus explicuimus, à Iudæis avulsi, locum cultui sacro destinatum alium, præter Hierosolymitanum, montem videlicet Garizim, quem sibi, lege suâ à Mose præscriptâ, commen-

[y] *Vide Kimchium ad c. XVII. 2. lib. Reg. ad verba* ויראו את יהוה. [z] *Sic cùm Israelitæ primitus ab Hebero Hebræi dicti, Iudæi post modum usitatissimè ab omnibus gentibus vocarentur, placuit Muhamm. per Aphæresin non solùm Iudæos appellare Hudæos, sed & ipsum Heberum per totum Alcoranum scribere Hudum. Oscitantiæ hujus vestigia ubivis in Alcorano sunt obvia. Quin imò cum Iud. c. XVII. referatur de Micha, quòd sculptile fieri curârit, de historia, Muhammedani, vituli conflati certi, incerti de tempore, non erubescunt hunc ipsum Micham, longè post Mosis tempora existentem,* Μοσχοποιίας *Israelitarum in deserto reum agere. Sic statuunt Zamhascharis, & Ahmed Ibn-Edris.*

dari prætenderunt, selegissent, gravissima de ipso *Pentateucho originali* mota est quæstio, Samaritanis ex lege Mosaica pro *monte Garizim*, Iudæis pro *urbe Sancta & templo*, divino mandato erecto, ex universa scriptura dimicantibus.

XXIV.

Atque ita initium sumsit distinctio illa inter *Pentateuchum*, quem sibi quique, & *Judæi* [a] οἷς ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, [b] qui librarij Christianorum fidelissimi, qui [c] populus libri: & *Samaritani*, , à tam Sancto consortio Esdra videl. Nehemia, Zacharia, Haggæo, Malachia &c. discedentes, & proprijs cerebri figmentis inhiantes, vendicârunt.

XXV.

De *Judaico Pentateucho*, quem quotidie manibus terimus, sive ipsum textum Hebræum, sive in Linguas vernaculas translatum intelligas, nihil attinet dicere: secus se res *cum Samaritano* habet, de quo, fortè [d] per mille annos, altum inter Theologos fuit silentium, cujus; tamen, quod, ut probemus, è re erit, non semel tantùm meminerunt veteres. I. Meminit ejus Cyrillus ad Gen. IV. hæc irreptitia τῶν LXX. verba: Διέλθωμεν εἰς τὸ πεδίον: παρ' οὐδενὶ, inquit, τῶν λοιπῶν κεῖται τὰ ῥήματα τοῦ καῒν πρὸς Ἄβελ, ἀλλ' οὐδὲ παρ' ἑβραίοις, παρὰ δὲ τοῖς ἑβδομήκοντα κεῖται, ἔχει δὲ αὐτὰ καὶ τὸ σαμαρειτικόν. Id est, *In nullo reliquorum (Interpretum) reperiuntur verba Caini ad Abelem, neque apud Hebræos, sed in LXX. Interpr. posita sunt; quæ & Samariticus codex habet.* Ubi per Samariticum codicem intelligitur versio Græca, sine dubio, circa tempora Alexandri Magni, aut paulò pòst introducta, & ex Samaritanorū codice Hebræo translata. Hoc autem loco prætereunda non est magna,

---

[a] *Rom. c. III. v. 2.* [b] *Sic Augustinus in Psal. LVI. eos vocat. Et in Psal XL. Capsarios nostros appellat.* [c] *Sic in Alcorano, ex Interpretum sensu, sæpissime nuncupantur. Sur. II. de vacca rufa v. 108.* [d] *Nam, si Morino Exercit. I. p. 8. credimus, Pentateuchi hujus memoria à temporibus S. Hieronymi ad nos usque inter mortua, & pene deleta fuerat.*

gna, quæ, hujus commatis hominibus, [e] frequentissima esse solet in Antiquitatem injuria. Morinus enim, qui non tantùm editionem Græcam, ex authoritate Sixti V. Pontif. Max. editam, [f] *integram inviolatámque repræsentare*, ab ea *ne* [g] *latum quidem unguem secedere* (ita muli mutuò se scabunt, dum ulcera purulenta premere non audent) voluit, sed & [h] eam *incommodis laborantem juvare*, locum hunc Cyrilli non integrum, quod fieri conveniret, sed mancum, ne, quod una extrui t manu, altera destruat, adducit. Eum nos, ut personæ larvam detrahamus, ex antiquissimo Bibliothecæ nostræ Civicæ M.S. Græco nitori suo restitutum sic reddimus: παρ' ὐδενὶ τῶν λοιπῶν κεῖται τα ῥήματα τοῦ Καῒν πρὸς Ἄβελ' ἀλλ' ὐδὲ παρ' ἑβραίοις ἀλλ' ἐν Ἀποκρύφῳ φασί. παρὰ δὲ τοῖς ἑβδομήκοντα κεῖται, ἔχει δὲ αὐτὰ καὶ τὸ σαμαρειτικόν. Id est, *In nullo reliquorum reperiuntur verba Caini ad Abelem, neque apud Hebræos, sed dicunt in Apocrypho* (qua voce fortè Targum Ionathanis, in quo reperitur, intelligit. Patres enim, ad quos Targumistarum, posteriorum cum primis, longè à sensu literali recedentium, & Talmudis pervenit memoria ἀποκρύφων ea ferè titulo insigniunt) *haberi: in LXX. Interpretibus etiam posita sunt, quæ & Samariticus codex habet.* Vidit nempe Morinus nullam conciliare authenticam authoritatem in Ecclesia vocabulum [i] ἀπόκρυφον, Canonico oppositum, quod propterea & ille, sive ignorantiâ, sive malitiâ expunctum ex testimonio illo, ἀποκεκρυμμένον, planéque sepultum voluit. II. Eundem ferè locum, expressâ Samaritani Pentateuchi mentione, citat Hieron. in Quæst. in Gen. Tomo op. IV. p. m. 92. qui tamen, quem pro se, præfat. in Bib. Græca sect. VII. Morinus affert, omnem

[e] *Testantur id Indices expurgatorij. Consulatur etiam de vero Patrum usu, Ioh. Daille, Gallicè scriptus liber eruditissimus c. IV. & Catal. test. verit. t. 1. p. 21.* [f] *In Præfat. in vers. LXX. ipse sic loquitur Morinus S. 44.* [g] *Idem 44.* [h] *Ibidem.* [i] *Iuxta vulgatum illud in Ecclesia receptum axioma:* Apocrypha nescit Ecclesia.

sententiæ ipsius vim, ut postea audiemus, adimit. III. Mentio ejus fit iterata apud eundem Hieronymum Præfat. Comment. in lib. Regum tom. IV. fol. 7. IV. Exod. cap. VIII. v. 21. ad vocem κυνόμυιαν, quæ, [1] juxta Philonem, *animal compositum ex musca & cane* significat, Scholiastes Græcus σαμαρειτικὸν κόρακα, *Corvum* vertere notat. V. Exodi X. v. 7. idem Scholiastes pro σκῶλον, quod *Scandalum* est, εἰς ἄτας *in detrimenta*, transtulisse refert Samaritanum. VI. Exodi XIV. v. 15. pro ἀναζευξάτωσαν *disjungantur*, Scholiastes Samaritano tribuit, ἵνα ἀπάρωσιν *ut sublatis castris abeant*. VII. Exodi XVI. v. 31. pro ὡσεὶ σπέρμα κορίου λευκὸν *ut semen coriandri album*, Scholiastes ex Samaritico adducit, ὡς σπέρμα ὀρύζης *tanquam semen oryzæ*. IIX. Exodi XXVI. v. 5. phrasin illam, τῶν LXX. ἀντιπρόσωποι ἀντιπίπτουσαι ἀλλήλαις εἰς ἑκάστην, *faciem contra faciem concidentes ad se invicem, ad unamquamque*, à Samaritico, juxta Scholiasten, redditur Διαδεχόμεναι συμβολαὶ μία πρὸς μίαν ἀντιπροσώπως κατὰ τὸ προσέχειν ἀλλήλαις, *excipientes se commissuræ una ad unã, facie obversa, ut sibi invicem cohærerent*. IX. Exodi XXVIII. v. 4 pro κίδαριν, *cidarim*, Scholiastes ex Samaritano allegat πίλιον *pileum*. X. Exodi XXXII. v. 18. pro οὐκ ἔστι φωνὴ ἐξαρχόντων κατ' ἰσχύν, οὐδὲ φωνὴ ἐξαρχόντων τροπῆς, ἀλλὰ φωνὴν ἐξαρχόντων οἴνου ἐγὼ ἀκούω, *Non est vox præcinentium secundùm fortitudinem, neque vox præcinentium fugam, sed vocem præcinentium vinum ego audio*. Scholiastes ex Samaritano affert, οὐκέτι φωνὴ ἀποκρίσεως ἀνδρείας, καὶ οὐκέτι φωνὴ ἀποκρίσεως ἥττης, ἀλλὰ φωνὴν ἁμαρτιῶν ἐγὼ ἀκούω, *Non jam vox responsionis fortitudinis, & non jam vox responsionis cladis, sed vocem delictorum ego audio*. XI. Levit. VIII. v. 15. pro ἐκαθάρισε *purgavit*, Samarit. habet ἱλάσατο *propitiavit*. XII. Levit. cap. XIII. v. 51. pro λέπρα ἔμμονος *permanens*, Samarit. habet, secundum Scholia, φιλόνεικος *obstinata*. XIII.

[1] *Lib. 1. de vita Mosis p. 482.* ἐκ τῶν ἀναιδεστάτων ζώων συνθεὶς τοὔνομα [illegible] αὐτὸ ὠνόμασεν.

XIII. Levit.c.XXV.v.25.pro ἀγχιστεύων *propinquus*, Samarit. habet λυτρωτὴς *redemtor*. XIV. Levit.XXVI.v.24.pro θυμῷ πλαγίῳ *furore obliquo*, Samarit.habet ἐμπλόκως *pertinaciter*. XV. Eodem cap.v.41.pro ἀπερίτμητος *incircumcisus*, Samarit. ἀκρόβυστος *præputiatus*. XVI. Levit.cap.XXVII. v.14.τιμήσεται αὐτὴν ὁ ἱερεὺς ἀνὰ μέσον καλῆς καὶ ἀναμέσον πονηρᾶς, *æstimabit eam sacerdos inter bonam & malam*, Samarit. καὶ διατιμήσεται αὐτὴν ἱερεὺς εἴτε καλὴ, εἴτε σαπρὰ, *æstimabit eam sacerdos sive bona, sive putris*. XVII. Num.cap.IV.v.25.pro κατακάλυμμα ὑακίνθινον *coopertimentum hyacinthinum*, Samarit. ἐπίσπαστρον *velum, tentorium*, quę dictio, inquit Nobilius, in aliquot editiones vulgatas irrepsit. XVIII. Num.cap.VII.v.3. pro ἓξ ἁμάξας [m] λαμπηνικὰς *vehicula Lampenica*, Samarit. habet δυνάμεως, *virtutis, roboris*. XIX. Num.XIII.v.33. pro ἔκστασιν τῆς γῆς *pavorem terræ*. Samarit habet, ὄνειδος κατὰ τῆς γῆς *infamiam, opprobrium contra terram*. XX.Num.cap. XVIII.v.7.pro δόμα τῆς ἱερατείας ὑμῶν *dationem sacerdotij vestri*, Samarit.habet δόματι δώσω τὰς ἱερατείας ὑμῶν, *datione dabo sacerdotia vestra*. XXI. Num.XXIV.v.7.pro ὑψωθήσεται ἡ γὼγ βασιλεία, *Exaltabitur Gog regnum*, Samarit.habet, juxta Diodorum, ὑψωθήσεται ὑπὲρ γὼγ βασιλεὺς αὐτοῦ, *Exaltabitur super Gog rex ejus*. XXII. Num.cap.XXIX.v.1.pro ἡμέρα σημασίας ἔσται *dies significationis erit vobis*, Samarit.ἡμέραν ἠχώδη, *diem sonoram*, reddit. XXIII. Num.XXXI.v.26.pro λάβε τὸ κεφάλαιον *accipe caput*, Samarit. λάβε τὸ τέλος, *accipe summam*. XXIV. Num.XXXII.v.12.pro ὁ διακεχωρισμένος, *ille segregaturus*, Samarit. ὁ κενεζαῖος, ἤτοι ἀποχωρίσας ἑαυτὸν ἀπὸ

[m] *Euseb. Emiss.dicit*, ἁμάξας λαμπηνικὰς τὰς διατρόχους, (*quæ rotis ad discurrendum aguntur*) λέγει, ἅτινας ζευγῖτα καλοῦσι. *Nam* λαμπήνη (*teste Hesychio Lexicographo Christiano doctissimo*) εἶδος ἁμάξης ἐφ᾽ ἧς ὀχοῦνται· ἐσκεπασμένη, ἢ ἅρμα, ἢ εἶδος (*prout verba ista in impressis exemplaribus erasa, in exemplari suo, quo utimur, restituit* ποτὲ *Conradus Gesnerus*) ἁμάξης φορεῖον βασιλικῆς, ὃ ἐπάνω ἔχει κεφαλὴν ἐστι, ἅρμα σκεπαστόν.

ἀπὸ τῆς βουλῆς τοῦ Ἰσραὴλ λέγοντος, οὐ πορευσόμεθα εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, *Kenezæus, nimirum ſegregans ſe à conſilio Iſrael dicentis, non ibimus in terram poſſeſsionis*. Poſſemus & alia afferre exempla tum ex Catena Patrum M. S. tum ex Procopio Gazæo, qui & ipſe commentarijs in Deuteronomium pag. 435. ex edit. Clauſeri, Samaritici codicis meminit, ijs tamen, cùm, quod volumus ſatis ex dictis manifeſtum ſit, recenſendis ſuperſedebimus.

XXVI.

Neque actum egiſſe nos quis exiſtimet, quòd tantum ex antiquitatis monumentis μαρτύρων produximus νέφος. Elucet enim inde non de chimæra aliqua, lana caprina, aut otioſa Scholaſticorum περιέργων quæſtione, ſed de libro, crebrò ab Eccleſiæ Doctoribus minimè obſcuris, laudato ſermonem eſſe. Sed, priùs quàm noſtram κατὰ θέσιν ponamus ſententiam, alias, vel magis, vel minùs à veritate remotas, κατ᾽ ἄρσιν præmittemus, tacitéque diluemus. Tres autem ſunt variantes, atque à verò deviantes eruditorum opiniones.

XXVII.

Prima eſt eorum, qui exiſtimant Pentateuchum Samaritanum eundem planè eſſe cum noſtro Judaico. In hac opinione fuit Hieronymus, cujus verba hæc ſunt: [n] *Samaritani Pentateuchum Moſis totidem literis ſcriptitant, figuris tantum & apicibus diſcrepantes*. Sic Joſephus Scaliger: [o] *Totidem literis ne una quidem minùs aut ampliùs* (Samaritani) *Pentateuchum legunt*. Et paulò poſt: [p] *Tantum abeſt*, inquit, *ut aliquid aſſuerint Pentateucho, ut totidem literis quot Judæi ſcriptum habeant*. Sed hanc ſententiam exemplaribus Pentateuchi Samaritani, ijs ſaltem, quæ ab aliquot retrò ſeculis ſcripta, non competere, noſtra docebunt, ex ipſius ſcripti viſceribus eruta argumenta.

XXVIII.

[n] *Præfat. in lib. Regum tom. IV. fol. 7.* [o] *Libro de Emend. Temp. VI. p. 662.* [p] *Ibid. p. 663.*

XXVIII.

Imò, quod verissimis rationibus astrui potest, si ad Hieronymi judicium, quo uno ferè steterunt eruditi hactenus, hinc inde de Samaritanorum literis & libris relictum, attendamus, vix unquam illum eos inspexisse, aut vidisse liquidissimè apparebit. Nam 1. quis non, literas edoctus Samaritanas, utut diversimodè ab authorib. scriptas, miretur Hieronymum Comm. lib. III. in Ezech. cap. IX. v. 4. ad verba הַתְוִיתָ תָּו *designabis Thau*, vel, ut alij vertunt, *signo*, sic scribere: *Et ut ad nostra veniamus, antiquis Hebræorum literis quibus usque hodie utuntur Samaritani, extrema Thau litera habet crucis similitudinem*? Certè Angelus Roccha à Camerino in Bibliotheca sua Vaticana p. 83. crucis analogiam in Samaritanorum Thau, quod tale est ᚾ, non vidit. *Admiror*, inquit, *cur extrema litera superioris Alphabethi figuram* T, *Thau, quæ sanctissimæ crucis similitudinem repræsentat, non habeat, sicut in antiquioribus Hebræorum literis reperiri sanctus Hieronymus ait.* Hunc tamen errorem ab Hieronymo avidè arripuit Sixtus Senensis in Bibliotheca Sancta libr. II. pag. 120. *Sciendum est*, ait ille, *ut Hieronymus in plerisque locis operum suorum testis est, Judæos ante captivitatem Babylonicam alias, quàm nunc habuisse literas cum Samaritanis communes, à Moyse videlicet acceptas; quarum postea figuras Ezra de captivitate reversus mutavit, ut Judæi, qui literarum numero, ordine, sono, ac significatione cum Samaritanis infidelibus, & Judaici nominis hostibus conveniebant, saltem ab ipsis discreparent formâ literarum: quarum ultima communi utriusque gentis vocabulo Thau appellatur: & quæ prius figuram crucis repræsentabat* ✠, *Esdras in hanc* ת *notam, qua nunc Judæi utuntur, transformavit.* Sed num quis credat à tanto, in literatura omni versatissimo viro, παρόραμα hoc committi potuisse, si Alphabethum Samaritanum vel limis inspexisset oculis? Quis adeò μυωπάζει, ut solâ ductus naturâ, & experientiâ non animadvertat, quantum differat figura crucis ab

hoc Samaritanorum ܢ Thau? Hoc quidem non negamus Æthiopicum, ut vocamus, vel, ut Postellus appellat, Indicum, vel, ut Angelus Roccha ex Thesei Ambrosij canonici regularis Lateranensis variarum Linguarum introductione nuncupat, Jacobiticum extare Alphabethū, cujus litera T figuram crucis hoc modo omnino repræsentat ✢. Sed hoc Hieronymum, ut patet, nihil juvat. 11. Quod de *Apicibus* monet Hieronymus, *discrepare in illis Samaritanos ab Hebræis*, & hoc quoque suspicionem auget. Per apices enim sine dubio intelligit puncta vocalia, quæ tamen vix existimo, tempore Hieronymi, Samaritanos habuisse. Sanè, vel antiquissima exemplaria, quæ ab illis extorqueri potuerunt, nihil tale ostendunt. Sed neque hodie inter illos ullus vocalium expressarum usus est. Unde Postellus in Alphabetho duodecim Linguarum ait: *Punctis hodie, quæ habebant Hieronymi tempore, carent, legúntq; sine punctis depravatè admodùm.* Aut quorsum, si suas habuissent vocales expressas, quarum beneficio expedita, atque polita emergit lectio, tam turpiter, tantóque cum periculo eas amisissent? Quorsum adeò vitiosam pronuntiationem, in qua nulla analogia, nullus nitor, verâ rejectâ, ij qui orthographias laude præ cæteris orientalibus eminent, & emicant introduxissent? Nam, quod testis quidam αὐτόπτης Samaritanis Damasci familiaris, Clarissimo D. Golio referebat, adeò insulsa atque inepta est hodiernorum Samaritanorum pronuntiatio, ut vel eruditæ, Grammaticámq; edoctæ aures vix eam sustineant. Etenim Judæorum pronuntiationem jucundam atque suavem בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים barbarâ hâc illi hodie eliminant בַּרַאשִׁית בַּרַא אַלֲהִים, quâ quid ineptius? Existimo igitur Hieronymum, quæcunque de Samaritanorum literis tradit, & libris, ex auditione tantùm, & incauta aliorum, Judæorum præsertim, à quibus non rarò veris admixta accepit falsa, persuasione hausisse, ac proinde ejus hac de re testimonia ad veritatis & antiquitatis Canonem examinanda

nanda esse. Nam quomodo, quæso, ut alia *ἀνισοφροσύνας*, aut imposturæ Judaicæ, sancto illi viro, à Magistro suo Judæo propinata omittam exempla, conciliabis, quæ in hæc verba Jes. cap. VIII. *Et erit in petram scandali duabus domibus Israel*, ita scribit: *Duas domus Nazaræi (qui ita Christum recipiunt, ut observationes legis Veteris non omittant) duas familias interpretantur Sammai, & Hillel: ex quibus orti sunt Scribæ & Pharisæi, quorum suscepit scholam Akibas, quem magistrum Aquilæ proselyti autumant, & post eum Meir: cui successit Johannan filius Zachæi, & post eum Eliezer; & per ordinem Delphon: & rursum Joseph Galilæus, & usque ad captivitatem Jerusalem Josue. Sammai igitur & Hillel non multò prius, quàm Dominus nasceretur orti sunt in Judæa: quorum prior dissipator interpretatur, sequens prophanus: eò quòd per traditiones & δευτερώσεις suas Legis præcepta dissipaverint atq; maculaverint.* Hactenus Hieronymus. *Sed*, inquit Casaub. Exerc. I. ad Appar. Annal. p. 55. *ut vides aliena fide. Narrat enim quæ acceperat ab auctoribus non optimis, Nazaræis, hæreticis, semichristianis. Illud primò quàm frigidum duas domos Israel, de quibus Propheta, esse familias Sammai, & Hillel? dicerent saltem sectas duas nobilissimas innui Pharisæos, & Sadducæos, quomodo alibi explicat Hieronymus ipse, ut ad cap. Matth. XXII. Sed ille sensus est mysticus. Cæterùm loquitur ibi Isaias de populo Judaico in partes duas tum diviso, atque, ut ait author veteris Glossæ, de duabus tribubus, & decem. Aliter paulò Lyranus, sed in eandem sententiam. Cui verò persuadebunt Nazaræi, Scribas, & Pharisæos ex Hillelis & Sammai schola propagatos? Paulò pòst dicunt iidem, duos illos Doctores non multò prius, quàm Dominus nasceretur extitisse. Quomodo igitur originem ab iis Scribæ habuerunt, quorum in Veteri Testamento frequens adeò mentio? Sed de Scribis mox. Pharisæi quoque tam recentes in populo Dei non fuerunt, ut paulò ante Christi ἐνσάρκωσιν dici queant cœpisse. Joseph. lib. XIII. c. 9. Pharisæorum meminit, ut & Sadducæorum atque Essenorum in*

rebus Jonathæ Aſſamonæi, annis ante nativitatem Chriſti minimum CXL. in Hiſtor. autem XVIII. cap. 11. affirmat tres illas ſectas, vel, ſicut ipſe appellat, φιλοσοφίας, cognitas fuiſſe Judæis ἐκ τ͂ πάνυ ἀρχαίου, à temporibus admodùm antiquis. Etſi autem definire tempus præcisè non poſſumus, quo nati Hillel & Sammai; quia tamen conſtat, iſtos eſſe, qui dicuntur Joſepho Pollio, & Sameas, initio Lib. XV. & cap. XIII. atq; alibi. Conſtat etiam Hillelem fuiſſe Akibæ præceptorem, ut hîc rectè dicit Hieronymus; neque dubitatur natum Akibam circa primum annum Chriſti; tutò poſſumus inde concludere, falsò tantam illis antiquitatem tribui, ut ab illis orti ſint Phariſæi. Falſum etiam eſt, ut dudum monuit Scaliger, Hillel ſignificare prophanum: in quo negari non poteſt, mirè hallucinatum eſſe Hieronymum. Non enim per ח *ſcribunt hoc nomen Hebræi,* חלל *prophanavit: ſed* הלל *per* ה *laudavit. Probabilius eſt quod ſequitur: Sammai eſſe diſſipatorem;* שמם *diſſipavit, vaſtavit: tamen ne id quidem temerè concedent criticæ Hebrææ periti, ut docuerunt Scaliger, & Druſius. Sequitur ſucceſſio Doctorum ab Hillele ad deletam urbem: qua in enumeratione multa illi ſint ſuſpecta neceſſe eſt, qui ſcripta Rabbinorum illorum contulerit, qui ſucceſſionem Kabbalæ ſive ordinem τῶ* מקבלים *expoſuerunt, ut habetur in Pirke Avoth, Germine Davidis, Juchaſin, alijs libris. Videat ſtudioſus lector, quæ ſcribit Scaliger in Elencho Tribæreſij. Sed & ſuſpecta lectio eſt apud Hieronymum Delphon, pro quo non ſine cauſa conjicit doctiſſimus Druſius ſcribendum eſſe Terphon, aut Tarphon, vel quod uſitatius Tryphon. Delphon enim nullus, quod ſciam, comparet uſquam inter veteres Rabbinos, ne in Juchaſin quidem: eſſe tamen nomen antiquum ſcimus; nam in Eſteris cap. VIII. nominatur inter alios Judæorum hoſtes & Dalphon, unus è decem filijs Amanis.* Adde & hoc, falſum eſſe, natum Hillelem in Judæa, cùm natus ſit in Babylonia, unde & Hillel Babylonius appellatur: Sic enim in Lib. Juchaſin. pag. 19.a. נִקְרָא הִלֵּל הַבַּבְלִי לְפִי שֶׁהָיָה מִבָּבֶל *Vocatur Hillel Babylonius, quoniam de Babe-*

Babele fuit. Poſtea verò, ut legitur in Talmud Peſachin fol. 66.1. עָלָה מִבָּבֶל de Babel aſcendit, Hieroſolymam nempe, ut habetur in Zemach David parte 1. p.34.b. Ejuſdem farinæ eſt, quod alibi Hieronymus, comment. ad Obadiæ v.20. de voce סְפָרָד notat, *Nos ab Hebræo, qui nos in Scripturis erudivit didicimus boſphorum ſic vocari.* Ὁμόψηφον planè alteri Judæorum delirio, qui omnes ſecuti Chaldæum Paraphraſtem Hebræam vocem hoc loco poſitam, ut proprium regionis nomen interpretantur: dignum eſt tam audacibus fabularum authoribus. Sed ſatis de prima hac Hieronymi eúmq; ſequentium ſententia.

XXIX.

Secunda ſententia Sycophantarum & calumniatorum Judæorum eſt, qui ſpongiam pariter & lacinias Samaritanis in codicem ſacram illatas, tum *indirectè*, tum etiam *directè* objectant. *Indirectè*, quatenus Alphabethum Samaritanis tribuunt tribus literis ע,ח,ה orbum. Sic enim R. Benjamin in itinerario ſuo p.m.39. וְאֵין לָהֶם שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת ה׳ וח׳ וע מִן אַבְרָהָם אָבִינוּ ואין לָהֶם הוד ח מִן יִצְחָק אָבִינוּ וְאֵין לָהֶם חֶסֶד ע׳ מִן יַעֲקוֹב אָבִינוּ וְאֵין לָהֶם עֲנָוָה וּבִמְקוֹם אלה הָאוֹתִיּוֹת מְשִׂימִין א׳ וּבָזֶה הַדָּבָר נִכָּרִים שֶׁאֵינָם מִזֶּרַע יִשְׂרָאֵל כִּי הֵם יוֹדְעִים תּוֹרַת מֹשֶׁה חוץ מאלו שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת: Id eſt, *Tribus his carent literis* ה ח *&* ע: ה *in nomine Abrahami Patris noſtri, unde & deſideratur nomen* הוד *gloria*, ח *in nomine Iſaaci Patris noſtri, unde etiam deſideratur* חֶסֶד *benignitas*; ע *in nomine Jacobi Patris noſtri, unde nec vocem* עֲנָוָה *ſignific. manſuetudinem adhibent, quocirca in his dictionibus utuntur litera* א. *Atque hoc indicio, ex Iſraëlis poſteris non eſſe cognoſcuntur, quia Moſis Legem abſq; tribus literis agnoſcunt.*

XXX.

Quæ, de literis à Samaritanorum ſchola excluſis, ſententia ita nonnullis arriſit, ut eam ipſam ijs, qui Samaritanis characteribus Legem ſcriptam, adeóq; eos Moſi coævos aſſerunt, tanquam arietem inconcuſſum obtendant. Sic enim Gui-

Guilielmus Schikardus, quasi pro concesso ex Benjamine literarum harum defectum sumens, loquitur: [q] *Quòd si ergò his aspirationibus carent, judicet lector an Pentateuchus olim ante Esdram eâ Scriptura exarari potuerit? quod illi contendunt.*

XXXI.

Alij contra [r] sycophantiam vocant judaicam; alij imposturam, [s] quâ fœdius nihil. Hanc igitur, quod vel ex obliquo discrepantium intuitu patet, litem dirimere etsi difficillimum sit, aliósque quàm nostros requirat humeros, existimamus tamen & olitorem, à maximis quibusvis dissentientem, opportuna locutum audiendum esse. Fateor quidem Benjaminem peremtoriè satis abjudicare Samaritanorum Alphabetho elemēta tria, pronunciatu [t] pariter, & inter pronunciandum distinctu, ut Rabb. docent, difficilia חהע: interim, ipse, quo sensu hoc, concedi possit, videtur se explicare, dum eorū loco unicam literam א substitui affirmat, quod certè fundamento non caret. Etsi enim vel maximè cum Scaligero, Morino, & alijs larga demus manu, *his literis ubique scatere Samaritanorum codices*: vix tamen, quod periculum facienti clarum erit, major, per universum contextum Mosaicum Samaritanorum confusio est, eâ, quam literæ ה ח & ע, vicariam sibi præstantes operam, pariunt, ut vel inde evinci queat, Samaritanis, utut illi habuerint *κτῆσις τὸ ὄν*, i. e. trium horum elementorum figuras, semper tamen defuisse legitima *χρῆσις τὸ ποῖον*, i. e. eorundem legitimam pronunciationem & scriptionem. Hinc, exemplis enim res fiet manifestior, Gen. VII. 19. pro גְּבֹהִים *alti*, Samarit. habet גבחים, de qua mutatione, pluribus locis illustranda, paulò post dicetur. Gen. c. VIII. 4. pro Heb. אררט. Samarit. habet הררט. Sic Exodi VI. 1. & Num. XI. 23. ubi Hebræus habet עַתָּה. *Nunc*

Sama-

[q] *In Notis, ad calcem libri de jure Regio Hebræorum, positis.* [r] *Scalig. lib. de Emend. temp. VI p. 662. Et contra Nicolaum Serar. in Elench. Trihær. c. XVI.* [s] *Morinus Exerc. 1. 1. c. V. p. 72.* [t] *Vide Annot. Ioh. Drusij in Alphabeth. vetus.*

Samarit. אתה *Tu.* Levit.c.V.4. Heb.לבטא *ad pronunciandum*, Sam.לבטח *ſecuré.*

XXXII.

Directè Judæi Samaritanos Pentateuchi inſimulant corrupti, tum *Talmudici*, tum etiam *Rabbini* recentiores. *Talmudiſtarum* videtur mentem exprimere R.Elieſer his verbis: [u] תניא אמר ר׳ אליעזר בר יוסי בדבר זה זייפתי ספרי כותיים שהיו אומרים אין תחיית המתים מן התורה אמרתי להם זייפתם תורתכם ולא העליתם בידכם כלום שאתם אומרים אין תחיית המתים מן התורה הרי הוא אומר הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה הכרת תכרת בעול׳ הזה עונה בה לאימת לאו לעולם הבא: Id eſt, *Ait Rabbi Eleiſer fil. R. Joſæ. Hac in re falſatos probavi libros Samaritanorum, quòd dicunt Reſurrectionem mortuorum lege non aſtrui. Dixi ipſis: Falsâſtis legem veſtram; nec eſt nauci, quod profertis, quando negatis, legem Reſurrectioni mortuorum atteſtari. Nam ecce dicit: Exſcindendo exſcindetur anima illa. Iniquitas ejus in ipſa. Quorum altero excidium temporalis vitæ notatur. At iniquitas ejus in ea, ad quod tempus pertinet niſi ad futurum ſeculum?*

XXXIII.

Sed antequam ulteriùs pergamus, vindicandi ſunt Samaritani à putida, quæ ipſis & hoc loco Talmudico, & etiam [x] ab Epiphanio impingitur calumnia, quaſi videlicet illi Reſurrectionem à mortuis concederent nullam, cùm non tantùm perſpicuis, & extra omnem pervertendi aleam poſitis verbis, ex chronico illorum, quod librum Ioſuæ illi appellant, ſed ἀσυλλόγοις probari poſſit rationibus, eos, vitam æternam, adeóque eam præcedentem à mortuis Reſurrectionem credere, fidemque illam ſanctè confiteri. Quorſum quæſo exiſtimemus amanuenſes, calci librorum, Pentateuchi præſertim, à ſe manu deſcriptorum hanc adjicere formu-

[u] *In Sanhedrin fol.90.col.2.* [x] *Vide ſupra theſi XX.*

mulam [y] מָרִי סלַח חטא *Domine mi remitte peccatum*, cui bono remiſſio, ſi nulla ſequeretur reſurrectio? Sed facilè conjici poteſt, unde rancidæ promanârit calumniæ origo. Iudæorum præpoſterus calculus, Sadducæorum natalitia, in quo [z] tamen commento, ut dictum ſuprà, *οὐδὲν ὑγιὲς*, ad ipſos refert Samaritanos. Iam cùm & ſacræ literæ, & tota ſana antiquitas Sadducæos [a] nec ſpiritus, nec [b] animarum *ἀθανασίαν*, nec [c] Reſurrectionem credidiſſe doceant, quid miremur Samaritanis hæreſiarchis, quorum ſoboles, & *κακὸν ᾠὸν* Sadducæi fabulosè creduntur, idem tribui?

XXXIV.

Ex *recentioribus* afferemus calidiſſimum [d] illud (ut Scaliger vocat) [e] Aben-Eſræ de Samaritanorum Pentateucho mendacium וְהִנֵּה נָכוֹן בְּעֵינַי שֶׁזֹּאת הַמְּגִלָּה חִבְּרָהּ מָרְדֳּכַי וְזֶה טַעַם וַיִּשְׁלַח סְפָרִים וְכוּלָּם מִשְׁנֵה סֵפֶר אֶחָד שֶׁהוּא הַמְּגִלָּה כְּטַעַם פַּתְשֶׁגֶן וְהֶעְתִּיקוּהָ הַפַּרְסִיִּים וְנִכְתְּבָה בְּדִבְרֵי הַיָּמִים שֶׁל מַלְכֵיהֶם וְהֵם הָיוּ עַזִּז וְהָיוּ כּוֹתְבִים תַּחַת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא שֵׁם תּוֹעֲבוֹתָם כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ הַכּוּתִיִּים שֶׁכָּתְבוּ תַּחַת בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים בָּרָא אֲשִׁימָא וְהִנֵּה כְּבוֹד הַשֵּׁם שֶׁלֹּא יִזְכְּרֶנּוּ מָרְדֳּכַי בַּמְּגִלָּה: Id eſt, *Videtur autem mihi quod librum hunc compoſuerit Mardochæus: atque hic ſenſus eſt* (verborum illorum, quæ Eſtheræ cap. IX. v. 20. occurrunt) *& miſit literas. Omnes enim erant diverſa, ejusdem Authographi, nempe* מגילה *ſive libri Eſtheræ* (qui *κατ᾽ ἐξοχὴν* מגילה appellatur) *apographa.* מגילה *verò æquipollet nomini* פַּתְשֶׁגֶן (Eſtheræ III. 14.) *quod exemplar notat. Librum etiam hunc Perſæ tranſtulerunt, relatúsque eſt in Chronica Regum ipſorum. Illi autem*

[y] *Sic inveni ſub finem Pentat. Samar. Leidenſis.* [z] *Supra theſi XIV.* [a] *Act. c. XXIII. v. 8. ad quem locum conſulantur Clar. D. Bezæ notæ.* [b] *Ioſeph. Antiquit. lib. XVIII. c. 2. Ioh. Druſius de Tribus ſectis Iud. lib. III. p. 138. Sixtus Senenſ. Bibl. ſanct. lib. II. p. 124.* [c] *Matth. c. XXII. v. 23. Marc. c. XII. v. 18. Luc. c. XX. v. 27. Druſius de Sectis libr. III. p. 139. Buxt. in Lex. Tal.-Rabbin-Chaldaico R.* קרא *& alibi.* [d] *Lib. de Emendat. temp. VI. p. 663.* [e] *Præf. in librum Eſtheræ.*

autem, quia Idololatræ fuerunt, loco Nominis Benedicti & Terribilis, substituerunt nomen idolorum suorum, quod fecerunt & Chuthæi, qui, pro initio Geneseos בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים In principio creavit Deus, *posuêre:* In principio creavit אֲשִׁימָה Asima, quod tamen Emathitarum, non Cuthæorum Idolum fuit. *Speciosiùs igitur,* inquit Scaliger,[f] *mentiti fuissent, si dixissent in codice Samaritano fuisse scriptum: In principio creavit Nergel: nam Nergel erat Idolum Cuthæorum, non autem Asima, ut in XVII. cap. posterioris Regum extat. Quare in hoc plumbeos se planè profitentur, cùm tam prodigioso mendacio hostes suos Samaritas traducunt.* Attulit hunc locum Ioh. Morinus,[g] sed, si quid video, ridiculè planè, & ineptè transtulit pleraque hujus paragraphi verba, neque ad phrasin Rabbinicam, neque ad concisas eorum loquendi formulas satis attendens, sic ille. *Certum autem & conveniens nobis visum est, Estheris volumen Mardochæum composuisse eo consilio, ut mitteret libros omnes, ex uno isto volumine transscriptos, juxta formam exemplaris & translationis Persarum, & describeretur in Chronicis Regũ illorum, &c.* Hæc si conferantur cum versione nostra, ubi ita hallucinatus sit, ut verè Hebraizantibus ludibrium debeat, deprehendetur. Sed & præsens à nobis adductum figmentum, quod Judæi affricant Samaritanis, nugacissimum est, ab ipsa refutatum experientia. Nam initio Geneseos, constans in utroque, & Judæorum, & Samaritanorum Pentateucho est consensus, ut ne apex quidem appareat variationis. Utriusque initium hoc est: *In principio creavit Deus cælum & terram.*

XXXV.

Hinc fama hujus, de Pentateuchi corruptione, discordiæ adeò in Ecclesia non latuit, ut ad Muhammedanos quoque pervenerit. Ahmedus Ibn-Edris, homo natione Maurus, professione Muhammedanus, in virulento suo tripartito, contra

F Chri-

[f] *Lib. de Emendat. temporum VI. p. 663.* [g] *Exercit. I. c. 5.*

Christianos & Iudæos,tracta u , cujus usum Clariss.viro Domino Iacobo Golio præceptori & hospiti honorando debeo, sic loquitur: [h] טאיפה מן אליהוד יקאל להם אלסאמריה אתפק אליהוד עלי אנהם חרפוא אלתוראה תחריפא שדידא ואלסאמריה ידעון עליהם מתל דלך אלתחריף Id est, *Secta est Judæorum, quæ Samaritanorum nomine venit, de quibus constanter asserunt Judæi, quod illi Legem corruperint corruptione magna; Samaritani autem ejusdem corruptionis accusant Judæos.*

XXXVI.

Tertia sententia est pomposa, verbisque asserta ampullatis, sed ipsa re morosa, & monstrosa, quam Ioh. Morinus Blesensis, post Samaritanos, quorũ, scripta sua miserè defœdata, aliquo saltem Antiquitatis prætextu defendere, intererat, novo quidem & magno conatu, nullo tamen, vel si quo, pudendo successu, integro volumine propugnandam suscepit. Sic enim sentit : *Non tantùm Pentateuchum Samaritanum, Pentateucho Judaico,* ab Esdra & Prophetis in canonem relato, à Christo servatore approbato, tótque seculorum decursu ab Antiquitate Veneranda, honoribus divinis excepto *æqualem, sed infinitis modis superiorem esse.* καὶ αὕτη Μωροῦ φανταστιώδης διὰ ψοφημάτων κενοφωνία.

XXXVII.

Samaritani certè majorum meritis, cujus rei ipsa N. T. historia documento nobis esse potest, turgidiores redditi, sibi solis Legem Mosis authenticam concessam, quâ vi, quâ dolo tradiderunt. Unde Alaschkar scribit in Resp.cap.74. אָמְנָם הַכּוּתִיִּים סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁלָּהֶם וְכָל סִפְרֵיהֶם כְּתוּבִים בְּאוֹתוֹ כְּתָב עִבְרִי וְעוֹד הַיּוֹם מִתְעַצְּמִים לוֹמַר שֶׁבְּאוֹתוֹ כְּתָב נִתְּנָה תוֹרָה וְיֵשׁ לָהֶם סֵת בִּשְׁכֶם כָּתוּב מִימוֹת פִּנְחָס בֶּן אֶלְעָזָר וְכָאֵלֶּה רַבּוֹת Id est, *Liber Legis Cuthæorum, & omnes reliqui illorum libri scripti sunt illâ scripturâ Hebræâ (Samaritanâ,) & adhuc hodie pertina-*

[h] *Lib. II. quæst. IX. p. m. 266.*

tinaciter contendunt, & dicunt, in ea ſcriptura datam eſſe Legem; item ſe habere exemplar Libri Legis in Sichem, ſcriptum à diebus Pineas filij Elieſer, & ſimilia multa. Eorum exemplo Morinus, in præfatione, quam de textu Græco & Hebræo, Biblijs Græcis nuper Pariſijs impreſſis, præmiſit ſect. VI. aſſerit, ſe *Pentateuchum ſuum Samaritanum purum putum Moſis Pentateuchum deprehendiſſe*, & ſect XLII. non erubeſcit, *Samaritanum codicem præ Hebræo eligere.* Unde codices Hebræos *modò* [i] varietatis & perturbationis nominibus inviſos reddit: [l] *modò* per contemptum, ſi quid in Samaritico ſuo non reperiat, à Iudæis deletum clamitat: [m] *modò* depravationem textus Sacri ijsdem malitiosè aſſignat.

XXXVIII.

Nos, etſi concedamus, conſtantérque, non ſolùm ex codicum duorum antiquorum lectione & examine, ſed & particulæ in Linguam Arabicam verſæ, & collateraliter textui Samaritano adjunctæ collatione defendamus, Pentateuchum Samaritanorū, tam antiquorum, quàm recentiorum, non ijs corruptelis aut varietatibus obnoxium, quibus imperita Iudæorum plebs eum onerat, nihilominus tamen, & caſu, & ἐκ περιαιρέσεως corruptum, adeóque in probandis fidei articulis, verſionibúsque examinandis, oudenticum potius eſſe, quàm authenticum, nonnullis rationibus probatum jam ibimus.

XXXIX.

Argumentorum noſtrorum Claſſes ferè tres ſunt. I. Conſtat *μερικῇ corruptelarum introductione.* II. *Rationibus.* III. *Authoritatibus.*

XL.

Prima Claßis in ſe continet corruptelas varias, quæ propterea παιδείας καὶ σαφηνείας ἕνεκα in pluria à nobis ſubdividuntur membra.

[i] *Exercit. IV. c. III. p. 286.* [l] *Ibidem p. 291.* [m] *Ibidem c. VIII. p. 346.*

I. Monet Morinus,[n] thrasonicè satis & subdolè, *semper sibi placuisse in Authorum lectione, id quod è Judæorum sapientibus nonnemo dicere solitus sit* רִימוֹן מָצָאתִי תוֹכוֹ אָכַלְתִּי קְלִיפָּתוֹ זָרַקְתִּי *Malogranatum inveni, interiora comedi, corticem abjeci.* Et alibi:[o] *Hinc tamen accidit dum prelo nonnunquam urgemur, ut multa longè brevius, quàm materiæ amplitudo, aut rei necessitas expostulare nobis videretur, edisserere cogeremur, multa quoque prorsus præteriremus, quæ proposito conducebant.* Sed mentem & verba longè abesse facto; ex malogranato non *corticem*, sed *granum* eum abjecisse, multáq;, imò omnia, quæ *proposito non conducebant*, omisisse, vel hæc prima series argumentorum, quâ, per varia errorum genera, à Morino omissa, à nobis verò in lucem producta, Pentateuchum Samaritanum ab Hebræo, non Hebræum à Samaritano descriptum luculentissimè demonstrabimus. Novimus ex Hebræorum scriptis,[p] Alphesio cumprimis, literas Hebræas חה·רד צג·כב עא·סם·פט·זב·יו· rat one aliquâ figuræ similes, cæterásque, singulari curâ fuisse distinctas, ne in legendo confunderetur. Ex harum enim confusione, tum à librarijs oscitantibus, tum interpretibus Chaldæis, Græcis, & Latinis, ipsisq; etiam commentatoribus Rabbinis, multa olim fuisse exorta ἄτοπα, jam magno suo malo experitur orbis Christianus. Sed de nimio in exprimendis literis Hebræis, præsertim in Pentateucho (cujus exemplar, dum hæc scribebamus, Augustâ Vindelicorum, huc allatum, & accurratius, quàm cuiquam credibile sit, scriptum, vidimus,) cæterisque libris sacris studio, ut cæteros omittam, copiosè agit tum Abraham de Balmes in Grammatica sua, tum etiam comm. in Majem. Hal. Tphill. cap. I. sect. XIX. ubi ordine Alphabethico, ex Antiquitate, literarum & figuram, & rationem describit. Verùm hic Samaritanus noster codex, unde natus sit facilè se prodit: ipsas enim has literas, quarum,

[n] *Exercit. 1. p. 13.* [o] *In præfatione Exercitationum.* [p] *Sic citante Gnil. Schikhardo lib. de jure Regio Heb. cap. 11. p. 41.*

rum, ne inter ſe confundantur, confuſæque vel nullum, vel obſcurũ pariant ſenſum, tantam Iudæi gerunt curam, ita frequenter & notoriè commiſcet, ut, licèt magna per univerſum contextum ſeſe offerat copia, ſelectum tamen in illis ſimus habituri. Ipſam autem hanc Alpheſij retinebimus ſeriem, & quantum licet, *κατὰ πόδα*, ſequemur.

a א & ע, quarum figura ne *ἀναλόγως* quidem apud Samaritanos ſimilis eſt, altera pro altera ab amanuenſi imperitè arrepta. Geneſ. XXV. v. 28. ubi Hebræus habet אַתָּה עַתָּה *Tu nunc*: Samarit. invertit עַתָּה אַתָּה *Nunc tu.* Ne verò quis exiſtimet, levem eſſe particularum inverſionem, facilè conciliandam, fortuitòque amanuenſi obrepentem; en alia exempla! Exodi VI. v. 1. pro Hebræorum עַתָּה *Nunc*, Samarit. habet אַתָּה *Tu*. Deut. XXI. v. 17. primogenitus vocatur רֵאשִׁית אוֹנוֹ *primitiæ potentiæ ejus* (patrisfamiliâs,) quod Samarit. א mutato in ע, ſcribit עונו, quod, vel *iniquitatem* (abſit verò tam inconcinnas S. Scripturæ tribuere nos loquendi formulas!) vel nihil denotabit.

b ה & ח, Horum elementorum, quò major convenientia eſt, eò crebriora Pentateuchi Sam. ſunt in eorum confuſione *παρεράματα*. Geneſ. c. VII. 19. ubi operti dicuntur diluvio omnes montes הַגְּבֹהִים *alti*, Samarit. ponit הַגְּבֻחִים quod ſi admitteretur, non altos, ſed *calvos* nobis formaret montes. Exodi X. 13. pro Hebr. נִהַג *duxit*, Samaritanus vocem, nec Hebræis, nec Chaldæis, nec Talmudicis uſitatam habet נִחַג. Et rurſus Gen. XXXI. v. 18. & v. 26. pro יִנְהַג & תִּנְהַג habet יִנְחַג & תִּנְחַג. Exodi XIV. v. 24. de Deo dicitur וַיָּהָם & *turbavit Aegyptios*. Samarit. cùm ex ipſis loci circumſtantijs animadvertere potuiſſet, inſulſum eſſe quod ſubſtituit, adjicit וַיָּחָם quod *calefieri* ſignificat. Quid autem quæſo calefactio ad præſentem hunc, cui inſiſtimus, textum? Fungus ſit & ſtipes, cui fraus hæc nondum ſubolet. Geneſ. c. X. v. 11. non ſolùm Hebræus, ſed & Chaldæi, Arabici & Græci codices lectionem vocis כָּלַח

 chalab,

chælah, quod urbis nomen est, constanter agnoscunt. Samarit. & quidem uterque, Leidensis & Usserianus, ad lapidem sæpius memoratum impingens habet כְּלָה per ה, formâ [illegible] ח simile. Genes. XXX. v. 38. & 41. Non semel tantùm in codice Hebræo occurrit vox רהטים, quæ à רהט currere deducta, *canales* denotat: unde R. Salom. definit מרוצות הַמַּיִם בִּבְרִיכוֹת. At Samarit. monstrosam, nec Hebræis, nec Chaldæis, nec Talmudicis notam voculam, ה mutato in ח, רחטים subornat. Genes. XXXIX. à versu 20. ad finem, quater vocabulum הַסֹּהַר *carcerem* significans, reperitur: quod Samaritanus, elementorum similitudine deceptus, in הסחר, quod non δεσμωτήριον, ut Græci vertunt, ex vi etymi, quod præsens locus exigit, sed *negotiationem* potiùs denotat. At dicas, æquè Samaritani, ac Hebræi, hoc loco, codicis probari posse lectionem, cùm vox sit planè peregrina, adeò ut Aben-Esra in hunc ipsum scribat versum לא נדע אם הוא לשון מִצְרַיִם *Nescimus utrũ vox sit Aegyptiaca. Resp.* Vox ista ἅπαξ, ἢ σπανίως λεγόμενον, in S. Scriptura nullam, quæ in usu sit, agnoscit radicem verbalem. Eam autem in usu fuisse dubium non est. Nam hanc jacturam plurima Vet. Testamenti vocabula, crebris Iudæorum exiliis fecerunt, ut nuspiam in Lingua sancta, nisi quatenus in vicinas linguas, cujusmodi est Chaldæa, Syriaca, & Arabica, transfusa, reperiantur. Luce meridiana clarius est, multorum derivatorum Hebraicorum [r] radices obsoletas, in Arabismo aut Syriasmo quærendas, id quod eruditi pridem viderunt. Unde etiam huic vocabulo assignamus radicem Arabi-

[q] *Comment. in illum locum.* [r] *Sic* שָׁמַיִם *cæli, ab antiquo, quod & nunc Arabibus usitatum est,* שמה *altum esse:* ארץ *verò terra, ab Arab.* ארץ *depressum esse.* מִנְחָה *oblatio, ab Arab.* מנח *dedit. Consulantur orationes Thomæ Erpenij, & Matth. a Paseris de lingua Arabica. Sed & nobiscum habemus copiosum ejusmodi vocum Indicem, à Clariss. D. Golio contextum, quo difficiliorum vocabulorum significatus ex Arabic. lingua, Hebrææ planè vicina, eruuntur. Quem & Morinus ex Hebr. monumentis operosè hoc demonstrat Exerc. I. p. 11. 12.*

Arabicam סהר, quæ Arabibus (ut olim, ſine dubio, Hebræis) eſt *vigilare*. A qua nomen סֹהַר propriè *locum vigilijs deſtinatum*, deinde, & per Synecdochen, quamvis *turrim* ſive vigilandi & excubias agendi, ſive captivorum detinendorum gratiâ extructam ſignificans: Si tamen à סַהַר *rotunditate* dictas velis turres, non repugno. Utram enim eligas radicem, non ח, quod ex ה ὁμοφωνίᾳ amanuenſis depravavit, ſed ה requiritur.

Porrò, non omittendus intricatus licèt, multúmque ab Interpretibus vexatus, valdè tamen propoſito noſtro inſerviens locus, qui eſt Gen. XLI. 45. Imponitur ibi nomē Ioſepho צָפְנַת פַּעְנֵחַ: vocem illam peregrinam eſſe, & Rabbini, & interpretes ſatis conſtanter aſſerunt. Unde vulgata: *& vocavit eum Aegyptiaca voce Salvatorem mundi.* Hinc Aben-Eſra: אם זו מלה מִצְרִית לא יָדַעְנוּ פירוּשָׁהּ, *Hæc vox ſi Aegyptiaca ſit, ignoramus ejus interpretationem.* Ægyptiaca igitur cùm ſit, non ab alijs, quàm ipſis Ægyptijs, quæ ejus ratio, diſcendum erit. Id autem nos Athanaſius Kircherius in prodromo ſuo Coptico his docet verbis: *Falluntur omnes*, inquit, *qui illud* צפנת פענח *aliud quàm Aegyptiacum eſſe aſſerunt. Quod & Rabbini omnes concedunt. Dicimus itaque vocabulum* צָפְנַת פַּעְנֵחַ *idem eſſe quod Aegyptiacum ſeu Copticum* ΨΟΤΟΝ ΠΑΝΗΚ, *vel* ΨΟΝΤΟΜ ΦΑΝΗΚ, *quorum prius* ΨΟΝΤΟΜ *in Aegyptiaca Lingua, futura* ΠΑΝΗΚ *vel* ΦΑΝΗΧ, *Vatem vel Augurem ſignificat, aut eum, qui futura vel abſcondita aperit. Hoc autem ita eſſe docet Pentateuchus Copticus ſeu Aegyptiacus, qui ab injuria temporum vindicatus, ſummo Reipublicæ literariæ bono, hodie in Bibliotheca vaticana aſſervatur, ubi* ΨΟΝΤΟΜ ΠΑΝΗΧ *pro Hebræo* צפנת פענח *legitur. Sic etiam verterunt LXX.* ψονθομφανήχ. *Nam omnes eos qui futura prædixerunt Aegyptiaca voce hac appellârunt. Maximè verò Moſen ab Aegyptijs cohoneſtatum fuiſſe aſſerit chronicon Alexandrinum his verbis* τὸν Μωϋσῆν, μετὰ τὸ ἐπαγαγεῖν αὐτὸν τὰς πληγὰς, οἱ Αἰγύπτιοι ψονθομφανὴχ προσηγόρευσαν, ὅ ἐρ-

ὁ ἑρμηνεύεται ᾧ ἀπεκαλύφθη τὸ μέλλον. Sunt quidem, [f] qui vocem illam Aegyptiacā largiuntur, interim ex affinitate, quę linguæ Ægyptiacæ cum Hebræa intercedit, existimant, ad rad. צָפַן *abscondere*, referri posse. Sed hoc vix videtur ferre genius linguæ Ægyptiacæ, quæ prorsus & vocibus, & vocum formationibus ab Hebræa δὶς διὰ πασῶν distat. Nam, ut ex copioso satis Lexico Copto-Arabico M.S. unâ cum Grammatica, Româ, ni fallor, ad Clarissimum & Nobilissimum Claudium Salmasium misso, colligere est, vix [t] duo triáve extant verba purè Ægyptiaca, quæ vel aliqua ratione cum Hebræis conveniant. Quòd verò vocabulum צָפְנַת פַּעְנֵחַ vulgò reddant *vatem*, vel *interpretem rerum obscurarum*, illud & maximis quibusvis authoribus unanimi ferè consensu placet. Græci [u] certè, τῶν ἀποῤῥήτων ἑρμηνευτήν, [x] vel, ᾧ ἂν ἐκκαλυφθῇ τὸ μέλλον explicant: Sic Onkelos, Ionathan, Paraphrastæ Chaldæi: Arabes tres Ibn-Sina, Saadias, & Thomæ Erpenij codex Mauritanus: Baal Turim, & reliqui καθ' ὅλου Hebræi, *rerum arcanarum revelatorem* interpretantur. Ut autem ad rem redeamus, & ipsi Morino jugulum petamus, videndum quid & hæc vox nostrum juvet propositum. Id quod sic demonstra-

[f] Sixtinus Amama Censurâ suâ in vulgat. vers. ad hunc ipsum locū. [t] Cujusm. est IOM, יָם *mare, &, quod in Psalmorum analysi Lexicographus laudatus observat,* ουιιcuλ אַיָּל *cervus. Vbi tamen sciendum particulam* ο ꙋ, *quod & Grammatica Coptica, Lexico præfixa docet, notam esse nominis vagi, nulloq; articulo restricti. Sic Aegyptij suum* μωοꙋ *aqua, habent ab Hebræo* מַיִם. *Vnde juxta Philonem, & Clementem Alex. Aegyptiacè dictus Moyses. Sic enim Clemens Strom. serm.* 1. *p.* 129. ἔνθα τίθεται τῷ παιδίῳ ὄνομα ἡ βασιλὶς Μωϋσῆν ἐτύμως, διὰ τὸ ἐξ ὕδατος ἀνῃρῆσθαι αὐτό. Τὸ γὰρ ὕδωρ μωῦ ὀνομάζουσιν Αἰγύπτιοι. *Ij igitur, inquit, Athanasius Kircherius, in Prodromo Coptico, qui nomē Mosis ab Hebraica voce* מֹשֶׁה *deductum volunt, graviter errant. Nomen namque non à parentibus nec ab alio aliquo ex Hebræorum gente, sed ab ipsa Pharaonis filia, quæ, cùm præter vernaculam Aegyptiacam nullam aliam haberet linguam, certum indicium, inventum puerum vocâsse Moysen.* [u] *Sic Diodorus vertit in Catena Patrum.* [x] *Ita interpretatur Philo Iudæus.*

ſtramus. Cùm, quod teſtibus omni exceptione majoribus probavimus, certum ſit, veram hujus vocis originem Ægyptiacam *φανὴχ* in fine requirere ח, (quis enim *κ* aut *χ* Græcorum unquam Hebræorum ח ſine Grammaticorum offenſa, reſpondere dixit?) judicent eruditi, nonne & hoc loco plus ſatis deprehendi poſſit incuria amanuenſis illius, qui צָפְנַת פַּעְנֵחַ imperitè planè, ad literarum ה & ח differentiam minùs attentus, ſcripſit צפנתי פענה, quod quid ſit, viderint illi, qui patrocinium codicis tam vitioſi ſuſceperunt. Sic in Catalogo iſto lapidum pretioſorum, qui Exodi XXVIII. habetur, idem ſæpe, in eadem cantilena, committit *πλημμέλημα*. Nam v. 9. pro שֹׁהַם *Sardonyx*, Samar. fingere placuit שַׁחַם, & v. 18. pro Hebræorũ יַהֲלֹם *adamas*, ſomniculoſo, fortè *κατ' ὄναρ* יַחֲלוֹם *ſomniabit*, irrepſit. Illuſtre etiam exemplũ eſt Exodi XXXII. 8. סָרוּ מַהֵר *παρέβησαν τάχυ*, ut LXX. habent, quem ſenſum quiq; in ſua lingua Interpretes ſequuntur. Samaritanus verò, quod & conſtructioni, & ſenſui planè repugnat, ſubſtituit, מָחָר id quod *diem craſtinum* cùm denotet, quomodo cum præterito conſtruetur? perinde enim eſt ac ſi diceretur; *cras præterierunt*, **ſie ſind morgen fürüberen zogen**. Rurſus Num. XXXII. v. 15. habet וְיֹסֵף עוֹד לְהַנִּיחוֹ *& illos relinquere permiſit*. Infinitivus eſt Hiphil, à rad. ינח. Sed Samarit. legit לחניחו, quam vocem ſi Morinus expoſuerit, & Judæis Elias, tam diu ad ſolvenda *ἄλυτα* expectatus, & mihi erit magnus Apollo.

c ד & ר Gen. XIV. 14. refertur de Abrahamo, quòd vernas ſuos armârit. Id quod Metaphoricâ voce textus ſacer exprimit per וַיָּרֶק, propriè *evacuavit, evaginavit*, id eſt, ut Saadias, & Erpenij Pentateuchus exprimunt, *accinxit* & *armavit*. Tria tamẽ exemplaria Samaritica quæ inſpexi, legunt וַיָּדֶק, quod eſt, *& contudit*, quem ſignificatum præſenti hiſtoriæ ſi quis applicare poterit *Oedipus* erit. Sic Geneſ. XLI. v. 3. 4. pro Hebræo דַּקּוֹת *tenues* in Samarit. eſt רַקּוֹת, quæ duo nomina etſi magnam in ſignificatione habeant cognationem, atque *συνωνύμως* adhi-

beantur; nihilominus, cùm Hebræorum codices constanter illud רַקּוֹת retineant, & quivis facilitatem permutationis ד in ר apud Hebræos, quæ tamen apud Samaritanos commodè fieri nequit, animadvertat, meritò & hunc quoque errorem chirographicum notandum duximus.

d א & ה. Levior esset illa permutatio, utpote quæ in ipso contextu sacro Hebræo occurrit. Unde non urgemus, quod Exodi XXII. v. 10. pro Hebræo נִשְׁבָּה *captus est*, Samarit. נִשְׁבָּא scribit: at quia, cum periculo sensus, idem observatur in aliis exemplis, illud non abs re incuriæ non levi ascribimus. Ejusmodi est Exodi XXXII. v. 31. ubi Moses pro peccato populi deprecaturus inquit אָנָּא *quæso* Domine; quod cæteri quoq; Interpretes LXX. Onkelos, Jonath. Saad. Erp. legerunt. At Samarit. solus, sensum perturbaturus, substituit הִנֵּה *ecce*. Sic Gen. XV. 1. textus Hebræus habet: Ego ero tibi שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד *merces valdè magna*. Infinitivum enim, qui hoc loco ponitur, in linguis Orientalibus, Hebræa cumprimis & Arabica, naturam nominis induere, certius est quàm ut operosè probare necesse sit. Unde & hoc loco Interpretes Græci, Persa, & Arab. vim & naturam nominis agnoscunt: Samaritanus verò, ejúsque æmulus interpres Arabs collateralis, ה mutato in א, vitio, sine dubio, ex pronuntiatione, ut aliâs, orto, tempus futurum hoc modo exprimit שְׂכָר אַרְבֶּה מְאֹד & *mercedem valdè multiplicabo*: quod constructio hujus loci non admittit. Num. XII. v. 6. Deus dicit אֶתְוַדָּע γνωσθήσομαι, pro prima persona futuri à Samarit. tertia præteriti kal. הִתְוַדַּע, inconvenienter adhibetur.

e י & ו. Genes. XL. v. 10. pro שָׂרִיגִם, quæ vox R[z] Salomone Interprete, זְמוֹרוֹת אֲרוּכוֹת *palmites oblongos* significat, & eodem modo Joëlis cap. I v. 7. scripta reperitur, Samaritanus ו lecto pro י שְׂרוּגִם scripsit. Rursus Exodi XXII. v. 11. Hebræus habet יְשַׁלֵּם *retribuat*: Samarit. autem, sensu quidem eodem, sed manifesto literarum permutationis vitio וְשִׁלֵּם & *retribuet*.

Atque

Atque hic error tam frequenter cùm occurreret, existimavi tandē, Samaritanos punctis vocalibus destitutos, ו illud *modò* loco kibbûz ut Gen. III. v. 21. (quod quidem & apud Talmudicos nonnunquam obtinere non inficior,) & XXVII. v. 15. & cap. XLI. v. 6. & 33. *modò* pro ו ut Genes. X. v. 3. & XXXIV. 32. & Exodi XXXIV. v. 5. *modò* pro ו ut Genes. XLIX. v. 20. eos asciscere. Id autem, utut nonnullis in locis locum habeat, perpetuum tamen, inprimis ab initio dictionis, ubi nullam vocalis vicem subire potest, positum, cujusmodi est illud Exodi XXII. v. 11. non esse, audacter assevero. Sic & nec in fine, ubi pronominis vicem subit hoc *κρησφύγετον* valet. Unde quod Levit. VI. v. 3. pro Hebr. מַדּוֹ *vestimentum suum* Samariticus, cui similitudo ו & י imposuit, מַדִּי *vestis mea* substituit, non caret solæco.

f ר & ך finale. Genes. XV. v. 10. Contextus Hebræus habet וַיְבַתֵּר אוֹתָם בְּתוֹךְ LXX. *διεῖλεν αὐτὰ μέσα*, vel, ut M.S. Bibliothecæ nostræ codex legit, *διεῖλεν αὐτὰ μέσον*: quæ lectio recepta fuit ab Onkelo & Jonathane, paraphrastis Chaldæis, Erpenij & Saadiæ codicibus Arabicis: Tavasij Persico: Samaritanus tamen, incuriâ *ὀφθαλμοφανερῶ* pro ך arripuit ר, hoc modo scribens, וַיְבַתֵּר אוֹתָם בְּתוֹר id est, ut fragmentum Arabicum, ex Samaritano translatum, explicat יבצעהם תבציעא *divisit vel dissecuit ea in particulas.*

g ח & ע. Genes. XLIX. v. 7. ubi ira Simeonis & Levi fratrum graviter è Jacobo exagitata, quod Hebr. codex per vocem עֶבְרָתָם *furor eorum*, expressit, & à LXX. Vulg. Ibn-Sina, Onkelo, Hierosol. Pseuduziel. Erpen. & Saadia, diversis quidem verbis, sed eodem sensu retinetur, id à Samaritano חברתם scribitur: Quæ vox *societatem* signans, versu 6. de ijsdem fratribus usurpata, nonnisi per *ταυτολογίαν* hoc loco repeti posset. Rursus, multùm variato sensu, pro עֵבֶר Exodi XXXIX. 19. eundem errans errorem, habet חֵבֶר. Levit. XXI. 15. Inter alios,

 qui

[a] *Comment. in hunc locum.*

qui ob corporis vitia inepti ad obeundum Sacerdotiū reddebantur, fuit *κολοβόῤῥις* quod חרם Hebræis est, ex quo Samaritanus ערם efformavit, quod vel *astutum*, vel *nudum*, quorum neutrum huic loco convenit, significat.

h נ & כ. Exodi XXXIX. v. 11. נפך chrysoprasus, pro quo Samarit. habet נפג Levit. XI. v. 18. & Deut. XIV. v 14. pro דוכיפת quod *upupam* nonnulli, alij *gallum sylvestrem* explicant, Samarit. דוגפת perperam scribit.

i א & ה. Levit. V. v. 4. Hebræus, cum omnibus, ad eundem sensum, interpretibus legit לבטא *ad exprimendum*, at Samarit. לבטה *securè* quod ne violenter quidem huc torqueri, & huic loco applicari potest.

l ב & פ. Numer. XXI. v. 18. Puteus quem *foderunt* חפרוה at Samarit. חברוה *composuerunt*, quod de puteis, nisi *ἀκυρολόγως* valdè, dici nequit.

m ה & ע. Num. XXII. v. 30. מעודך עד היום *Ex eo tempore quo fuisti, ad hunc usque diem*, id est, *semper:* at Samarit. lapsu admodum frequenti, ע mutato in ה: מהודך *à gloria tua*, sine ulla verborum cohærentia, ponit.

XLI.

Ex his, seriei hujus, exemplis, proposito huic accommodatissimis, magnóque numero allatis, sequentia contra Morinum elicimus porismata.

Primò, eum, quem nos recipimus, *Hebræorum Pentateuchum, & antiquitate & puritate, multis parasangis Samaritanum post se relinquere, eóque esse eminentiorem.* Utrumque ex eo elucet, quòd, sine omni dubio, Samaritani ex Judaico suum descripserint. Id autem, ex quo quid primò describitur, necessariò & antiquius esse debet, & ab erroribus emendatius. Neque enim verisimile est Judæos, ut alia, quæ innumera esse possent, omittam argumenta, *purum putum hunc Mosis Pentateuchum* describentes, tam fuisse myopes, támque caligantibus oculis amanuenses, ut Samaritanorum ח & ה. ע & א. ה & א. ב & פ.

ב & פ. ר & ך. ע & ח. ח & ע. א & ה. נ & כ nulla planè similitudine affines, non distinxerint. *Quod si igitur*, ut ipse [a] Morinus, præfatione in LXX. Interpretes de textu Græco & Hebraico fatetur, *nulla lingua huic vitio* (ut propter literarum similitudinem proclive sit labi, & hallucinari facilè,) *non Latina, non Græca, non Syriaca, sed omnium minimè ipsa Lingua Hebræa characteribus antiquis, qui Samaritani sunt, à Mose descripta obnoxia est*, quis quæso credat, adeò furiosos, mente & oculis captos fuisse, Esram, & reliquos Synedrij magni assessores, [b] quorũ temporibus, charactere Samaritico rejecto, Chaldaicum sive Assyriacum receptum, eodémque Biblia conscripta volunt, ut codicem sacrum ex charactere Samaritano in Assyriacum transferentes, & describentes non discernere potuerint inter ࠏ ע & ࠀ א, inter ࠇ ח & ࠄ ה, inter ࠉ י & ࠅ ו, inter ࠓ ר & ࠃ ד, inter ࠀ א & ࠄ ה, inter ࠁ ב & ࠐ פ, inter ࠃ ד & ࠑ צ (quæ inprimis confusio apud Hebræos facilima, Samaritanos valde monstrosa, probè attendenda:) inter ࠄ ה & ࠏ ע, inter ࠀ א & ࠇ ח, inter ࠏ ע & ࠇ ח, inter ࠂ ג & ࠑ צ.

XLII.

Secundò ipsos LXX. Interpretes, quorum ille authoritatem, non minus quàm Samaritani Pentateuchi, authenticam jactat, non agnovisse Samaritanorum libros, Samariticè scriptos pro authenticis, cùm ad eundem cum Samaritanis impingentes lapidem, sæpissimè כ pro ב, & י pro ו, [c] ut Ecclesiast. cap. V. v. 6. ו pro ז, ut [d] Psal. L. v. 11. inter se permutârint, quin & ם finale pro ס [e] Thren. II. v. 13. legerint, quod sanè evitari facilè potuisset, si ex exemplari Samaritano suam transscripsissent versionem.

[a] *Sect. XL.* [b] *Vide Dissertat. Clariss. Buxtorf. de Literis Hebræorum S. 2.*
[c] *Heb. veritas habet: Cunctis diebus vitæ suæ* יֹאכֵל *comedet: at LXX. Cunctis diebus in tenebris,* וְאֵבֶל *& luctu.* [d] *Heb. legit* זִיז *bestia, at LXX. vertentes* ὡραιότης ἀγροῦ *legerunt* זִיו. [e] *In Heb. est: Magna est* כַּיָּם *velut mare contritio: at LXX.* ἐμεγαλύνθη כּוֹס ποτήριον συντριβῆς σου.

XLIII.

Corruit igitur ſententia R. Azariæ, & Guilielmi Poſtelli, quanti in hac palæſtra viri! qui verſionem LXX. viralem ex codice, characteribus non Aſſyriacis, ſed Samaritanis ſcripto, translatam tradunt. Verba Poſtelli in Tabulis omnium linguarum recitatu digna ſic habent: *Sunt verò figurâ corruptiſſimi Samaritani characteres, nec niſi ex monetis ſacris, in Hieroſolymitanis ruderibus effodi ſolitis, ſupereſt antiquitas. Fuit hæc in uſu omnibus Judæis, donec ab Eſra publicè eſt expoſitus ſanctus character, adeò ut ſeptuaginta duo Interpretes ex ea Moſis libros Ptolomæo verterint, quod ex nomine Dei* [Samaritan characters] *in Samarit. ſuperſtite, ad tempora Hieronymi patuit.* Et in Introductione duodecim linguarum characteribus differentium: *Adauget meam conjecturam, quòd illud magnum nomen Dei tetragrammatum admodùm convenit in Græcis exemplaribus cum* [Samaritan characters] *duo enim Iodin* יי*, ut depingunt etiam num ineffabile nomen Jonova aut Adonai, idem faciebant apud illos, ſic* [Samaritan characters] *& nunc eſt illis in uſu ut nomen tetragrammatum ſic ſcribant.* Sedet R. Azaria hac de re differentē audire operæ pretium erit. Sic ille in Meor Enajim c. 5. בזמן בית שני היו ליהודים שתי תורות בכתב
היינו ספר תורה אחד בכתב אשורי ולשון הקדש כספרים הכשרים
אשר לנו והוא מה״ שתקן והגיה עזרא הסופר בראותו כי נשתבשו
הנסחאות אם מחטאת והתרשלות אבותינו בימי בית ראשון שנאמר
עליהם ותשכח תורת אלהיך אם מחמרת הרפתקי דעדו עליהו
בגלות בבל וזה הספר הישר אשר כתב נתן אותו לכהנים ולסנהדרין
תופשי התורה להורותנו וספר אחר משונה וזעיר שם אשר נתפשט
בין ההמון כתוב עברי היינו באותיות עבר הנהר שהונחו להדיוטות
ומתורגם ארמי אשר היה אז שפתם ולעזם הן שנמצא אצלם
קודם עזרא מחורש בגלות בבל הן שנעשה בימי עזרא Id eſt, *Tempore domus ſecundæ fuerunt Judæis duo legis exemplaria ſcripta:* Alterum *ſcriptum erat charactere Aſſyriacò,* (hodierno Hebraico,) *& linguâ ſanctâ, ut libri recti qui penes nos ſunt. Atq; hoc*

hoc est, quod ordinavit & diligenter correxit Esras Scriba, cùm videlicet is videret, quòd exemplaria essent confusa, sive ex peccato & desidia patrum nostrorum, templi primi; de quibus dicitur: Et oblitus es Legis Dei tui (Hos. IV. v. 6.) sive propter multa infortunia, (malè enim Morinus in Exercit. Bibl. lib. 1. Exerc. VIII. c. IV. vertit, *propter situm & corrosiones*; Nam vox Hebræa הַרְפַּתְקִי in Aruch redditur per זְמַנִּים רָעִים *Tempora difficilia,* ubi ex Talmude ipsa hæc, ijsdem verbis, citatur loquendi formula,) *quæ transierunt super ipsos in captivitate Babylonica. Hunc autem librum, quem scripsit, tradidit Sacerdotibus, & Synedrij magni assessoribus legem apprehendentibus, ut eam nos docerent.* Alterum *exemplar variatum, parum hinc, parum illinc diffundebatur in vulgus, scriptúmque erat Hebraice, hoc est, Literis transfluvialibus, quæ Idiotis relicta sunt, & linguâ Aramæâ, quia ea tunc fuit lingua ipsorum vernacula: sive ea* (translatio Aramæa) *extiterit inter ipsos jam ante Esram, cusa videlicet in captivitate Babylonica, sive in diebus demum Esræ sit facta &c.* Atq; de hoc Pentateucho posteriori, vulgari, Samariticè scripto tandem refert: כִּי הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר נִקְרְאוּ אֶל תַּלְמַי חָשְׁבוּ לִצְדָקָה וְלְנַחַת רוּחַ אֵלָיו לְהַעְתִּיק אֶת הַתּוֹרָה מִמֶּנּוּ *Quòd LXX. seniores, qui vocati fuerunt ad Ptolomæum, existimârunt bonum, & consultum ipsis visum fuit, ut transferrent legem ex illo exemplari.* Sed Azariam malè sentientem refutare nullius erit negotij. Nuda enim tantùm ejus est assertio, nullis planè suffulta vel antiquitatis, vel rationis fulcris: imò, si quis omnes, quibus verba hæc laborant, emuscare vellet errores, unâ liturâ, paucis, quæ de characteris sacri Assyrij, & profani Samaritani differentia interspersit, exceptis, id expediret: nî unius Judæi testimonium totius antiquitatis authoritati præferre malimus. Quotquot enim historiam LXX. Interpretum pertexuerunt, pertexuerunt autem eam Hebræi antiquiores, recentiores, Græci, Arabes Christiani æquè ac Muslimini, Latini, prout alibi אן שא אללה copiosè hac de re differemus, *ὁμοθυμαδὸν*

R. Aza-

R. Azariæ reclamant, docéntq; Biblia Græca versa esse non ex mendosis, situ & squalore obsitis, multò minus sacrilegis plebis manibus dilaniatis & discerptis exemplaribus Chaldaicis, sed emendatissimo codice Hebræo. Ipse Morinus cùm satis hoc animadverteret, non potuit, quin verpuli hujus retunderet ignorantiam. *Sed quod jacto*, inquit, in Exercit. Bib. p. 378. *fundamento superstruit Azarias, falsissimum est, LXX. scilicet Interpretes translationem suam ex vulgatis & popularibus libris, qui plebis incuriâ mutati erant, expressisse, non autem ex Hebræis, quorum custodia penes Sacerdotes erat, frustráque est hoc probando, quanquam magno conatu id enitatur.* Argumentum hujus rei colligit ex Philone, qui translationem factam dicit è lingua Chaldaica. Sed respondemus ipsius Morini verbis, 1. *quòd Philo linguam Chaldaicam posuerit pro Hebraica, ut apud Græcos, cæterásque gentes notiorem: unde est, quod in libro de Abrahamo aliisque in locis nomina Hebraica explicans, ea frequenter modò vocat Chaldaica, ut Enos & Saram; modò Hebraica; Chaldaicũ Hebraico permutans & vicissim.* 2. *Quòd Philo linguæ Hebraicæ & Chaldaicæ planè fuerit ignarus.* Dato igitur, ex contextu Hebraico puro versionem Græcam cusam, quod Morinus vult: dabitur etiam ex R. Azariæ hypothesi, Assyriacis, non Samariticis characteribus illa exemplaria scripta fuisse. Jam verò Postelli authoritas, etsi apud eruditos longè, in multis, sit maxima, tanta tamen nunquam erit, ut, ubi ipsa pro nobis militat ratio & experientia, quod hoc certè loco obtingit, ab ea dependere debeamus. Etenim quod de duplici Samaritanorum Jod in antiquis Græcis exemplaribus relicto profert, ex Hieronymo depromsisse se, ipse testatur. At nihil tale in Hieronymo. Verba ejus oper. t. IV. p. 7. hæc sunt. *Certúmque est, Esram Scribam, legísque Doctorem, post captam Hierosolymam, & instaurationem templi sub Zorobabel alias literas reperisse, quibus nunc utimur: cùm ad illud usque tempus iidem Samaritanorum & Hebræorum characteres fuerint &c. Et nomen Dei*

Tetragrammaton in quibusdã Græcis voluminibus usq; hodie antiquis expressũ literis invenimus. Ad hęc breviter respondemus.

I. per *συγχώρησιν*, concedendo LXX. seniores Bibliorum translationi destinatos non rarò, ut Ægyptiorum Regi, in cujus gratiam hanc suis humeris imponi passi sunt molem, gratificarentur, vocabula adhibuisse Ægyptiaca, quibus voces Hebræas *σημαντικὰς* quidem & *ἐμφατικὰς*, sed valdè obscuras exprimerent. Verbi gratiâ: Amosi c.V.v.26. וּנְשָׂאתֶם אֵת סִכּוּת מַלְכְּכֶם וְאֵת־כִּיּוּן צַלְמֵיכֶם כּוֹכַב אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם לָכֶם Id est, *Imò portâstis tabernaculum Meleci vestri, & imagines Cijunis, imagines vestras, sydus Dei vestri, quæ fecistis vobis.* Græci verò sic vertunt: Καὶ ἀνελάβετε τὴν σκηνὴν τοῦ μολὸχ, καὶ τὸ ἄστρον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν ῥαιφὰν τοὺς τύπους, οὓς ἐποιήσατε ἑαυτοῖς. Quæ verba Protomartyr N.T. Stephanus Act. VII. v. 43. nonnihil immutata repetit: *καὶ ἀνελάβετε τὴν σκηνὴν τοῦ μολὸχ, καὶ τὸ ἄστρον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν ῥεμφὰν, τοὺς τύπους, οὓς ἐποιήσατε προσκυνεῖν ἀυτοῖς. Vox igitur*, ut propius ad rem accedamus, *ῥαιφὰν, vel ῥεμφὰν, vel ῥομφᾶ, vel ῥεφαὶ, vel ῥαφὰν, quid sibi velit*, inquit Ludovicus de Dieu Comment. in hunc locum, *hactenus nemo satis explicavit:* poni pro כִּיּוּן certissimum est. Id autem constat, non Aben-Esrâ tantùm, sed & *Danistan* (quod nomen est Lexici Persico-Turcici) & *Camus*, copiosissimo Lexico Arabico, testibus, ex Linguæ Arabicæ & Persicæ, ac proinde primariò Hebraicæ, consuetudine stellam Saturni, quam ΡΗΦΑΝ sua Lingua Ægyptij appellant, significare. Quod, ut ne dixisse magis quàm probâsse videamur, ex Lexico Copto-Arabico M.SC. enodabimus, ipsa Planetarum nomina expressuri. 1. est ΗΛΙΑ (Græcè ἥλιος, plurima enim inde ab Alexandri Magni temporibus Græca cum lingua sua miscuerunt Ægyptij) vel ΠΙΡΗ, Arabicè explicatur אלשמס *Sol.* 2. COVΛΗΝΗ (*σελήνη* Græc.) ΠΙΙΟΖ, Arab. אלקמר *Luna.* 3. ΡΕΦΑΝ Arab. רגל, quod virum propriè, sed Antonomasticè *Saturnum* notat; Sæpe tamen, addito Epitheto, eum רגל ממנוע *virum*

rigidum & austerum (neq; enim apud Astrologos Planetarum inclementior ullus Saturni) vocant. Quibus duabus vocibus *συνωνύμως* in Camus, ipsum Hebræo-Arabico-Persicum כִּיּוּן explicatur. 4. ΠΙΖΕϒC Arab. אלמשתרי *Juppiter*. 5. ΜΟΛΟΧ Arab. אלמריך *Mars*. 6. ΠΙΕΡΜΗC (Græcè ἑρμῆς) Arab. עטארד *Hermes*, de qua voce Muhammed ben Isaac in tractatu quodam Philologico M. SC. Arab. עטארד באללגה אלכרדניה הרמס id est, *Ottared linguâ Chaldaâ Hermetem significat*. 7. COΥΡΟΤ Arab. אלזהרה *Venus*, à splendore sic dicta.

Jam cecidit (verba sunt Cl. de Dieu loco citato) *recepta illa apud omnes ferè eruditos sententia, ῥεφὰν apud LXX. Interpretes corruptum esse ex Hebræo* כיון, *pro quo* ריון *legerint, inde ῥεφάν. Laudandi jam doctissimi prudentissimique Interpretes, quòd, cùm in Aegypto, in Aegyptiorum gratiam, à Philadelpho Aegyptiorum Rege vocati, Biblia in Græcam linguam transferrent, ignotum Aegyptijs Hebræorū* כיון, *in notissimum ipsis ῥεφὰν transmutârint*. Sed hæc אגב אורחא *in transitu*. Quibus omnibus unum hoc intendo, ut probem LXX. seniores sæpe cōmodissimè expressisse voces Emphaticas, linguâ tamen Ægyptiacâ, characteribus Græcis vel Ægyptiacis, quorum magna est affinitas, exaratas. Id quod & in nomine Tetragrammato usu venisse credibile est. Neque enim ipse Ptolomæus in lege, vel aureis descripta characteribus Hebraicis acquiescere voluit; sed in linguam sibi suisque notam transscribi & transferri desideravit. Quòd si igitur sanctissimum illud Tetragrammaton, plebi Judaicæ, & quantò magis Ægyptijs gentilibus? ἀνεκφώνητον, nomine generali, ne quicquam in illa translatione desideraret Rex, ab Interpretibus reddi ursisset, voce Coptica Φ✝ φθά (quæ generatim idem quod apud Hebræos שם, מקום, אלהים, יהוה, ut in Prodromo Coptico observat Kircherius, *Deum*, τὸν αὐτοφυῆ denotat) absque dubio expressissent. Augustius enim nomen Ægyptij, quo insigniant Deum,

Deum,non habent. Tale autem quid, antiquitus in exemplaribus τῶν LXX. Græcis apparuisse omnino verisimile est. Nam etiamnum eruditi non rarò,nomen Tetragrammaton vertentes per vocem *Dominus*, à latere ipsum Hebræis literis appingunt, ne vox ארוני quæ etiam *Dominum* notat,in textu esse concipiatur.Neque obstat quòd characteres *illos antiquos Hebræos*,quibus cum Ægyptiacis nihil commune est, Hieronymus nuncupet,cùm jam ante,non levibus moti rationibus suspectam nobis esse Hieronymi de Samaritanorum characterum notitia fidem,monuerimus.

II. Dicimus esse fallaciam παρὰ τὸ ἑπόμενον.Concesso enim, tempore Hieronymi *in quibusdam Græcis voluminibus*, antiquis characteribus expressum nomen Dei,num propterea necessariò infertur,in ipsa LXX. Interpretum versione illud repertum fuisse? Minimè verò. Etenim Hieronymi, reliquorúmq; Patrum temporibus, satis jam, eruditis,versio Samaritano-Græca innotuit, quam proinde & ipsi in locis difficilioribus consuluerunt, in qua non nego nomen quatuor literarum, cùm minus commodè ab ipsis Græcè exprimi posset,fuisse relictum. Habemus,ex Magni Buxtorfij indulgentia, Thargum Persicum Jacobi Tavvasi in Pentateuchum, feliciter in bonum Judæorum Persarum adornatum,in quo, cùm nullo satis commodo vocabulo augustissimum בֶּן אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת reddere posset,(nam generalius est Persarum כֹּרא,Hebræorum אֱלֹהִים ut plurimùm respondens) ubique videas ipsum positum יהוה: sed & paraphrastis Chaldaicis,& alijs eadem est consuetudo: Ita etiam ἀναμφισβήτητον est,Samaritanos Interpretes ipsum Tetragrammaton per ࠉࠄ decurtatum reliquisse.

III. Tandem & hoc responderi potest,credibile esse,ipsas has literas quæ Hieronymo Samariticæ videbantur,fuisse Hebræas. Quis enim vel à limine salutavit scripta Hebræorum, cui non perspicuum sit, nomen Tetragrammaton triplici

tantùm Iod, non ſine myſterio, crebrò expreſſum? quibus Iodin, ſi, pro more amanuenſium, virgula ſuperponatur, genuinum Iod Samariticum gignent. Adde enim his literis ייי virgulam ſupernè, habebis Iod tale ∭ Samariticum. Quod quàm & facile, & veriſimile fuerit; judicent eruditi. Stat igitur & hoc ſecundum noſtrum Poriſma, verſionem videlicet τῶν LXX. ex Hebræo, non Samaritico codice, datam.

XLIV.

Tertiò, deducitur inde argumentum contra eos, qui Samaritanos characteres Moſaicos clamitant. Nam ſi Pentateuchus Judæorum prior ſit, tantúmque à Samaritano diſtet, quantum αὐτόγραφον ab ἀπογράφῳ, quid nî & ſuperiores ſint antiquitate characteres, quibus Pentateuchus ille ſcribitur?

XLV.

Quartò, falſum eſſe, quod in odium Judæorum nugatur Morinus, *Samaritanorum plebem Hebraicæ linguæ idioma ſincerius Judaicâ conſervâſſe.* Id enim ſi veritati conſentaneum ſit, haud equidem ſcio, quid ab eadem ſit deflectere. Quis enim vocem רְחֹמִים, alterámque נָהַג, per univerſum contextum ſacrum uſitatiſſimam, in רְחֵמִים & נְהַג, ne ipſi quidem Eliæ Thisbitæ intelligibilia, Calecutica potiùs, quàm Hebræa verba, mutata non doleat?

XLVI.

Sed quia nimium [f] quantum de puritate Linguæ Hebraicæ apud Samarit. aſſervata jactat Morinus, eámque probatam vult ex translatione Samaritana, [g] *quam exactiſſimam, & verborum tenaciſſimam* aſſerit. Nos, non ex integra aliqua verſione, ſed ἀποσπασματίῳ tantùm Arabico, à Clar. Viro Ludovico de Dieu, νυῦ ἐν ἁγίοις, communicato, judicantes, dicimus. Non quidem ejuſmodi verſiones planè rejiciendas, aut contemnendas, neque verò, ultrà quàm par eſt, eſſe extollendas.

[f] *Exercit. IV. c. 10. p. 371.* [g] *Ibid.*

das. Reperi enim in fragmento illo ex Samaritano Pentateucho Arabicè verſo nonnulla, quæ fortè eruditis non uſque adeò probabuntur: neque phraſin tantùm Grammaticam, ſed, quod majus eſt, Theologicam è ſcholis Chriſtianorum viri docti eliminabunt. E.G. Gen. XI. 5. יֵרֶד יְהוָה *Deſcendet Dominus:* verſio Samaritano-Arabica, pro Tetragrammato, quod nomen eſt ſoli Deo הַמְיוּחָד *proprium*, מלך אללה *Angelus Dei*, quod & eodem planè modo cap. XII. v. 7. occurrit, ſubornat. Et ne quis fortè putet verba hæc מלך אללה *Rex Deus*, caſu Recto, ut prius nomen, *Rex* nempe, Epitheti loco ſit, expreſſa, conſiſtere poſſe: regerimus, *non ſolùm* ipſum chronicum [h] Samaritanorum, pœnam θεομάχοις illis in Linguarum confuſione, Gen. XI. capite deſcripta, Angeli operâ inflictam his verbis aſſerere: *Tres ſunt Angeli præ reliquis celebres, quorum primus* אחצר מא אלטופאן עלי אלדניא להלאך אלמכאלפין אלמפסרין ואכר שתת מלך באבל וגמאעתה והדם מגדלהם וגיר לגאתהם ואכר רפע כמס מלוך מדן עלי כמס אצבאעה *adduxit aquas diluvij in mundum, ut perirent rebelles, & corruptores. Secundus concuſſit regnum Babel, & multitudinem ejus, & deſtruxit turrim ipſorum, & mutavit linguas ipſorum. Tertius ſuſtulit quinque Reges urbium quinque digitis ſuis &c. Sed &* ipſos Interpretes cum amanuenſibus αἰθεοπροπαθῶς dicta, θεοπρεπῶς intelligere neſcientes, loca, in quibus idem illud Tetragrammaton, Deo aſcendenti, aut occurrenti tribuitur, ἀθεολόγως pervertere. E.G. Num. c. XXIII. 7. אוּלַי יִקָּרֵה יְיָ לִקְרָאתִי *Forte Dominus* (Tetragramaton) *obviam mihi veniet*, id eſt, id quod dicendum erit ſuppeditabit. Samarit. pro τετραγραμμάτῳ, ponit אֱלֹהִים, quod מְשׁוּתָּף *æquivocum*, Angelis & hominibus, æquè ac Deo competit. Et v. 8. nequis vocem אֱלֹהִים, quod non raro in ſacris literis uſu venit, συνώνυμον τετραγραμμάτῳ hoc loco exiſtimet, pro וַיִּקָּר אֱלֹהִים אֶל בִּלְעָם, *& occurrit Deus Bileamo*, expreſſè codex Samarit. commentatorem agens impium,

h *In libro Ieſuæ Samarit. c. XXVII.*

pium, habet וַיִּמְצָא מַלְאַךְ אֶת בִּלְעָם, *& invenit Angelus Bileamum.* Rursus v.9. ait sanctus Moses, וַיָּשֶׂם יְיָ *& posuit Dominus*, ὁ ὤν; pro quo Samarit. assuit וַיָּשֶׂם מַלְאַךְ יְיָ *& posuit Angelus Domini.* Vide quò nos impia Morini Samariticum Pentateuchum Canonizantis sententia in Theologia sacra abriperet! Idem redit error v.28. Sed ad alia minoris momenti exempla. Genes.c.XIV.3. pro עֵמֶק הַשִּׂדִּים *vallem Siddim*, Samarit legit עֵמֶק הַשָּׁדַיִם *vallem uberum*, unde Arabs Samarit. vertit מרג אלתׂדי id est, *vallis uberum.* Sic etiam v.8. & ejusdem cap.v.5. בְּהָם *in Ham*, Samarit. legens בְּחָם, in Arabico transtulit, פי אלסואד *in fusco*, ac si à חָמַם illud esset. Sic v.18. עֵמֶק שָׁוֵה nescio quò, nisi fortè ad Hebræorum שָׁבָה *captivum duxit*, Samarit. Arabs respiciens, vertit מרג אלסבי quod *vallem captivitatis*, denotat. Et cap.XVI. v.12. יִהְיֶה פֶּרֶא אָדָם, quod juxta omnes ferè Interpretes *Homo ferus* in Paraphrasi Samaritano-Arabica אתׂמר אלנאס *hominum fructuosissimus* est, quasi à פרה *fructuosus fuit*, illud derivaretur. Certè, si linguam Hebræam Samaritani Idiotæ sartam tectámque, quod Morinus vult, asservâssent, judicatu difficile, quî eruditis, quales Interpretes esse solent, in translatione, errores & nævi, ipsa Theologiæ labefactantes principia, tam imprudenter ex Linguæ sanctæ, stylique Spiritus sancti ignorantia pullulantes, obrepserint. Sed hæc de primo eorum genere.

XLVII.

II. Ad *secundum genus* referimus errores, ab ipsis Samaritanis malitiosè in Pentateuchum, ut ἐξοχὴν, & authentiam Legis suæ, templique sui sanctitatem inde astruerent, illatos. Licèt verò, fortè, exemplorum hîc desideretur כמות seu *quantitas*; ex איכות tamen seu *qualitate*, ita hoc, quod volumus, elucidatum iri speramus, ut pertinacem esse oporteat, qui contrahiscere ausit. Montem Garizim Samaritani בית המקדש *domum sanctuarij* appellant, cujus structuram sibi lege divina præ-

præceptam contendunt, argumento loci Deut.XXVII.v.4. quem illi hoc modo legunt: וְהָיָה בְּעָבְרְכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן תָּקִימוּ אֶת הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם בְּהַר גְּרִזִּים וְשַׂדְתָּ אוֹתָם בַּשִּׂיד id est, *Et erit cùm transieritis Jordanem, constituatis lapides illos, quos ego præcipio vobis hodie, in monte* Garizim, *& lines eos calce.* Cùm Hebræus sic legat: וְהָיָה בְּעָבְרְכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן תָּקִימוּ אֶת הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם בְּהַר עֵיבָל וְשַׂדְתָּ אוֹתָם בַּשִּׂיד id est, *Quum transieritis Jordanem, erigetis lapides istos, quos ego præcipio vobis hodie, in monte* Ebal, *linésque eos calce.*

XLVIII.

En audaciam! pro eo, quod contextus sacer, eúmque sequentes interpretes reliqui omnes, habent בְּהַר עֵיבָל *in monte Ebal*, Samaritani, montis Gerizim (ad quem proinde alludit muliercula illa [i] Ioh.IV.v.20.) cultores superstitiosi, substituunt הַר גְּרִזִּים *montem Garizim*. Et, quod comuniter fieri solet, ut uno posito absurdo, sequantur plurima: ita id ipsum præsens hæc sacrilega omnino, & planè impia demonstrat Samaritanorum fraus. Nam non tantùm hoc loco, omnes pudoris, pietatísque limites illi transilierunt, temeréque contextum sacrum interpolârunt; sed & ipsa hæc jam recitata verba, Exod.XX. loco decimi præcepti, quod in exemplari altero, numero denario distinctum erat, & scribere, & recitare consueverunt. Verùm ne fortuitò hic videatur illapsus error, consultum erit, ex ipsis fontibus, Samaritanorum videlicet scriptis, eum eruere, atque elicere.

XLIX.

Samaritanorum historia, [l] inquit Morinus, *à Samaritanis peti non potest; nulla enim ipsorum gesta aut chronica in lucem edita sunt, aut in Bibliothecis asservantur Josephi Scaligeri Bibliothecam si excipias, qui chronica istius gentis Hebraica in linguam Arabicam translata semel atque iterum citavit.* Habet pro-

---

[i] Οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τούτῳ τῷ ὄρει προσεκύνησαν, *id est, Patres nostri in hoc monte adorârunt.* [l] *Exercit. 1. c. 2.*

profectò Morinus, quod sibi gratuletur, quód nunquam hactenus oculis suis, chronicon illud Bibliothecæ Scaligerianæ, [m] ex præstantissimis quibusvis libris Orientalibus, Hebræis, Græcis, Arabicis, Persicis, Æthiopicis, Russicis collectæ, usurpârit. Nunquam enim, si illud inspexisset, ni planè mente excesserit, authentiam Pentateuchi Samaritani, putida fabula, pudendis anachronismis mixta, ad cœlum ita extollere, & Iudaico nostro, jam per tot secula recepto, contrascribendi pruritu laborans, insultare sustinuisset. Eam autem nos, etsi prolixior sit, quia tamen rarior, & nunquam hactenus, quod quidem sciam, edita, ex ipso Scaligeri Chronico, Samariticis quidem literis, sed Arabicè scripto, ad verbum Latinè sic reddimus. *Reperitur in libris Historicis de rebus gestis Bachtnezaris*, (sic [n] Muhammedani, & ad eorum imitationem Iudæi, & Samaritani, Arabicè scribentes per aphæresin appellant Nebucadnezarem,) *quòd is fuerit Rex ex Regibus Persiæ. Cúmq; jam subegisset multas terras, cepisset homines, suóque subjecisset imperio Reges: innotuit tandem hoc negotium reliquis Regibus Syriæ, qui abierunt ad Regem Sanctuarij* (id est, Hierosolymitanum,) *atque inter se convenerunt, quòd imperio sese Bachtnezaris, ejúsq; voluntati subjecturi essent. Cui etiam per annos duodecim continuos paruerunt. Anno verò decimo tertio, cùm illi rebellâssent, contráque Regem surrexissent, monuit eos Rex ac dehortatus est, ne rebellare pergerent: at illi renuerunt. Profectus ergò* (Rex) *contra eos, anno decimo quarto, quemvis obvium sibi, interemit: rectà autem tendens Hierosolymam, eam tamdiu obsedit, quò ad tandem in potestatem suam redegit, factáque ibi fuit cædes magna. Regi, quem cepit, effodit oculos, eúmque domum* (id est, Babyloniam) *misit. Reliqua verò ædificia & habitacula, quæ extruxit Salomon, filius David, combussit: postea verò, idem Rex deflectens*

[m] *Sic enim ipsa repositorij, in quo legatum Scaligeri in Bibliotheca Leidensi asservatur, inscriptio ferè habet.* [n] *Ita Alexandrum vocant Scandrum: & Alexandriam, Scandriam.*

ctens ad nostram regionem, id est, hanc ipsam terram (Naples, [o] ut in Chronico, & in Judæorum Historijs habetur, id est, Flaviam Neapolim, quæ olim Sichem appellata, quam sine sine dubio intelligit) *publicè in ea proclamari jussit*: Quicunque post septem dierum fluxum hic substiterit, reus erit mortis. *Tunc itaque durè tractavit homines (superstites,) eósque à sedibus patrijs deductos in varia dispersit loca: Et, eorum loco, populum ex Persia, quem in hac terra collocavit, adduxit. Illi verò (Israelitæ) pervenerunt in omnes oras mundi dispersi, & dissipati in Orientem, & Occidentem. Atque sic impletum fuit verbum Legis sanctæ*: Et disperget [p] te Deus in omnes Gentes, ab uno termino terræ ad alterum terræ terminum. *Accidit autem paulò pòst, ùt mitterentur literæ à Persis illis, quos loco Israelitarum in Syria Rex collocavit, in quibus conquerebantur, denegare terram proventum suum, & fructum suum: Etsi vel maximè specie tenus pulchri apparerent fructus, ijs tamen inesse aliquid lethale. Cùm autem literæ istæ ad Regem pervenissent, accersivit is principes filiorum Israelis, atque per contatus illius rei rationem, qui ipsi sic responderunt. Causa hujus mali hæc una est, quòd, remoti à terra nostra, cultum Deo debitum deseruimus. Quapropter Deum, ut hanc immitteret egestatem, vel desolationem, usque quò, reduces in eam, colamus Dominum nostrum in Monte Benedicto, & offeramus sacrificia, expleamúsque quicquid nobis in Libro suo, per manum Prophetæ sui (super quem pax) præcepit, celebrantes invocavimus. Respondit Rex: Abite, & ædificate domum Domino vestro, sacrificate, & colite Deum vestrum, prout consuetudo vestra fert: ego verò vos juvabo. Dixerunt autem: Confirma hoc nobis chirographo tuo ad reliquos fratres nostros, per omnes tractus dispersos mittendo, neque enim convenit nobis, ut revertamus, nisi omnes congregati. Exhibuit itaque ijs Rex chirographum suum, quo reditum in Syriam permisit, qui, ab eo abeuntes, læti & gavisi fuêre propter omnia ea, quæ Deus illis concessit. Misit etiam*

[o] *Vide Lexicon Tal. Rabbinicum Buxtorfij R.* נפל. [p] *Deut. XXXII. v. 26.*

Rex, & Sacerdos literas, in omnia, quæ incoluerunt Judæi loca, hujuſcemodi: Scitote, Regem, quem juvet Deus, permiſiſſe nobis aſcendere in Sanctuarium, & ædificare illud, ibiq; cultu grato ſacrificia offerre. Oportet igitur, ut properetis vos, & uxores veſtræ, & liberi veſtri, & quicquid vobis præterea fuerit, ut congregati abeamus, & expediamus cultum Domino noſtro Ter. Opt. Max. quem nobis præſcripſit. *Congregatus itaque fuit omnis populus, dixerúntque filij Jehudæ: Nos omnes congregati abibimus ad Sanctuarium* (Hieroſolymitanum) *& habitabimus ibi, & erimus tanquam verbum unum, & anima una: Filij verò Aharonis, & Filij Joſephi contradicentes dixerunt: Non, ſed aſcendant* (omnes) *potius ad Montem Benedictum, ibi ædificaturi Sanctum, & erimus verbum unum & anima una. Controverſia igitur hæc, inter illos mota, non potuit dirimi, uſque dum ad Regem eam deferre congregatio eorum decrevit, ubi res ita habuit. Cõgregati fuêre Filij Iſraelis, ſocij nempe Montis Benedicti Garizim* (ſic autem ipſi Samaritani, ut ſuprà dictum, ſe vocant) *cum libro Prophetæ Moſis, ſuper*[q] *quem pax, atque inde demonſtrârunt de Monte Benedicto, non autem alio* (reditum ex captivitate, reſtaurationémq; prædictam fuiſſe.) *Sed & filij Judæ congregati fuerunt cum demonſtrationibus ex libris, poſt Moſen Prophetam, ſuper quem pax ſit, ſcriptis, qui de Domo ſancta* (Hieroſolymis nempe reſtaurandis) *conſenſerunt. Allati itaq, fuêre libri, & lecti in præſentia Regis, cui, cùm animadverteret, pleroſque tendere ad Montem Benedictum, reſpondit Zorobabel, & dixit: O Rex! Liber, quem ego habeo, probat reditum ad Domũ ſanctam,* (ſic enim in ſcriptis Orientalibus, ſacris & prophanis templum Hieroſolymitanum appellatur) *& jubet ſacrificia ibi offerre, quod me movet, quò minùs aſcendam ſacrificatum in Monte Benedicto. Reſpondit Sanballat Levita, dicens Regi: Liber, quem habet Zerubabel, falſatus & corruptus eſt. Permitte* igitur

[q] *Hanc Euphemian Arabes Chriſtiani, Iudæi & Muhammedani, Prophetarum mentioni poſt ponunt.*

igitur mihi, ut eum conjiciam in ignem, & ipse Zerubabel quoque librum meum, si poterit, auferat, & igni committat. Permisit Rex Sanballatho, ut abjiceret libros Zerubabelis in ignem, id quod etiam præstitit, & protinus omnes combusti erant. Tunc concessit Rex Zerubabeli, ut & is igni immitteret librum Sanballathi, quem acceptum cùm aperuisset, non poterat projicere, dicens: Liber meus, mihi singularis (propterea neque authenticus est:) *at liber sanctuarij,* (quem scilicet ille habet,) *& ipsi, & mihi convenit. Respondit autem Rex Zerubabeli: Video legem tuam esse vanam cum non volueris librum ejus* (Sanballathi) *conjicere in ignem, cúmque is timeret, ne occideretur, arripuit legem* (Sanballathi,) *eámque in ignem jecit; at statim illa salva rursus fuit egressa. Postea Rex copiam ipsi fecit, ut eandem secundò abjiceret. Sed vix dum conjectus liber ille, secundò emersit, neq; quicquam à flammis accepit detrimenti. Quare supplicans Zerubabel Regi, rogavit eum, ut tertiò librum Legis Sanballathi projicere liceret, quod & indulsit: cùm autem illum arripuisset, & caput aliquod,* (paginam,) *illius libri conspuisset, eúmque denuò in ignem conjecisset, consumtus quidem fuit locus sputo fœdatus, liber autem ipse in sinum Regis integer, & incolumis illico se eruit. Tunc ergò succensuit Rex Filijs Jehuda, & occidit ex ijs quotquot aderant, videlicet XXXVI. animas. Sanballathus verò à Rege magni fuit æstimatus, ipse, & sequaces ejus, deditque ipsi Rex dona splendida, κειμήλια varia, torques, armillas, & induit ipsum indumento serico. Tandem vocavit* (Rex) *duces* (proceres) *eorum, eósque jussit reverti in montem Garizim &c.* Reliqua, quia tantùm de restitutione templi post reditum, conversione Israelitarum ad Deum, numero etiam captivorum redeuntium, & benignitate Dei, Israelitico populo, collata agunt, tum quia non Samaritanis, sed Judæis ex captivitate Babylonica reducibus, obtigerunt, tum quia ad institutum nostrum non faciunt, prætermittimus.

L.

Quis hîc tragœdiam illam,in Pentateuchi Judaici ignominiam, nulla vel temporis,vel rerum ſerie obſervata,excogitatam non explodat? Sed mos hic eſt omnium hæreticorum, ut ληρῳδίαις, & μύθοις γραώδεσιν obtinere velint, quod rationibus ſanis non poſſunt.Id quod Catalogus hæreſium ab Epiphanio,Auguſtino,aliisq; contextus ſatis docet.

LI.

Nam cui tam ſunt nares obœſæ,qui non fabulam iſtam gerris ſiculis vaniorem, ſubodoretur omnium contradictionum lernam eſſe, atque ſentinam? Non movebo, imperitè admodùm,quod accuratiſſimè tamen in S.Scriptura diſtinguitur,captivitatem X.tribuum primam,alteram illam tribus Iudę longè præcedentem,in hoc Chronico ad idem momentum referri, quaſi Iſraelitarum, & Judæorum regna eâdem clade patriæ ſolum vertiſſent,ejusdémq; exilij conſortes extitiſſent. Nihil etiam dicam,quòd ad Nebucadnezaris, quem Regem Perſiæ appellat,tempora & imperium utramque captivitatem reſtringit, ipſique Nebucadnezari nominatim, contra Canonem Scripturę,tribuit,quòd Samaritanis in Perſiam,aliâque loca diſperſis,colonos Perſas ſubſtituerit. Taceo,quæ de fame,novis colonis,& terræ ſterilitate, cùm Scriptura Leonum immiſſorum meminerit, protervâ comminiſcitur audaciâ: cúmque Sacra Scriptura,unius tantùm ſacerdotis ad eos miſſi mentionem faciat,Samaritanus noſter,Regem, ut totum remitteret, in Patriam,captivum populum, impulſum fuiſſe ſomniat. Ejusmodi hæc ſunt, quæ vel hiſtorico, cæteroquin ἀξιοπίστῳ,fidem derogare poſſunt in reliquis.

LII.

Illud tantùm,ut argumento noſtro ſuum conſtet pondus, ex hac ipſa fabula,quâ ineptior vix ulla in Talmudiſtarum delirijs reperitur,urgendū, ἱπαυτοφώρῳ falſarios Samaritanos

tanos

tanos deprehendi,& in apricum,quod absque hac fabella in obſcuro delituiſſet,proferri; *ſtudio videlicet & odio in Judæorum cultum,locúmque ſacrificijs à Deo deſtinatum, à Samaritanis codicem Pentateuchi corruptum*,id quod locus ſuprà citatus ex Deut.XXVII.4. clariſſimè docet, modò cum enarrato jam commento probè conferatur. Nam,quòd Sanballath Pentateuchi ſui authoritate inſtructus, in montem *Garizim*, ex præſcripto & præſtituto legis redeundum clamat,id,ſine dubio,ex ipſo illo depravato Deuter.contextu elicere voluit.

LIII.

At dicas Sanballathum,levem illum hominem, quem Chronologus,vel,ut veriùs dicam, Mythologus noſter Levitam vocat,reſpexiſſe ad locum Deut.XI.29. & XXVII.12. qui & iteratur Joſuæ VIII.33. ubi dicitur, Deum benedixiſſe populo Iſrael in monte Garizim. Verùm, ut reſpondeamus, quid hoc ad rem? Denotatur quidem locus *in quo* Deus *benedixit*,non autem *cui benedixerit*, ſive,quod domicilium Majeſtatis ſuæ,in quo coli voluit,elegerit:id quod longè pòſt factum fuiſſe legimus. Quin imò,ſi cultus publicus,in alterutro horũ montium continuò fuiſſet exercendus,certè monti Ebal potiùs, in quo Deut.XXVII.4.& ſeqq.altare Deus ſibi extrui expreſsè imperavit, quàm monti Garizim,honos iſte ceſſiſſet. Unde & Samaritani & ſcripturæ, & hiſtoriarum ignari, παρερμηνείᾳ inſulsâ, mandatum illud de certo & perpetuò,à Deo deſtinato cultus divini loco,agere exiſtimantes, pro עֵיבָל,ut diximus,גְּרִיזִים,ſubſtituerunt.

LIV.

Sed,ut tandem tædiosâ fabulâ relictâ, veram, huícque contrariam, magnorum virorum authoritate ſuffultam, de hac lite,inter utriusque Pentateuchi authoritatem exorta, ad defenſionem Pentateuchi Eccleſiæ Judaicæ, afferamus ſententiam,audiemus ipſum Flavium Joſephum,teſtem πολλῶν ἀντάξιον ἄλλων,hunc in modum hac de re diſſerentem.

[f] Τοὺς δ' ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἰουδαίους καὶ Σαμαρεῖς, οἱ τὸ ἐν Γαριζὶν προσεκύνουν ἱερὸν, κατὰ τοὺς Ἀλεξάνδρου χρόνους, συνέβη στασιάσαι πρὸς ἀλλήλους, καὶ περὶ τῶν ἱερῶν ἐπ' αὐτοῦ Πτολεμαίου διεκρίνοντο. τῶν μὲν Ἰουδαίων λεγόντων κατὰ τοὺς Μωϋσέως νόμους, οἰκοδομεῖσθαι τὸ ἐν Ἱεροσολύμοις, τῶν δὲ Σαμαρέων τὸ ἐν Γαριζὶν· προσεκάλεσαίτο σὺν τοῖς φίλοις καθίσαντα τὸν βασιλέα, τοὺς περὶ τούτων ἀκοῦσαι λόγους, καὶ τοὺς ἡττηθέντας θανάτῳ ζημιῶσαι· τὸν μὲν οὖν ὑπὲρ τῶν Σαμαρέων λόγον, Σαββαῖος ἐποίησατο καὶ Θεοδόσιος, τοὺς δὲ ὑπὲρ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν καὶ Ἰουδαίων, Ἀνδρόνικος ὁ Μεσσαλάμου. ὤμοσαν δὲ τὸν Θεὸν καὶ τὸν βασιλέα, ἦ μὴν ποιήσασθαι τὰς ἀποδείξεις κατὰ τὸν νόμον, παρεκάλεσαν τε τὸν Πτολεμαῖον, ὅπως ὃν ἂν λάβῃ παραβαίνοντα τοὺς ὅρκους ἀποκτείνῃ. ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς πολλοὺς τῶν φίλων εἰς συμβουλίαν παραλαβὼν, ἐκάθισεν ἀκουσόμενος τῶν λεγόντων. οἱ δὲ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ τυγχάνοντες Ἰουδαῖοι, σφόδρα ἠγωνίων περὶ τῶν ἀνδρῶν οἷς ἀγανακτεῖν περὶ τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ἱεροῦ συνέβαινε. χαλεπῶς γὰρ ἔφερον εἰ τοῦτο τινὲς καταλύσουσιν, οὕτως ἀρχαῖον καὶ διασημότατον τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ὑπάρχον. τοῦ δὲ Σαββαίου καὶ Θεοδοσίου συγχωρησάντων τῷ Ἀνδρονίκῳ πρώτῳ ποιήσασθαι τοὺς λόγους, ἤρξατο τῶν ἀποδείξεων ἐκ τοῦ νόμου καὶ τῶν διαδοχῶν τῶν Ἀρχιερέων, ὡς ἕκαστος παρὰ πατρὸς, τὴν τιμὴν ἐκδεξάμενος, ἦρξε τοῦ ναοῦ, καὶ ὅτι πάντες οἱ τῆς Ἀσίας βασιλεῖς τὸ ἱερὸν ἐτίμησαν ἀναθήμασι καὶ λαμπροτάταις δωρεαῖς. Τοῦ δὲ ἐν Γαριζὶν, ὡς οὐδὲ ὄντος οὐδεὶς λόγον οὐδ' ἐπιστροφὴν ἐποιήσατο. Ταῦτα λέγων Ἀνδρόνικος, καὶ πολλὰ τούτοις ὅμοια, πείθει τὸν βασιλέα κρῖναι μὲν κατὰ τοὺς Μωϋσέως νόμους οἰκοδομηθῆναι τὸ ἐν Ἱεροσολύμοις ἱερὸν, ἀποκτεῖναι δὲ Σαββαῖον καὶ Θεοδόσιον· Id est, *Apud Alexandriam verò inter Judæos & Samaritas, qui sub Alexandro M. Garizitani templi religionem induxerunt, seditio est exorta de sacris ipsorum, ita ut res ad Regis cognitionem perveniret. Dum Judæi contendunt secundùm Mosis præscripta Hierosolymitanum templum esse legitimum, Samaritæ verò Garizitanum: provocatúmque est ad Regem & amicorum* ejus

[f] *Antiquit. lib. XIII. c. VI.*

ejus consessum, ut ab his causa audiretur, & utrius partis causidici succumberent, morte mulctarentur. Patrocinabatur Samaritis Sabbæus cum Theodosio, Hierosolymitanis Judæis Andronicus Messalami filius. juraveruntque per Deum & Regem, quod ex Lege probationes allaturi essent, & rogaverunt Regem, ut necaret eum, qui jusjurandum non servâsse deprehenderetur. Itaque Rex multis amicis in consilium adhibitis, consedit causam auditurus. Judæi verò qui Alexandriam inhabitabant, valdè erant soliciti, pro tuentibus jura Hierosolymitani templi, ægrè ferentes authoritatem antiquissimi & nobilissimi, in omni orbe, templi, vocari in discrimen. Sed cùm Sabbæus & Theodosius cessissent Andronico, ut prior diceret, orsus ex Lege approbare ejus sanctitatem & religionem, ostendénsque per continuas Pontificum successiones, sacerdotij usque in sua tempora propagationem, & ab omnibus Regibus Asiæ majestatem ejus loci honoratam donarijs: Garizitani verò, ac si omnino nullum esset, nunquam ab his habitam rationem: His & talibus rationibus persuasit Regi, ut decerneret Hierosolymitanum esse ex sententia Mosis conditum. Sabbæum verò, & Theodosium addiceret supplicio.

LV.

Habemus ipsum, hujus venenati rivuli, fontem, חֹמֶץ בֶּן יַיִן, *acetum pessimum vini optimi*; historiæ, à Iosepho fidelissimè relictæ, faciem planè inversam, atque à Samaritanis corruptissimam. Id quod, ut ne suas in Iudæos sepelijsse viderentur simultates, Samaritanis minimè insolens est. Ut enim, quod Iosephus testatur, [r] Σαμαρεῖς τοιοῦτοι τὴν φύσιν, ὡς ἤδη που καὶ πρότερον δεδηλώκαμεν, ἐν μὲν ταῖς συμφοραῖς ὄντας τοὺς Ἰουδαίους ἀρνοῦνται συγγενεῖς ἔχειν, ὁμολογοῦντες τότε τὴν ἀλήθειαν· ὅταν ᾖ τι περὶ αὐτοὺς λαμπρὸν ἴδωσιν, ἐκ τύχης, ἐξ αἴφνης ἐπιπηδῶσιν αὐτῶν τῇ κοινωνίᾳ· προσήκειν αὐτοῖς λέγοντες καὶ ἐκ τῶν Ἰωσήπου γενεαλογοῦντες αὐτοὺς ἐκγόνων, Ἐφραΐμου καὶ Μανασσοῦ: Id est, *Tali (quod & ante annotavimus) ingenio Samaritani, ut adversis rebus*

[r] *Antiquit. lib. XI. c. ult.*

bus (qui tum verum fateri ſolent) junctos ſibi ſanguine negent Judæos: ſimul verò proſperi quid eveniſſe ijs vident, ſtatim ex fortunæ prolixitate in eorum quaſi proſiliunt communionem. Quos ut cognatos ſibi probent ex poſteris Joſephi, Ephraimo putà ac Manaſſe, Gentem deducunt ſuam. Ita quæcunq; antiquitas in honorem Legis Moſaicæ, aut Reipublicæ Iudaicæ commemorat, ea ſacrilegè ſibi ſtatim vendicant Samaritani. Cujus rei ſpecimen habemus luculentum, non in ſuperiori tantùm exemplo, ſed & in alio, illi planè ἀδελφῷ, quod confirmationis ergò hic addimus. Alexandrum M. univerſum obeuntem & debellantem orbem, ipſam quoque Urbem Sanctam expugnare conſtituiſſe, teſtantur hiſtoriæ. Hic verò ejus impetus, fræno quaſi divino, fuit repreſſus; [s] ut primùm enim vultum Iddonis, filij Ioſuæ, ſacerdotis (quem [t] Simeonem juſtum quidam volunt,) obvij fulgentem fuiſſet intuitus, reverentiâ tam conſpicui & miraculosè ferè apparentis ſenis ductus, à propoſito, indignantibus conſiliarijs, declinavit. Sed hunc tantum honorem Samaritani, Iudæis planè invidentes, ſurripiunt, ſuiſque, ſine ratione, ſacerdotibus tribuunt. Prout hiſtoria Samaritana, integro capite, ridiculè recenſet.

LVI.

Satis itaque, ut ſpero, hæc impudentiſſimorum errorum monſtra evincunt, vanam eſſe jactantiam illam, quâ Morinus quærit: [u] *Cui credibile fiet, Gentes, quæ nullo unquam vel leviſſimo commercio conjunctæ fuerunt, ſed propter perpetuum diſſidium, de nomine tantùm ſibi invicem cognitæ, in corruptelam, quæ neutris* vel obeſt, vel prodeſt, *conſpirâſſe?*

LVII.

III. Sed pergimus ad *tertium genus*, quo illi pertexuntur

---

[s] *Videatur liber Iuchaſin p. 14. f. a. & p. 159. f. a. Zemach David parte 1. p. 26. a. b. Kabbala R. Levi p. 26. b. Ioſephus Antiquit. lib. XI. c. ult.* [t] *Conſule autores jam citatos, quibus adde Schalschel. Kabb. R. Gedalia pag. 22. c. b. R. Ioſephchiun Comment. in Pirke Aboth p. 3. a.* [u] *Exercit. IV. p. 390.*

errores in Pentateuchum Samaritanorum illati, ex quibus ſenſus emergit incongruus, & à ſtylo Spiritus Sancti alienus.

Gen.XI.v.6.ait Deus. *En populus unus, & labium unum eſt omnibus ijs, & hoc eſt incipere ipſorum, ut faciant, & nunc* לֹא יִבָּצֵר מֵהֶם כֹּל אֲשֶׁר מַה יָזְמוּ לַעֲשׂוֹת *Non prohibebitur, ab ijs quicquid cogitaverunt facere*: ac ſi dicat: Eò temeritatis proceſſerunt, ut ſperent, nemine cohibente, omnem rerum ſuarum ſucceſſum. Hoc autem ne fiat, age deſcendamus &c. Quam mentem LXX. vulgatus, Perſa, Arabes & Chaldæi Interpretes conſtanter retinent: at Samaritanus, perſonâ mutatâ, planè deflectit, dum pro מַה יָזְמוּ לַעֲשׂוֹת *quod cogitârunt facere*, ſubſtituit מַה יָזַמְנוּ לַעֲשׂוֹת *quod cogitavimus facere*, ut ſit perſonæ primæ plur. verbi יָזַם *cogitavit*. Hanc tamen lectionem, lapſu manus irrepſiſſe, ſi quis crediderit, ſine detrimento noſtræ theſeos concedere poſſemus: præſertim, cùm Interpres Arabico-Samaritanus perſonam tertiam retinens vertat: *Non difficile illis erit, quicquid cogitabunt facere*. Verùm, quid Interpretem excuſare laborabimus, cùm *ἀρχέτυπον*, ſive ipſe Pentateuchus Samaritanus, excuſationem reſpuat omnem, dum non uni tantùm amanuenſi, ſed utrisque, tantis temporum ſpacijs diſſitis, error iſte placuit? Nam & Leidenſe, & Ampliſſ. Uſſerij exemplar, conſenſu ſuo, id, non imperitiæ Scribarum, ſed ignorantiæ aſcribendum eſſe, docent.

Luculentius dabimus exemplum. Geneſ. XXVII. v. 9. ait Rebecca ad Iacobum. *Vade quæſo ad gregem, & cape mihi illinc duos hœdos optimos*, וְאֶעֱשֶׂה אֹתָם *ut faciam ex ijs eſcam patri tuo*. Samaritanus verò, pro prima Futuri, ponit ſecundam Imperat. עֲשֵׂה *fac*, quaſi, non tantùm hœdos afferre, ſed & præparare, Rebecca Iacobum juſſiſſet, cùm lectioni noſtræ aſtipulentur Interpretes celeberrimi LXX. Onkelos, Ionath. Saadias, Erp. Vulg. prout & verſu 14. immediatè ſequitur תַּעַשׂ אִמּוֹ, *fecit mater ejus, ex allatis hœdis cupedias*.

Gen. XXXI. 51. dixit Laban ad Iacobum. *En ſtatua quam*

jeci. Hebr. יָרִיתִי. Samaritanus verbum, longè alio, & diverso sensu, subornat יָרֵאתִי *Timui*, quod, ut interpretum authoritatem non urgeam, nulla ratione convenire potest sensui.

Genes. XXVII. v. 4. ubi Spiritus Sanctus intestinum illud fratrum in Josephum depingit odium, his inter alia utitur verbis: וְלֹא יָכְלוּ לְדַבְּרוֹ לְשָׁלֹם, i.e. secundùm omnium, quos quidem inspexi, Interpp. sensum: *Non poterant loqui* (Hebraismus usitatus, i. e. non locuti erant) *fratres Josephi cum Josepho pacificè*: at Samarit. aliud quid intendens, atque de Josepho ista intelligens, ait: לא יכלו דבריו לשלום *Nihil potuerunt verba ejus ad pacem*, ac si Josephus fratres à se abalienatos ad pacem, verbis, utut blandis, movere non potuisset: Vel, quasi ipsius Josephi verba εἰρωνικὰ tantùm essent, & serendis litibus accommodata.

Exodi XVI. 14. A multis adjunctis Manna, cibus cœlitus demissus, describitur. Præter cætera dicitur fuisse tenuis כַּכְּפֹר, quod vel *Coriandrum*, ut LXX. vel *pruinam*, ut Ibnsina, Onkelos, Ionath. vulg. Erp. & R. S. Iarchi in commentarijs explicant, notat: at Samarit. si audiri debeat, nobis כופר, quod genus *aromatis*, nonnullis Camphura, alijs Cyprus arbor est, sufficiet: quod, qui descriptioni Mannæ conveniat, viderit Morinus, Pentateuchi Samarit. hyperaspistes.

LVIII.

IV. Præclara sunt Simeonis de Muis Professoris Hebraicæ Linguæ Parisijs Regij, (qui & ipse quoque Morini impudentiam διατειζόμενος, veritati Hebrææ defendendæ omnes impendit vires,) verba: *Hæc*, inquit, *argumento esse videntur factitium & fictitium esse Exemplar tuum Samariticum, ad componendas nempe difficultates arte atque industria, antiquitus jam inde, accommodatum.* Id quod ex *sequenti* inprimis *quarto errorum* genere, *Pleonasmis*, à sciolo potiùs quodam, quàm Θεοφορουμένῳ Propheta, assutis, liquescit.

LIX. Neque

LIX.

Neq; verò instituti nostri est, quod vel sexcentis exemplis probari posset, de pleonasmis vocularum tantùm quarundam, vel ab initio, vel in fine, salvo remanente Spiritus Sancti sensu, additorum agere, eósque in aciem producere: quæ sors præ alijs particulæ אֵת, frequentissimæ in codice Hebræo omissæ, in Samaritano verò adjectæ, obtigit. Sic Gen. XI. 8. pro הָעִיר Samarit. אֵת הָעִיר & cap. XXIX. v. 31. & 32. pro שְׁמוֹ Samar. אֵת שְׁמוֹ Exodi II. 16. pro Heb. צאן Samar. אֵת צאן. Rursus, Exodi VII. 19. pro מַטְּךָ & יָדְךָ Samarit. אֵת מַטְּךָ & אֵת יָדְךָ, & alibi sæpius, Exodi X. 12. XVI. 29. XIX. 4. XXV. 29. XXXI. v. ult. XXXII. 2. &c. Idem quoque in copula ו, & ה demonstrativo observatur; quorum utrunque, posterius præsertim eleganti asyndeto, ab Hebræo prætermissum à Samaritano suppletur. His, inquam, aciem nostram non instruemus, & leviculis istis observationibus, in quibus corradendis multùm sudavit Morinus, causam nostram suspectam reddemus. Exempla in promtu sunt longè alia, multóque majoris momenti, quibus Samaritani Pentateuchi scribæ, nostram juvare imbecillitatem, atque Sacræ Scripturæ imperfectionem resarcire anxiè videntur, ex quibus adductis, æquus lector, quid de reliquis judicandum sit, nullo negotio animadvertet.

Genes. IV. 8. Locus habetur, de quo & in [y] Exercit. suis, & [z] in præfat. ad biblia Græca nimiopere gloriatur Morinia וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל הֶבֶל אָחִיו, Et *dixit Cain ad Abelem fratrem suum*. Quid verò dixerit non exprimitur. Unde in Biblijs spatium, ad Ellipticam, quam Vatablus in notis suis explendam omnino vult, indicandam orationem, relinquitur. Quomodo verò lacuna ista suppleri debeat curiosè magis, quàm solidè inquirere, hariolarive eruditi videntur. Samari-

[y] *Exercit. III. p. 219.* [z] *Sect. VII.*

tanus, &, quod non negamus, ipſi quoque LXX. cum vulg. & Ionath. pſeudouziel. Ion-Sina (qui ſuam, ut in fronte libri fatetur, ex LXX. Interpretibus cudit verſionem Arabicam) habent נלכה השדה *διέλθωμεν εἰς τὸ πεδίον, egrediamur foras*, vel *in agrum* ſed ut hanc ἅπερ καὶ ἔξω χαρῆς laciniam attextam diſſuamus, dicimus: olim illam 1. *in exemplaribus τῶν ἑβδομήκοντα* (quid verò illis ſucceſſu temporis ſcribarum ſomnolentiâ non acceſſit?) *margini aſcriptam*, jampridem 2. *in ipſum contextum irrepſiſſe*: Unde, ut plurima alia, Samaritani, eóſque ſequentes Interpretes alij, Chaldæi recentiores, Talmudicisque poſteriores, & Latini eandem deſumſerunt.

LX.

Nam *ipſam verſionem* LXX-*viralem Interpretibus multis fraudi fuiſſe*, & communem errandi errorem anſam præbuiſſe, nemo ſanus inficiabitur. Paraphraſtæ certè Chaldæi Poſt-Talmudici, ut plurima vocabula,[a] purè Græca, ob linguæ illius frequentiſſimum tum inter illos uſum, ſuis etiam commiſcuerunt ſcriptis Chaldaicis: ita quis eosdem, & cum ijs [b] Samaritanos, ipſa quoque LXX. Interpretum, jam tum multis modis corruptorum verba retinuiſſe neget? E. G. Pſal. II. v. 13. pro נשקו בר *oſculamini filium*. LXX. vertunt *δράξασθε παιδείας*. vulg. *apprehendite diſciplinam*. Chald. Meturg. קַבִּילוּ אוּלְפָנָא *accipite diſciplinam* vel *doctrinam*. Sic Arabs uterque Roman. & Nubienſis אלזמוא אלארב *adhærete diſciplinæ*. Vides, quam ex una LXX. Interpretum verſione, hoc

[a] אטימוס ἕτοιμος· אוֹכְלוֹס ὄχλος· בַּלְסָמוֹן βάλσαμον. גְלוֹסְקְמָא γλωσσόκομον. דורון δῶρον הֶדְיוֹט ἰδιώτης. חֲקְרָא ἄκρα &c. *quæ ex Turri Davidis, ſive convenientia vocabulorum Rabbinicorũ cum Græcis Davidis Cohen de Lara: Lexico Buxtorfij utriusque P. & F. Chaldaico, haberi poſſunt.* [b] *Atque in horum etiam Chronico reperitur* נאוס *pro* ναός. *Sic vocem* זוֹנָה *de Rachab Hierichuntina uſurpatam, ex LXX. Interpretibus cum Apoſtolo Chaldaicè vertunt* פנדקיה, *quod* πανδοκεύτρια *Græcis eſt.*

hoc certè loco minus accurata, & Chaldaica, & Arabica & Latina erroneam conſtanter mutuârint translationem!

LXI.

Sed neque novum videri debet, *quod verba, primò margini adjecta, paulatim cum ipſo contextu coaluiſſe ſtatuamus.* Nolo provocare ad Antiquitatis indagatorum, atque Criticorum tribunal, qui in libris M.M.S.S. id uſu venire optimè nôrunt. Alio potiùs, planéque parallelo illuſtrabimus rem exemplo. Pſal. XXIX. v. 1. ait Hagiopſaltes: הָבוּ לַיהוָה בְּנֵי אֵלִים quæ verba Hebræa cùm ambigua ſint, ab alijs aliter vertuntur. Græcè dupliciter commodè vertas, *vel* 1. *ἐνέγκατε τῷ κυρίῳ υἱοὶ Θεοῦ, Afferte Domino filij Dei*: quam ſequitur verſionem Chaldæus כִּיתֵי מַלְאֲכַיָּא *choros Angelorum* interpretans. Nam vocabulum אֵל, quod *fortem* ſignificat, *ἀντονομαστικῶς* DEO tribuitur Dan. XI. v. 36. אֵל אֵלִים *Dominus Dominorum*: *vel* 2. *ἐνέγκατε τῷ κυρίῳ υἱοὺς κριῶν, Afferte Domino filios arietum.* Vox enim אַיִל in plur. אֵילִים *arietes* in Scriptura ſacrâ notat. Utram jam ex duabus iſtis eligas verſionem, rectè feceris. Utraque enim *ἀναλογίᾳ* Scripturæ explicari poterit. Hinc, cùm Græcis nonnullis optio eſſet difficilis, atque ipſa LXX. Interpretum exemplaria variâſſent, priorem alijs, alijs reſervantibus poſteriorem lectionem, tandem utraq; lectio textui fuit inſerta, quæ & nunc in exemplaribus noſtris hoc modo legitur: *ἐνέγκατε τῷ κυρίῳ υἱοὶ Θεοῦ. ἐνέγκατε τῷ κυρίῳ υἱοὺς κριῶν, Afferte Domino filij* DEI, *afferte Domino filios arietum.*

LXII.

Quæ autem fuit ratio verſionum, eadem & gloſſematum, ſenſus elucidandi gratiâ margini aſcriptorum, quæ ipſa quoque vel tanquam Canonica, vel ab Interprete profecta, recepta fuerunt. Teſtis eſt homo inter Pontificios gravis Melchior Canus, quem Johannes [c] Rainoldus hoc condecorat

[c] *In ſumma colloquij cum Joh. Harto de Capite & Fide Eccleſiæ p. 289.*

corat Elogio, *quòd melioris mentis, saniorisq; judicij fuerit, quàm sunt pleriq; Doctores Pontificij*, cujus verba hæc sunt: [d] *Nam, quòd prima particula objiciebatur, facilè diluitur: cùm contingere potuerit, ut Interpres reliquerit quidem in textu verba, sed in margine (quod fieri solet) addita fuerit Interpretatio, quam librarius textui deinceps inseruerit. Quod etiam idem in Matthæo usu fortasse venit in verbis illis Eli, Eli, &c. Quod autem, quæ expositor quispiam in margine apposuerit, ea scriptorum vitio textui nonnunquam inserantur, Nicolaus Liranus rectè II. Regum VIII. animadvertit. Illa enim verba, de quo fecit Solomon omnia vasa aurea in templo & mare æneum & columnas & altare, in hunc modum & adjecta, & inserta esse constat.* Non quàm rectè omnia hæc sint dicta, disquirere libet; modò nobis, vel Cani testimonio, constet, non insolens esse, mantissas, σαφηνείας ἕνεκα margini ascriptas, contextui adjungere. Similis omnino locus est in Paraphrasi illa [e] Josephi Lusci, sive [f] cujuscunque alterius (falsò enim [g] Ionathani Paraphrastæ tribuitur) authoris, in Psalmum CXXVI. v. 6., cujus membrum posterius tale est: וְרָעֵי חֲוִיז מִן תַּלְמָא *Et depascit gramen è sulco. Atq; hoc*, inquit [h] Buxtorfius, *glossema est Rabbinicum ad Targum ab aliquo assutum ex Talmud, ubi legitur in libro Taanith* fol. 5. col. 1. מַאי הָלֹךְ יֵלֵךְ וּבָכֹה נֹשֵׂא מֶשֶׁךְ הַזָּרַע וְגוֹ׳ אָמַר ר׳ יְהוּדָה. שׁוֹר כְּשֶׁהוּא חוֹרֵשׁ הוֹלֵךְ וּבוֹכֶה. וּבַחֲזִירָתוֹ אוֹכֵל חֲוִיז מִן הַתֶּלֶם. וכו׳ i. e. Quid est, Eundo it, & flet, portans tractum seminis, Psal. CXXVI. v. 6.? Dixit R. Jehuda: Des quando arat, it & flet, at in reditu suo comedit herbam ex sulco. *Nempe quòd eundo & arando*

---

[d] *In Loc. commun: Theol. libr. II. c. XI. p. 51. b.* [e] *Heb.* סגי נהור *dicitur, id est,* πολυφεγγής*: Latinè autē,* κατ᾽ ἀντίφρασιν *Luscus, non cæcus, juxta Buxt. Lex. R.* תרגם *appellatur: vide Scaligeri Trib. p. 299.* [f] *Nam nec de certo constat authore, nec eidem à scriptoribus omnium librorum Hagiographorum translatio tribuitur. Metaphrastes autem ille quisquis sit, jure, in plurimis, à nobis cum Camerone p. 348. ineptissimus & impudentissimus Sc. depravator vocatur.* [g] *Vide Notas Augustini Iustiniani Episcopi Nebiensis ad Psal. XVIII. in Psalt. heptaplo.* [h] *In Lex. Talm. Rabbin. Radice* תלם.

arando serit, statim crescit in herbam, quâ, in reditu ab altera parte agri, vescitur è sulco suo. Talia plura ex commentis Rabbinicis ad marginem à sciolis ad Targum adscripta, postea in Targum ipsum fuerunt relata ab incautioribus. Atq; hac quoque incautâ amanuensium licentiâ, lemma illud: *Exeamus in agrum*, primò in contextum Græcum, deinde aliquot post seculis in Latinam & Chaldæam translationem, ex Græco, illatum. Si enim tempore Onkelosi (quem [i] cum Aquila malè quidam confundunt,) cujus Paraphrasin Chaldaicam, circa tempora Christi, aut paulò pòst contextam, in Legem, [l] perspicuam, Hebraicis vocibus & phrasibus respondentem, raróque allegorizantem (quibus nominibus [m] nunquam satis comendari potest à R. Majemmonide) habemus, hæc verba extitissent, cur quæso illa vel omisisset, vel erasisset?

LXIII.

At, [n] opponit Morinus, *si asseruero textum Hebræum voces istas, transeamus in campum, repræsentâsse, quid opponetur? Assertionem meam validissimis argumentis tuebor: Ita enim legit textus Hebræus Samaritanorum, non tantùm Chaldaicus: ita Jonathan Uzielis, qui Paraphrasin de Textu Judæorum Hebræo depromsit, & divinitus edidit, ut volunt Thalmudistæ, ita Thargum Hierosolymitanum, quod post Thalmud editum est, &c.*

LXIV.

---

[i] *Vide Chronicon Gilberti Genebrar. lib. 2. a. 181. & ipsum Morinum Præfat. in Editionem Bib. Græc. S. 3. Guilielmum Schikhar. in Bechinath Happer. p. 24. Zemach David p. 40. b. & 41. a.* [l] *Vide Francisc. Xym. Cardinal. Præfat. in Edit. complutensem.* [m] *In More Hannevo. libr. 1. c. XXVII.* אונקלוס הגר כאמל גדא פי אללעה אלעבראניה ואלסריאניה וקד געל וכדה רפע אלתגסים *Id est, Onkelos proselytus perfectus valdè in Lingua Hebræa & Syra (Chaldæa) operam dedit, ut amoveret corporeitatem, id est, laudabili admodùm industria loca Scripturæ, quæ Deo corpus tribuere videbuntur, sobriè explicuit in suo Thargum, commodísque verbis corporeitatem à Deo removit. Et alibi sæpius tum Onkelosi in Linguis Hebræa & Chaldæa, peritiam, tum accuratam ejus commendat paraphrasin.* [n] *In Exercit. Biblicis de Hebræi Græcique contextus sinceritate lib. 1. Exercit. VIII. c. IV. p. 380.*

LXIV.

Verùm (dabit enim, ut spero, Christianus lector, nobis, diutiùs æquo in hujus loci explicatione, quo Morinus frequentissimè ad Samaritici Codicis Canonizationem abutitur, commorantibus veniam,) deartuantes pleraque hujus Paragraphi membra, paucis propositionibus, plurimos committi errores, vel, ut ipsemet loquitur [o] *multa paucis verbis peccata* committi animadvertemus. Etenim quod quærit, quid sibi asserenti, verba, de quibus nobis sermo, in Codicibus Hebræis extitisse, opponi possit, temerarium est. Ostendat nobis vel unum exemplar, ex omnibus ijs (*nam* nullos [q] *nostri codices antiquos contulerunt, vix fortè unum aut alterum Manuscriptum viderunt, quem* (ὦ ἄθυρον στόμα!) *hæresiarchæ Lutherus, Farellus, Calvinus, Beza, Melanchthon, Buzerus & similes, qui primi Hebræas Scripturas in Latinarum contemptum ab omni corruptela vindicatas voluerunt, legere nunquam potuissent; aut si tandem legere didicissent, sine Interprete nunquam intellexissent*) quæ ex Bibliotheca [r] Regia habuit antiquitate veneranda, in quo

---

[o] *Ibidem.* [p] *Verba Morini in ijsdem Exercitat. p. 7.* [q] *Falsissimum id esse vel solius F. Iunij (de quo, teste Const. L'Emper. in Paraphrasi Iosephi Iachia. p. 53. Magnum Scaligerum, ab Apostolorum temporibus hactenus parem Theologum nullum vidisse seculum dixisse ferunt:) & Tremelij docet exemplum. Cùm enim ad reformandum Palatinatum, certis de causis, Bibliorum versionem multi desiderarent, non tantùm hi duo magni heroës opus sunt intrepidè aggressi, sed & omnibus ab Electore subsidijs instructi. Inprimis,* verba sunt Cl. Altingij *in H.E.P.M.SC. ex sacrario Bibliotheca depromsit amplissimum, & stupendæ antiquitatis Hebræorum Bibliorum exemplar, quod, cùm aliquando conspiciendum præberetur VVormatiensibus Iudæis, illi veneratione ejus ducti prociderunt in genua, & illud osculati sunt.* [r] *Exercitat. in Pent. Sam. IV. p. 360. Consului decem Biblia manuscripta antiqua, quorum sex in Bibliotheca domus Oratorij Parisiensis, ex dono reverendi Patris de Sansy conservantur. Istorum unum literis majoribus, & ut ita dicam, uncialibus, tribus voluminibus pulcherrimè exaratum fuit anno 967. hoc est Christi 1208. Aliud exemplar mediocribus literis, sed magno cum apparatu Perpiniaci anno mundi*

quo illa reperiantur? Id verò ne ad Calendas quidem Græcas præstabit. Si igitur vel solus omnium exemplarium antiquissimorum, quæ πάνσοφος illa Μωρία nobis adimit, consensus à nostris staret partibus, in vocibus istis in contextu sacro omissis, sufficeret. *Sed assertionem* Morinus *suam validissimis tuebitur argumentis*. Unda arma hæc, quæ minatur, petita? *Ex Samaritano Codice.* Sed κίβδηλα illa esse βέλη jam dictum; plumbei autem ejusmodi mucrones nunquam nos ferient. *At Paraphrastes hoc quoque habet Chaldæus.* Quis ille? Non Onkelos. *Jonathan verba hæc transtulit.* Ubi? Non certè in Prophetis, quorum tantùm versionem Antiquitas vera ipsi tribuit. *In Lege*: At Paraphrasis illa, quæ Ionathanis nomine circumfertur, circumcellionis est, terræque filij recèns nati, qui [f] Thalmudicis fabulis, quas frequenter attexuit, ex qua caverna prorupisset, ἀφειδῶς prodidit. *Sed hæc docent Thalmudici*, quibus in hac re fidem derogare nefas est. Vellem locum notâsses; Solent enim hujuscemodi vaga individua suspecta esse, fidémque reddere subdolam. Ex vestris quidem, quos fortè [t] Thalmudicorum nomine intelligis, Doctoribus

L mul-

5059. hoc est, Christi 1300. scriptum. Exemplaria Regia tria sunt, quorum unum duobus magnis voluminibus XXIV. Scripturæ libros complectitur. Ferunt Venetos hoc exemplar ob manuscripti antiquitatem Henrico III. Christianissimo Regi, literarum & literatorum amantissimo dono obtulisse, cùm Poloniâ in Galliam rediens Venetijs hospitaretur, &c. [f] *Consule Ioh. Drusij quæsita per Epistol. Ep. 78. ad Richardum Tomsonum. Buxtorf. de Abbreviat. Hebr. pag. 107. & in recensione operis Thalmudici, p. 232.* [t] *Vt enim non pudet Pontificios, præsertim Albertum Pighium Eccles. hierar. l. 1. c. 2. nos appellare Scripturarios (quo nomine per contumeliam certa Iudæorum secta, omnes παραδόσεις respuens in historia Iudaica denotatur: Heb. קראים, quòd soli Scripturæ, quæ מִקְרָא dicitur, fidem adhiberent:) Ita meliori jure Cabbalistas, vel Thalmudicos, patronos illos traditionum ἀγράφων nuncupare licebit. Neque ijs injuriam faciemus: quia Martin. Peresius de divinis, Apostol. & Ecclesiast. traditionibus par. 2. assertio. 1. Traditiones suas ex Iudæorum Kabbala graviter confirmat.*

multos video, quibus hoc commentum placet, quíque illius Paraphraseos in legem, Ionathanē,[u] maximæ omnino inter suos authoritatis Rabbinum,[x] authorem statuunt, sed crebrò, supposititia ejusmodi scripta ad conciliandam authoritatem aliquam inter eruditos, nobis obtrudi, ipsemet Tu, doctè, in Petro Galatino Monacho Franciscano,[y] observâsti. Antiquis autem Talmudistis hac tua assertione injuriam fieri, sequentia ex Tractatu[z] Megilla verba docent: תרגום של תורה אונקלוס הגר אמרו תרגום של נביאים יונתן בן עוזיאל אמרו ונזדעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה יצתה בת קול ואמרה מי הוא זה שגילה סתרי לבני אדם עמד יונתן בן עוזיאל על רגליו ואמר אני הוא שגליתי סתריך לבני אדם גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד אבא אלא לכבודך עשיתי שלא ירבו מחלוקות בישראל ועוד ביקש לגלות תרגום של כתובים יצתה בת קול ואמרה לו דייך מאי טעמא מפום דאית ביה קץ משיח Id est, *Targum legis Onkelos*[a] *proselytus pronunciavit: Targum Prophetarum Jonathan Uzielides dixit, & commota fuit terra ad quadringenta usque milliaria. Tunc egressa est filia*[b] *vocis (id est, vox cœlestis,) & dixit; Quis est ille, qui revelavit secreta mea filijs hominum? Continuò Jonathan Uzielis filius in pedes suos surgens, effatus est: Ego sum ille, qui revelavi*[c] *secreta tua hominibus.* Manifestum

---

[u] *De Ionathanis dignitate & præstantia multa tradunt Talmudici. Vide Cod. Megilla fol. 3. col. 1.* [x] *Petrus Galatinus Libr. de Arcan. Cathol. verit. 1. c. 3. Sixtus Senensis Bibl. Sancta lib. IV. p. 305. Antonius de Guevara parte 2. Epist. p. 446.* [y] *Cùm enim in libro de Arcan. Cathol. veritat. pleraque de Christo & S.S. Trinitate corraserit ex libello quodam* גלי רזיא Revelator arcanorum, *spurium esse librum illum demonstravit Morinus Exercit. Bib. p. 17.* [z] *Cap. 1. f. 3.* [a] *Vocatur* [illegible], *quòd, cùm esset crederetur nepos Titi Vespasiani, ejurato gentilismo, Iudæorū secutus dogmata. Vide Iuchasin fol. 52. b.* [b] *Genus est oraculi, de quo Drusius in Præteritis Lib. 1. & Daniel Heins. Exercit. Sacr. in C. 11. v. 2. Actuum Apost. Iob. Buxt. Lex. Tal. Rabb. R.* בנר. [c] *Quid per secreta intelligat, explicat Iacobus, Episcopus Christopolitanus, apud Senensem in Bib. S. p. 315. quòd, dum illustraret sententiam illam: Dominus meus es Tu, ego hodie genui Te &c. Ita scripserit; Duo hi, Pater & filius, tres sunt in*

ſtum notúmque eſt coram Te, quòd non honoris mei ſtudio id fecerim, neque propter honorem patrum, ſed propter tuum honorem feci illud, ne diſſenſiones augerentur in Iſraele. Porrò cùm vellet quoque manifeſtare Targum Hagiographorum, rurſus egreſſa eſt filia vocis, dicens ipſi: Sufficit tibi. Quamobrem? Propterea quia revelatur in eis finis Meſsiæ (videlicet in Daniele.)

LXV.

Quid verò, ut ad propoſitum redeamus, tam operoſa opus eſt, ad hujus loci explicationem & complementum, aliunde petita inquiſitione? Satis ſit, nos cum Hieronymo, gloſſa ordinaria, Hieronymo Cartuſiano, Nicolao Lyrano, ***non eſſe de textu, eſſe ſupplementum illud ſuperfluum***, adeóque authoribus ſuis relinquendum aſſerere. Cur enim nodum in ſcirpo quæramus, cùm verba iſta, ſine Rabbinorum acumine, Samaritanórúmque additamento, facilè percipi queant trifariam? 1. Conſtat voces דִּבֵּר & אָמַר, quibus in N. Teſtamento reſpondent *λαλέω* & *λέγω*, & apud Græcos, & apud Hebræos non rarò inter ſe confundi. Unde pro eo, quod toties repetitur in Lege Moſaica וַיְדַבֵּר אֵלַי לֵאמֹר, *& locutus eſt ad me, dicens*, Gen. c. XXXI. 25. eſt אָמַר אֵלַי לֵאמֹר *dixit ad me, dicens.* Et 2. Sam. V. 1. וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר. *Et dixerunt dicentes:* Imò ipſe codex Samarit. Levit. c. XX. v. 2. pro eo quod Hebr. habet תֹּאמַר, *dices*, tanquam Synon. ponit תְּדַבֵּר *loquéris*. Sic 1. Cor. XIV. 21. *λαλήσω τῷ λαῷ, loquar populo huic.* Ut ita ſimpliciter ſenſus ſit, וַיְדַבֵּר אֶל אָחִיו (quo & hæc Phraſis Exodi XXXIII. 9. uſurpatur) *Et locutus eſt Cain cum fratre, ſive varios ſermones cum eo contulit.* 2. Vel, poſſumus cum Lyrano ſtatuere, hoc loco exprimi quidem *τὸ ὄν, quòd* dixerit, non autem *τὸ ποῖον, quid* dixerit: cujuſmodi exempla in ſacris Literis occurrunt alia. Sic 2. Sam. V. v. 8. *Et dixit David in die iſto,* &c. *omnis qui percuſſerit Jebu-*

 ſaum,

una, tertia perſona, nimirum Spiritus S, & hi tres unum ſunt, una, inquam, ſubſtantia, una eſſentia, & unus Deus. Hæc an ita habeant, cum S. Senenſi, aliis inquirendum relinquo.

ſæum, ubi ipſa hæc vox ויאמר adhibetur: nec tamen quid dixerit exprimitur. Quo loco Interpres Vulgatus, (non quòd ita αὐτολεξεὶ in contextu Hebræo invenerit, ſed quòd majoris perſpicuitatis gratiâ ea ſic vertere placuerit,) tranſtulit: *Propoſuerat David in die illa præmium ei, qui percuſſiſſet Jebuſæum.* 3. Tandem, neque inepta loci iſtius translatio eſſet hujusmodi: *Et cogitavit Cain de fratre ſuo mala*: quo *cogitandi* ſignificatu vocabulum אָמַר Exodi II. 14. adhibetur: unde eleganter R. Majem. Tract. de Sabb. cap. 24. ſermonem προφορικὸν nuncupat דבר הדבור *ſermonem eloquij*: eſt enim etiam דבר qui convenit להרהור *cogitationi*, uti ibidem innuitur. Ejusmodi verò cogitationem in Sacris literis vocari אֲמִירַת לֵב *verbum, vel ſermonem cordis*, obſervat R. David Kimchi in radicibus. Sunt igitur verba illa Pentateuchi Samaritani παρείσακτα, adeóque ad aſſerendam ejus Canonizationem ἀπροσδιόνυσα.

LXVI.

Sed & alia, ejusdem furfuris, ſunt exempla, ex quibus, graviſſimorum virorum conſenſu, fraus Samaritanorum perſpicitur. De Urim & Tummim, (cujus mentio fit cumprimis Exodi XXVIII. 30.) ejus Etymologiâ, variâ interpretatione, materiâ, formâ &c. cùm alij abundè tractârint, noluimus ruminare, aut ex aliorum laboribus ea compilare. Id tantùm afferemus, quantum ſtabiliendæ theſi noſtræ ſufficiet. d *Cauſa efficiens*, inquit Theologorum hujus ſeculi facile princeps, *Urim & Thummim, ſive materialiter, ſive formaliter conſiderentur, eſt Deus; Et materialiter quidem, quia, cùm omnia artificis manu confecta legantur, & ſigillatim deſcribantur, nulla fit mentio Urim & Thummim. Ergò inſtrumenta fuerunt potiùs ſine manibus parata. Deinde formaliter, & ſic quidem Deus hoc oraculi genus inſtituit ipſe, adeóque promiſit ſe benevolam inde reſponſionem daturum, Num. XXVII. v. 21. Adminiſtrans cauſa fuit Moſes*

d *Henricus Alting. in Theolog. Problematica Loc. II. probl. 5.*

Moses cui dedit Levit.VIII.v.8. Quam viri Clarissimi sententiam non χθὲς demum aut πρώχθες natam, sed antiquis, tam Græcorum, quàm Hebræorum testimonijs suffultam esse probare facile est. Ex Græcis sic [c] loquitur Severus. ἐπὶ δὲ γε τῆς δηλώσεως, καὶ τῆς ἀληθείας, οὐκ εἶπε· καὶ ποιήσεις δήλωσιν, καὶ ἀλήθειαν, ἀλλ' οὕτως· ἐπιθήσεις ἐπὶ τὸ λόγιον τὴν δήλωσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἔσται ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ Ἀαρὼν, ὅταν εἰσπορεύηται εἰς τὸ ἅγιον ἔναντι κυρίου. καὶ τοῦτον τουτονὶ τὸν τρόπον χρηματισθέντες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. πάλιν ἀφηγούμενος ὁ Μωυσῆς ὅπως καὶ ἔργῳ παρεδόθη ταῦτα καὶ ὡς ἀρχιτέκτων Βεσελεὴλ ἅπαντα τὰ κατὰ τὴν σκηνὴν καὶ ἱερατικὴν ἐσθῆτα διετεχνήσατο. Καὶ εἰπὼν ὅπως ἐποίησεν ἕκαστον προσέθηκεν· ὅτι δὴ καὶ τὸ λόγιον ὑφαντὸν ἔργον ποικίλας. περὶ δὲ τῆς δηλώσεως· οὔτε μὴν ὡς ἀρχιτέκτων ἱστόρησε· καὶ ἐτεχνήσατο· καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων ἐν τῷ Λευιτικῷ φησί· καὶ προσήγαγε Μωυσῆς τὸν Ἀαρὼν καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, καὶ ἔλουσεν αὐτούς. Καὶ μετ' ὀλίγα· καὶ ἐπέθηκεν ἐπὶ τὸ λόγιον τὴν δήλωσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν. διαπορήσειεν ἄν τις εἰκότως πῶς τὴν μὴ τεθεῖσαν δήλωσιν καὶ ἀλήθειαν ἐπὶ τὸ λόγιον τέθηκεν. Ἡ δήλωσις καὶ ἡ ἀλήθεια τεχνήματι τὸ παράπαν οὐκ ἦν, οὔτε ἐκ λίθων, οὔτε ἐκ ἄλλου τινὸς εἴδους κατασκεύασμα· εἰ γὰρ τοῦτο ὑπῆρχεν, ἔφησεν ἂν ὁ συγγραφεὺς ὅπως ἀρχιτέκτων αὐτὸ κατεσκεύασεν. Et paulò pòst. Διὰ πάντων οὖν παρίσταται μηδαμῶς εἶναι τεχνικόν τι κατὰ τὴν ἀλήθειαν. Id est, *De Demonstratione verò & Veritate non dixit: Et facies Demonstrationem & Veritatem. Sed ita: Impones rationali Manifestationem & Veritatem; eritque super pectus Aaronis quando ingreditur in sanctum coram Domino. Atq; hoc planè modo divina oracula à Deo acceperunt. Rursus, Moses recensens postea quomodo hæc omnia effectui data sint, & quomodo architectus Beseleël omnia ad tabernaculum & sacerdotalem habitum pertinentia elaborârit, cùm dixisset, quomodo fecerit unum quodque, superaddidit, quòd etiam fecerit rationale opere polymito variegatum. De Demonstratione verò aut Veritate, ne γρῦ quidem recenset, neq; etiam quomodo faber*

[c] *In Catena Patrum M.Sc. jam sæpe laudata hæc habentur.*

ber ea fabricârit enarrat. Quare, cùm hæc ita essent, dixit in Levitico: Et adduxit Moses Aaronem, & omnes filios ejus, & lavit eosdem. Et paulò pòst: Et imposuit super rationale Demonstrationem & Veritatem: Meritò quis hîc dubitet, quomodo non positam (id est, non antè commemoratam) *Demonstrationem & Veritatem posuerit super rationale? Rursus: Demonstratio & Veritas opera* (humana) *non sunt, neque ex lapidibus, neque ulla alia specie fabricata. Hoc enim si esset, dixisset utique Scriptor, quomodo architectus ea parâsset. Et idem paulò pòst. Ex omnibus igitur colligitur reverà artificiale illud non fuisse.* Unde tandem author concludit sibi μικρὰ βλέποντι ἔννοιαν πνευματικὴν item ἀποκάλυψίν τινα τὴν καρδίαν τοῦ Ἀρχιερέως καταφωτίζουσαν. Eadem etiam recentiores Theologi [f] Junius, [g] Calvinus, [h] Simlerus, Perkinsus in explicatione symboli, Baumbachius, tractatu peculiari de Urim & Thummim, & alij sentiunt. A qua nec doctissimi quique Hebræorum discedunt, sententia. Testimonium, R. Bechai cap. XXVIII. Exodi, ad verba illa: *Et pones super pectorale judicij Urim & Thummim* pag. 114. col. 1. ita sonat. הזכירן בהא הידיעה ולא זכרן בשום מקום עד עתה כי לא מנאה עם יתר הכלים במלאכת האומנים שיאמר בהם ועשית את האורים והתומים כמו שאמור ביתר הכלים או שיאמר ויעש האורים והתומים והנה זה עדות שלא היו מעשה חרש כי אם מעשה שמים ומפני זה נזכרו בלשון ידיעה כלשון וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים ולא נזכרו הכרובים קודם Id est, *Meminit eorum cum* ה *notificativo, neq. eorum ad hunc usque locum mentio ulla, quia non recensuit cum reliquis vasis in opere artificum, ut dixerit de illis: Et facies Urim & Thummim, quemadmodum dicitur de reliquis vasis.* Aut, quòd dixerit: *& fecit Urim & Thummim. Atque hoc testimonium est, non fuisse opus fabri, sed opus cæli* (*Dei*) *& propterea adducunt cum demonstratione: qualis locus est Gen.*

[f] *Ad v. 30. c. XXVIII. Exodi.* [g] *Comment. in Deut. c. XXXIII. v. 48.* [h] *Ad eundem locum Exodi.*

Gen.III.24.collocavit ad orientem Paradisi Cherubim הכרובים, *neque usquam Cherubinorum meminit.* Et R.David libro Radicum in voce אור ait: יש אומרים כי נגזר מענין זה את האורים ואת התומים ולא נתברר אצלנו מה הם האורים והתומים כי ידמה לפי הפסוקים שהם דבר אחר זולתי אבני החשן Id est, *Sunt qui dicunt, ex hoc significatu desumtum esse* אורים *&* תומים Urim & Thummim, *& non satis explicatum est apud nos, quid sint, quoniam ex versibus Biblicis videtur fuisse aliud præter lapides pectoralis.*

LXVII.

Videmus itaque, utut authores in descriptione formæ varient, consentire tamen in eo, *quod opus illud ab homine non profectum sit.* At Samaritanus non tantùm, (quod utrunque Rabbi Bechai suprà negavit,) Exodi XXVIII.30. sed & cap. XXXIX.22. *fabricam Urim & Thummim Mosi astruit.* Locus prior in Hebraico contextu sic habet: ונתת אל חשן המשפט את־האורים ואת התומים והיו על לב אהרן בבאו לפני יהוה Id est, *Pones autem in pectorali judicij Urim & Thummim, ut sint super Aharon quando ingredietur coràm Jehova.* Samaritanus longè aliter ועשית את־האורים ואת־התמים ונתת את־חשן המשפט את־האורים ואת־התמים והיו על לב אהרן בבאו לפני יהוה Id est, *Et facies Urim & Thummim, & pones in pectorali judicij Urim & Thummim, ut sint super Aharon quando ingredietur coràm Jehova.* Posterior verò locus in veritate Hebraica ejusmodi est: ויעש את מעיל האפוד id est, *Fecit insuper pallium ipsius Ephod.* In Samaritano verò: ויעשו את האורים ואת התמים כאשר צוה יהוה את משה ויעשו את המעיל האפוד id est, *Et fecerunt Urim & Thummim quemadmodum præcepit Jehova Mosi, & fecerunt pallium ipsius Ephod.*

LXVIII.

Non negamus verba Aben-Esræ in cap.II Esdræ v.63. האורים שעשה משה נגנזו ולא נעשו אחרי תחתם id est, *Urim quæ fecit Moses occultata fuerunt, neque illorum loco alia facta.* At

diei-

dicimus, authoritate hoc loco non certandum: hæc enim si valerent tela, vix tanta Rabbinorum, nobis in hac quæstione ὁμοψήφων cohors, unius Aben-Esræ authoritate corrueret. Sed & nulli dubitamus, quin si vel maximè Aben-Esra Urim & Thummim מעשה יד χειροποίητον agnovit, non aliunde hoc, quàm ex eorum sententia, qui per Urim & Thummim duodecim gemmas in pectorali seu rationali positas intelligunt, promanaverit: quæ [i] Josephi opinio est, & ejus [l] assectarum. Sed quò minùs illa admitti possit, obstant duo. I. Quòd Exodi XXVIII. Urim & Thummim pectorali jam perfecto & absoluto inseri debuerint: sed gemmæ illæ inserebantur, cùm adhuc sub artificis manu versaretur pectorale, ita ut pectoralis fuerint partes constituentes. Postquam enim Moses copiosè satis de pectoralis fabrica disseruisset à v.15. cap. XXVIII. ad v.30. tandem subjungit. *Pones autem in pectorali* (his nempe lapidibus jam recensitis instructo,) *Urim & Thummim.* II. Voluit Deus ut pectorale fieret כפול *duplicatum*, ut utrique parti, quasi excavatæ, aliquid inseri posset, quod quid aliud est, quàm Urim & Thumim, prout, v.30. ejusdem cap. & cap. VIII. Levit. v.8. exprimitur manifestè? Huc etiam facit, quod Exodi XXXIX. v.10. & seqq. ubi de pectorali, & lapidibus pretiosis eidem insertis, agitur, v.22. Samaritanus codex ipse, pleonasticè recedens ab Hebraica veritate, tanquam diversam planè à lapidibus istis, assuat fabricam Urim & Thummim: וַיַּעֲשׂוּ אֶת־הָאוּרִים וְאֶת־הַתֻּמִּים כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה׃ *Et fecerunt Urim, & Thummim sicut præcepit Dominus Moysi.*

LXIX.

Manet interim certum, & indubitatum, verba illa de authore

[i] *Antiquit. libr. III. c. 9.* [l] *Baronius ad annum mundi 2544. S. 86. & seqq. Constant. L'Empereur ad* [illegible] *Kimchij lib. II. c. 7. p. 206. Franciscus Vatablus Notis suis hac de re prolixis ad c. XXVIII. v. 30.* [illegible] *Iosepho suffragantem adducit: nobiscum tamen ipse Vatablus, ut subjecta* [illegible] *docet, sentit.*

thore Urim & Thummim non esse authentica, sed temerario ausu à Samaritanis attexta. Nam quis existimet, non solùm omnes omnium Linguarum Interpp. Onkelosum, Jonathanem, Chaldæos: LXX. Græcos: Saadiam, Arabicum: Vulgatum Latinum: Tavasium Persicum: Erpenij Arabicum Maur. in hoc unum conspirâsse, ut, (nisi de fabrica ista Urim & Thummim in exemplaribus, unde translationes quique formârunt suas, ante mille jam annos & deinceps, altissimum fuisset silentium,) ad serendas tot inter eruditos lites omitterent; sed etiam Josephum, qui *σύγχρονος* fuit Christo, & ex familia sacerdotali ortus, Mosen artificem τῶν Urim & Thummim ignorâsse, aut si novit, in historiam, tanto cum Reipublicæ literariæ bono asservatam, invidiosè non retulisse? Sed satis, ne Soli lucem mutuare videamur, de isto loco.

LXX.

Insolens planè, & novum, quod subjicimus, Pleonasmi exemplum occurrit Exodi XXIII. 19. לא תְבַשֵׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ *Non coques hædum in lacte matris suæ:* cui sententiæ in codice Samaritico subjungitur paragraphus, cui similis, neque quoad phrasin, neque quoad rem uspiam in Scriptura sacra extat. Unde etiam nec LXX. nec Vulgata, nec Onkelos, nec Jonathan, nec Saadias, nec Persa, nec Erpenij, nec ulli, fortè, alij per orbem terrarum agnoverunt Interpretes. Ita autem ille habet כִּי עֹשֶׂה זאת כְּזֹבֵחַ שֶׁכַח וְעֶבְרָה הִיא לֵאלֹהִים יַעֲקֹב quorum verborum ista dari potest translatio. *Hoc qui fecerit* (id est, hædum in lacte matris suæ coxerit,) *similis est illi, qui obtulerit Deo oblivionem*, (schekach,) *id quod iram Dei Jacob concitat.* Quod cùm adhuc obscurius sit, quàm ut ex nuda paraphrasi percipiatur, conjecturam nostram usque quò, eruditum hoc nobis communicaverit seculum meliorem explicationem, adjiciemus. Levit. XIX. 9. & XXIII. 22. Deut. XXIV. 19. hanc ponit legem Deus: *Cùm messueris messem tuam, & oblitus fueris manipulum aliquem in agro, non reverteris ad recipiendum*

illum peregrino, pupillo & viduæ erit: ut benedicat tibi Jehova Deus tuus, in omni opere manuum tuarum. Hujusmodi verò manipulum oblivione relictum Rabbini vocant שִׁכְחָה, ut apud [m] Talm.& [n] Majem.legitur. Quemadmodum igitur is, qui manipulum oblivione relictum reciperet, atque loco primitiarum Deo offerret, non solùm Dei transgrederetur mandatum, sed ipsum quasi ludificando lacesseret. Ita quoque non minori, juxta Samaritanum codicem, sese obstringit peccato, qui hædum in lacte matris coquit. Quamvis ἀκυρολογίας in voce זבח quæ non tam pro quavis προσφορᾷ (ea enim קרבן dicitur,) quàm pro θυσία vulgò usurpatur, lubens agnoscam, atque ubi meliora sequuntur, cedere paratus sim.

LXXI.

Neque omitti debent pleonasmi, qui quidem, si respicias sensum, non incommodi sunt, multùm tamen detrahunt elegantiæ, quâ Spiritus Sanctus in Lege præsertim, multa Synecdochicè prolata ita intelligi vult, ut posita specie colligatur inde genus. Eam si quando vidit Samarit. tanquam dubiam corrigendam sibi existimavit. E.G. Exodi XXI. 27. & seqq. ad finem hæc leguntur: וְכִי־יִגַּח שׁוֹר אֶת־אִישׁ אוֹ אֶת־אִשָּׁה וָמֵת סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי׃ וְאִם שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת׃ אִם כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר יוּשַׁת עָלָיו׃ אוֹ בֵן יִגָּח אוֹ בַת יִגָּח כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה יֵעָשֶׂה לוֹ׃ אִם עֶבֶד יִגַּח הַשּׁוֹר אוֹ אָמָה כֶּסֶף שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן לַאדֹנָיו וְהַשּׁוֹר יִסָּקֵל׃ וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי־יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל־שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר׃ בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ׃ וְכִי יִגֹּף שׁוֹר־אִישׁ אֶת־שׁוֹר רֵעֵהוּ וָמֵת וּמָכְרוּ אֶת הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת־כַּסְפּוֹ וְגַם אֶת הַמֵּת יֶחֱצוּן אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעָלָיו שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ׃ Id est, *Et si cornu petierit bos virum vel mulierem, ita ut moriatur, lapidando lapidabitur bos, neque comedetur caro ejus, at Dominus*

[m] *In Peah.* [n] *In Hilchos mattanos anijm c. 1.*

minus bovis erit innocens: Quod si bos cornupeta fuerit ab heri & nudius tertius, & contestatio facta fuerit Domino ejus: & non custodierit eum, occiderit autem virum vel mulierem, bos ille lapidabitur, & etiam Dominus ejus morietur. Si pretium redemtionis impositum fuerit ei, tunc dabit redemtionem animæ suæ, quantum impositum fuerit ei. Sive filium cornu petierit, sive filiam cornu petierit, secundùm judicium hoc fiet ei. Si servum cornupetierit bos, vel ancillam, argenti triginta siclos dabit Domino ejus, & bos ille lapidabitur. Quum autem aperuerit aliquis cisternam, vel si foderit aliquis cisternam, & non cooperuerit eam, ceciderítque illuc bos vel asinus: Dominus illius cisternæ reddet argentum, & restituet Domino ejus, & quod mortuum est, erit illius. Et si percusserit bos alicujus bovem proximi sui, mortuúsque fuerit: tunc vendent bovem illum vivum, & partientur inter se argentum ejus, & etiam mortuum partientur. Vel, si notum fuerit, quòd bos cornupeta fuerit ab heri & nudius tertius, & non custodierit eum Dominus ejus: reddendo reddet bovem pro bove, & mortuus erit illius: Quorum verborum sensum fideliter exprimunt Paraphrastæ Chaldæi, Arabes, LXX. Vulg. eúmq; satis accuratè reddũt. At Samar. pro specie שור *bos*, genus בהמה *bestiam* denotans, hac serie substituit.
וכי יכה שור או כל בהמה את־איש או את־אשה ומת סקול תסקל
הבהמה ולא יאכל את־בשרו ובעל הבהמה נקי׃ ואם בהמה מכה
היא מתמול שלשם והועד בבעליו ולא ישמרנו והמית איש או אשה
הבהמה יסקל וגם בעליו יומת אם כפר יושת עליו ונתן פדין נפשו
ככל אשר יושת עליו או־בן יכה או בת כמשפט הזה יעשה לו אם
עבד תכה הבהמה או אמה כסף שלשים שקלים יתן לארוניו ותסקל
הבהמה וכי פתח איש בור או כי יכרה איש בור ולא יכסנו ונפל שמה
שור או חמור או כל בהמה בעל הבור ישלם כסף ישיב לבעליו והמת
יהיה לו וכי יגח שור איש או כל־בהמתו את־שור רעהו או כל בהמתו
ומת ומכרו את כל־החי וחצו את כספו וגם את המת יחצון או נודע
כי בהמה מכה הוא מתמול שלשום ולא ישמרנו בעליו שלם ישלם
בהמה תחת הבהמה Id est: *Et si percusserit bos*, aut quævis bestia, *virum vel mulierem ita ut moriatur, lapidando lapidabitur*

beſtia, *neque comedetur caro ejus: at Dominus* beſtiæ *erit innocens. Quòd ſi* beſtia ad percutiendum facilis fuerit, *ab heri & nudius tertius, & conteſtatio facta fuerit domino ejus, & non cuſtodierit* eam, *occiderit autem virum vel mulierem,* beſtia *lapidabitur, & etiam Dominus ejus morietur. Si redemtionis pretium impoſitum fuerit ei, tunc dabit redemtionem animæ ſuæ, quantum impoſitum fuerit ei. Sive filium percuſſerit, ſive filiam, ſecundùm judicium hoc fiet ei. Si ſervum percuſſerit* beſtia, *aut ancillam, argenti triginta ſiclos dabit Domino ejus, &* beſtia *illa lapidabitur. Quòd ſi aperuerit quis ciſternam, vel ſi foderit quis ciſternam, & non cooperuerit* eam, *cecideritque illuc bos vel aſinus,* aut quævis beſtia, *Dominus illius ciſternæ reddet argentum, & reſtituet Domino ejus, & quod mortuum eſt erit illius. Et ſi percuſſerit bos alicujus* aut quævis beſtia *ejus, bovem proximi ſui,* aut quamcunque beſtiam ipſius, *mortuáque fuerit: tunc vendent,* omne quod reſtat, *vivum, & partientur argentum ejus, etiámque mortuum partientur: vel ſi notum fuerit, quòd* beſtia percutiens *fuerit ab heri & nudius tertius, nec cuſtodierit eam Dominus ejus, reddendo reddet* beſtiam pro beſtia. Nullam ſanè video cauſam, cur voce ſpeciali שור *bos* ejectâ, genericâ locutione tota hac ſerie בְּהֵמָה *beſtia* gaudeat, niſi quòd fortaſſis non intelligens Synecdochen, ſenſum exprimere, ad evitandas controverſias inde exorituras maluerit, manifeſtis verbis: cùm illud non amanuenſis autographum deſcribentis, ſed commentatoris officium potiùs ſit. Unde Judæi illibatum relinquentes in ejuſmodi loquutionibus textum Hebræum, ſtudioſè in Medraſchim ſive commentarijs, vel dubitandi, vel malè interpretandi occaſionẽ adimunt; & ſpecificas loquendi formulas, in genericas, ex uſu ſcripturæ, & beneficio XIII. מִדּוֹת ſeu *Modorum legalium*, ut vocant, convertunt. Sic de ipſo hoc loco autor libri Chinuk p.25.S. מח monet: וּכְבַר נִתְרַבּוּ נִזְקֵי שׁוֹר בְּאָדָם וְלָאו דַוְקָא שׁוֹר אֶלָּא אֲפִילוּ כֹּל בְּהֵמָה וְחַיָּה וְעוֹף שֶׁהִזִּיקוּ חַיָּיבִין אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בְּרָגִיל כְּבַר אָמַרְנוּ שֶׁכֹּל הַמִּצְוֹת הַבָּאוֹת

הַבָּאוֹת לָנוּ עַל דִּבֵּר הַמִּשְׁפָּט שׁוֹרֶשׁ אֶחָד לָהֶן וְדִבֵּר מוּשְׂכָּל הוּא וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזוֹר אוֹתוֹ בְּכָל אַחַת וְאַחַת Id est: *Multiplicantur autem damna bovis in hominem, non autem solus bos* (intelligendus) *sed omne jumentum, bestia, & avis, quæ damnum inferunt, tenentur: sed loquitur S C. ex consuetudine sua, ut jam diximus, quòd omnia præcepta, quæ judicia describunt, habent radicem unam,* (genus) *ex qua alia subintelligi debent* (species,) *quod in uno quoque præcepto repetere nihil necesse est.* Sic Deut. XXII. 14. *Non videbis asinum fratris tui, aut* שׁוֹרוֹ *bovem ejus*, adeòque (secundùm regulam istam) omne jumentum: sed Samaritano *omne jumentum* non sufficiebat subintellexisse, nisi expressè addidisset או את כל בְּהֶמְתּוֹ *aut omne jumentum ejus.* Et, v. 1. ejusdem capitis, post שיו Samarit. או אֶת־כל בְּהֶמְתּוֹ *aut omnem bestiam ejus*, subjicit.

LXXII.

V. Sequitur membrum *quintum*, quo enarrantur errores contra λέξιν & γραμματικὴν Hebræam commissi, qui satis puritatem Hebraismi, à Morino tum in Exercitationibus Ecclesiasticis in utrumque Samaritanorum Pentateuchum: tum in Exercitationibus Biblicis de Hebræi Græcique textus sinceritate Samaritanis assertam, labefactant. Gen. cap. VIII. v. 3. & 5. Contextus sacer usitato Hebraismo habet וְהַמַּיִם הָיוּ הָלוֹךְ וְחָסוֹר *Et fuerunt aquæ eundo & deficiendo.* At Samarit. Infinitivum vertit in præteritum, tædiosè verbo substantivo præfixo, hoc modo, הָיוּ הָלְכוּ וְחָסְרוּ *Fuerunt iverunt & defecerunt:* quod licèt maximè [o] in Lingua Arabica usitatissimum sit, vix tamen in Hebræa reperiri puto. Genes. IX. v. 1. promittit Deus post diluvium in terra fore, æstatem & hyemem, diem & noctem יוֹם וְלַיְלָה, ut habet textus Hebræus: quod καὶ νύκτα reddunt Interpretes Vulgatus, Persa, Arab. ipsi quoque Rabbini, ut ex comment. Salom. Iarchi patet, id retinent: Et

 quam-

[o] *Pleonast.cè videlicet: de quo verbi substanti. vi Pleonasmo Abd-Alkader in aureo centum Regentium libro à Thoma Erpenio versione donato p. 149.*

quamvis in nonnullis exemplaribus Græcis, ut in Parisino & Basiliensi, ad imitationem Samaritici codicis legatur θέρος καὶ ἔαρ, ἡμέραι καὶ νύκτα ὐ καταπαύσουσιν. In M.S. tamen Bibliothecæ nostræ exemplari Hebræa veritas exprimitur ἡμέρα καὶ νὺξ ὐ καταπαύσουσι: multùm enim differunt יוֹמָם וָלַיְלָה *diu noctúque*, quibus Adverbijs ἀτόπως hoc loco utitur Samarit. pro יום וְלַיְלָה *dies & nox*, quę nomina sunt, huic loco convenientia. Ejusdem cap. v. 17. promittit Deus arcum in nubibus לִזְכֹּר בְּרִית עוֹלָם *in recordationem fœderis æterni:* Est autem זכור infini. verbi זָכַר usitatissimus. At in utroq; Samaritano Pentateucho reperio vocem, hoc sensu nunquam in sacris literis usitatam, אַזְכָּרָה, cujus vocabuli origo quidem *memoriam* denotat aut *recordationem*; verùm in Scriptura Sacra, ut Levit. XXIV. 7. & cap. VI. 8. & alibi pro *suffitu*, ut Kimchius rectè in Radicibus exponit, adhibetur. Apud Rabbinos verò Talmudicos, Masorethas per אַזְכָּרוֹת [p] *nomina Dei*, tanquam ejus μνημόσυνα exprimuntur. Atq; hinc perspicuũ est, quòd ab ipsis quoque Judæis & Targumistis multa hauserint Samaritani: id quod non tantùm vox שכח suprà, & אזכרה jam allata probat, sed etiam præsens, quod afferimus, exemplum docebit. Legitur autẽ illud Gen. XXXII. v. ult. ubi bis vocabulum גִּיד הַנָּשֶׁה *nervus oblivionis* occurrit, quod Samarit. ex duobus paraphrastis Chaldæis, retentâ terminatione Chaldæâ mutuans, גִּיד הַנְּשִׁיָּא, quorum posterius Hebraicum non est, vertit. Rursus Gen. XXVII. 3. vox, origine quidem & scriptione apud omnes eadem, sed significatione, ut [q] Nicol. Fullerus & [r] Drusius docent, anceps תלי, habetur cum affixo תֶּלְיְךָ, quod multi *pharetram tuam* vertere amant. Samaritanus verò nullo vel exemplo, vel authoritate, תליתך in fœm. genere ponit. Sic Genes. XL. 10. apparuit pincernæ Pharaonis vitis כְּפֹרַחַת *ac si floresceret*, quod participium fœmininum, ex

[p] *Videatur Lexic. Talmudico-Chald. & Buxtorfij in R.* זכר. [q] *Miscellan. Sacror. lib. I. c. XVII.* [r] *Commentarijs ad hunc locum.*

ex Grammaticis notissimum, à Samaritana editione monstrosè detorquetur in כאפרחת, quod quid sit non video. Tribuo tamen illud *vel* barbaræ Samaritanorum dialecto, *vel* ex paraphrasta Chaldæo, qui כַּר אַפְרַחַת legit, descriptioni. Genes. XLIII. 10. textus Hebræus habet הִתְמַהְמָהְנוּ, quod quadriliterum, ut omnium Grammaticorum nos Schola docet, & [s] in Kimchio in quadriliteris, ex usu Scripturæ, ponitur, à Samarit. *αἰωμάλως* התמהנו scribitur. Ita Gen. XLIX. 10. nomen occurrit, in quo explicando multum laborârunt eruditi, nempe יקהה, quod ex forma status constructi hoc modo in contextu ponitur, לוֹ יִקְּהַת עַמִּים *ipsi* (nempe Messiæ) *erit congregatio gentium.* Unde & Interpretes LXX. R Salom. Vulgatus, Tavasius, nominaliter illud reddiderunt. Nam quod alii Interpretes, ut Onkelos, Jonathan, Ibn-Sina, Erpenius, Saadias, in hunc ferè sensum, verbaliter: *Ad eum congregabuntur Gentes*, exponunt, libertati id Paraphrastarum, sensum magis quàm verba observantium, damus. Neque enim credibile est, illos, hoc loco, quod ne quidem vocis forma admittit, nec Scripturæ tenor, pro litera Ethan formativa futuri, quod [t] R. Esra innuere videtur, accepisse. Nam vix dubitandum, quin, omnium sanorum consensu, nomen sit Hæemanticum in forma constructa positum, ex obsoleta, Arabibus tamen usitatissima, radice יקי vel וקי *timuit*, (solent enim Arabes Hebræorum radicalem literam י mutare in ו, sic ab Hebr. יָלַד fit Arab. ולד, à יָהַב fit והב) ut ita *reverentia* & *timor* Messiæ debitus, & à Gentibus conferendus hoc loco prædicatur. Quòd si verò magis *obedientiæ* significatum urgere velimus, non incommodè ad Arabum קאה *obedire*, א medio mutato in ה, referri posset. Quid igitur Samaritanus, verbo, in tertia futuri Kal, posito יקהתו, sibi voluerit, non video. Totum enim evolventes contextum sacrum, omnia consulentes Lexica, ipsos Judæorum doctissimos audientes, ne umbra quidem radi-

[s] *In libro Radicum.* [t] *Notis in hunc versiculum.*

radicis קָהַת apparebit. Tandem, ut etiam huic membro finem imponamus, Genes. XLIX. v. 11. pro חכלילי quod *rubedinem*, tam ex Lexicographorum, quàm Interpretum & Rabbinorum commentariorum mente, denotat, הכלילו, duplici, ח in ה, & י in ו mutatione, Samariticus codex legit & scripsit. Quod quid sit, aut significet, à Morino explicari optârim.

LXXIII.

VI. Subjicimus jam membrum, quo Pentateuchi Samaritici authentia confoditur, *sextum*, ea proponens, quæ è contextu sacro castrata & sublata, Samaritanorum vel negligentiâ, vel malitiâ fuerunt. Quia verò, ut ipse fatetur Morinus, Exercit. IV. c. 3. *abjecti est animi alienis laboribus acquiescere*, omniáque exempla, quæ, ne σκιαμαχεῖν, aut sine adversario Morinus pugnare videatur, tacita objectione [u] sibi opponit, contemnit, libertatique Interpretum permittit, luculentiora à nobis afferri necesse est. Gen. XXVIII. 9. contextus Hebræus, cúm que exprimentes LXX. Vulg. Chald. uterque, Persa, Saadias, Erp habet וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל־יִשְׁמָעֵאל *& abijt Esau ad Ismaelem:* at Samariticũ exemplar nomen illud ישמעאל omittit. Rursus XXXI. 27. ait Laban ad Jacobum: *Cur non indicâsti mihi, ut te deducerem cum gaudio* וּבְשִׁרִים μετὰ μουσικῶν, ut LXX. vertunt, quod tamen nescio quâ fortunâ, quóve infortunio, retinentibus cæteris interpretibus, excidit Samaritano codici. Exodi IX. 5. dicit Scriptura וַיָּשֶׂם יְיָ מוֹעֵד לֵאמֹר *& posuit Dominus tempus præfinitum dicendo.* At totam hanc periodum, quæ, sine detrimento sensus, abesse non potest (quam propterea Interpretes reliqui Onkelos, Jonath. LXX. Persa, Saadias, Erp. Vulg. παραφράζοντες,) omittit. Exodi XXI. 18. legitur: *Quod si litigaverint homines, atque percusserit vir proximum suum* בְּאֶבֶן או בְּאֶגְרֹף & v. 20. בַּשֵּׁבֶט *lapide, aut pugno, aut baculo*, quæ instrumenta συνεκδοχικῶς posita, Samariticus codex expunxit, ea ipsa de causa, quâ in hoc capite, paulò inferius, speciem שור *bos*,

[u] *Exercit. III. p. 248.*

bos, mutavit in בְּהֵמָה *bestia*, genus. De quo jam in [x] superioribus satis dictum. Nam, ne ille, qui gladio aliôve instrumento homini damnum intulerit, impunè illud ex lege ista; quâ nulla fit mentio gladij, ferret, útque eò tutius τῷ ῥητῷ insisterent, & omnem quocunque instrumento factam cædem ex lege Dei damnarent, locum hunc, specierum abolitione truncare, quàm commodâ aliquâ explicatione limitare maluerunt. Atque hæc causa, tam frequentis mutationis *specierum* in *genus*, tam mihi vera videtur, ut non existimem contradictioni obnoxiam, apud eos præsertim, qui nôrunt Samaritanos orientalibus קראים *lecturarios*, ut vertit [y] Postellus, ideò appellari, quòd soli פשוט, id est, *literæ externæ*, sensuíque verbis expresso inhæreant. Aut num veritati consentaneum sit, Esdram, & post eum, LXX. Vulg. Onkelosum, Ionathanem, Hierosolym. Ibn-Sina, codicem Erpenij, reliquósque Interpretes tam nefarium atque audax sacrilegium commisisse, ut quod *generaliter* à Deo dictum est, *speciei*, illi, quo sic vitijs frænum laxarent, astringerent? Amanuensem verò Samaritanum, ut suæ cõsulat politiæ, quæ per plurima secula jam jacuit, solum veritatem & mentem Spiritus sancti fuisse assecutum? Exodi cap. XXII. 30. Deus jubet טְרֵפָה *discerptum* projicere canibus his verbis לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ *cani projicietis illud*, ubi & commentarij Hebræorum, non solùm hanc lectionem probant, sed & ה demonstrativum cumprimis urgent. Unde Aben-Esra ל pathachatum esse ait כִּי אֵין רָאוּי לְאָכְלוֹ כִּי אִם הַכֶּלֶב *quòd nemini nisi cani comedere illud liceret*. Cui & [z] R Salom. suffragatur, qui quoque משמע, id est, *sensum simplicem*, retinendum, cum cæteris paraphrastis, jam sæpius memoratis, contendit. Omniũ tamen posthabitâ authoritate, Samaritanus recedens, simpliciter vertit illud הַשְׁלֵךְ תַּשְׁלִיכוּן אותו *Projiciendo projicietis illud*.

[x] *Vide supra Thes. LXXI.* [y] *In Linguarum duodecim characteribus differentium Alphabeto.* [z] *Commentar. in hunc locum.*

LXXIV.

VII. Porrò quia Morinus [a] hinc inde *Masoram*, *varias etiam lectiones Masorethicâ operâ notatas suggillat, & de Pentateuchi Samaritani exemplaribus, consensu & puritate non secus, ac si omnia jam inspexisset, gloriatur*, nos duorum tantùm exemplarium collatione contenti, ex ijs, quantum primo intuitu observare licuit, (utrunque enim si evolvissemus, quot quæso varietatum plaustra?) lectionum varietatem & exemplarium discrimē evincemus minimè obscurum. Quod certè non tantùm necessitatem Masoræ probat, sed etiam authoritati Pentateuchi Samaritici multùm derogat. Si enim ne ipsa quidem exemplaria inter se conveniant, & in ipsis sæpe essentialibus discrepent, quo quæso *τεκμηρίῳ* exemplaria vera à falsis, authentica ab oudenticis discernam? Sed ad ipsa exempla, Gen. III. 4. Hebraicus contextus cum exemplari Illustriss. Armachani legit לא תָמוּת *non morieris*: at Leidense exemplar contra Hebrææ Grammaticæ usum pro לא *Non* substituit אל *Ne*, quantum verò inter se differant particulæ אל & לא docere nos possunt, tum Buxtorfius in [b] thesauro Grammatico, tum etiam R. David in Rad. cujus verba hæc sunt אַל בְּרוֹב יָבֹא עַל הָאַזְהָרָה אוֹ עַל הַתְּחִנָּה וְהַבַּקָּשָׁה, id est, *Particula* אל *ut plurimùm adhibetur in admonitione, deprecatione, & solicitatione.* Fatemur quidem אל poni etiam pro לא, sed quia illud fit בִּמְקוֹמוֹת מְעַטִּים *paucis in locis*, non nostrum est, ubivis illud indifferenter textui adjicere. Et v. 20. ejusdem capitis, pro eo quod Hebræus, Usserij Samarit. LXX. Vulg. Persa, כל חָי scribunt *omne vivens*, in Leidensi exemplari particula כל expungitur. Sed Achilleum est quod afferimus, & solum retundendæ Morini audaciæ sufficiens exemplum, Exodi VIII. 3. expressum: Pentateuchus Hebræus Ægyptiacorum Magorum præstigias per voculas בלטיהם *in occultis suis*, quod tamen in Leidensi exemplari בלהטיהם eodem sensu expri-

[a] *Vide cumprimis Exercitat. IV. c. 7.* [b] *Lib. II. c. XIX. p. 207. 209.*

exprimitur, reddit. At Samarit. Usserij (mirum autem est, si Morini sententia stat, qui alter ab altero Samaritanus, exemplar suum transscribens tam negligenter literas [illegible] & [illegible] accuratissimè distinctas ita confuderit?) insolito & monstroso utitur termino בלחטיהם. Et contrà cap. X. Bibl. Heb. Hebraicè, cum exemplari Usserij habent vocem נָהַג, cùm Leidense eodem vitio, *ἀντίβραιον* substituat נחג. Sic Exodi IX. v. 19. ubi Deus jubet ex populo suo quemq; colligere pecus suum, utitur voce הָעֵז *congrega*, quod & Leidense exemplar retinet: Usserianum autem ה in pronuntiatione confundens cum א, habet אָעֵז. Jam dic mihi Morine, utra tibi placeat lectio, Leidensisne בלהטיהם, an altera לחטיהם? & si illa, cur non magis hæc, nisi quia contextus Iudaicus priori favet? Aut si hæc, quid de illis Samarit. fiet exemplaribus, ubi altera, genuina, & in scriptis Hebræorum usitata obtinet lectio? Judica jam, siquidem æquus esse velis, [c] *utrum otiosorum hominum labor fuerit Masora*, quæ textum nobis sartum tectúmque ad hunc usque diem conservavit, Voces Hebræas, quod quidem negare non poteris, custodivit, omnémque barbariem à contextu sacro abegit? Vix credo Te, contra tot seculorum consensum, novam cusurum linguam Hebræam, & pro נָהַג, quod Scriptura, Targumistæ, ipsi etiam Samaritani, ut ex Usseriano codice probavimus, Talmudici & Rabbini, cum vocabulis inde derivatis admiserunt, substituturum נחג: pro להט, quod non minori usu frequentatum, vocem orienti ignotam לחט Hebræam esse persuasurum? Samaritani, si in sacro hoc otio cum Masorethis desudantes verborum Hebraicorum curam gessissent majorem, vix tot nobis prodigiosorum vocabulorum in Pentateucho suo nobis reliquissent vestigia.

LXXV.

VIII. Plura hujus farinæ *παραδείγματα*, si rigidiùs omnia vellemus urgere, & præ inopiâ, aliunde argumenta essent ac-

N 2 cer-

[c] *Sic loquitur Exercit. IV. p. 344.*

cerſenda, addere nullius eſſet negotij. Sæpe enim peccatur *vel literarum transpoſitione*, Exodi XXXIX.v.3. pro פַּחֵי *bracteis*, ut locus exigit, ſubſtituit Samarit. פִּיחַ, quod *favillam* notat. Sic Levit. XIII. 51. & c. XIV. 44. pro מַמְאֶרֶת, vocem monſtroſam, quæ ad nullam facilè radicem revocari poteſt, Samarit. ממראת legit: quam miror lectionem tanquam authenticam à Morino [d] produci. Sic Num. XXI. 30. pro נִירָם, quod LXX. *σπέρμα αὐτῶν*. Vulg. *jugum*, alij aliter, prout ex ſcriptione quivis colligere potuit: Solus Samarit. transpoſitum נָרִים *exaltabimus*. *Vel* vocum diſtinctarum confuſione Levit. XXI. 23. pro אַךְ אֶל *tantùm ad propitiatorium non accedet*, Samarit. אכל quod *edendi* ſignificatum habet, conflat.

LXXVI.

IX. Quòd ſi tandem errores omnes, qui in ſcriptione nominum propriorum catervatim ſe offerunt, examinare vellemus, inde quoque Samaritanorum imperitia non parùm augeretur: ex multis delibabimus paucos. Geneſ. X. 23. pro חוּל Samarit. ponit חויל pro מַשׁ habet משא v. 7. pro הֲדוֹרָם ponit ארורם & cap. XXV. v. 4. pro עֵפֶר habet אפר & v. 13. pro נְבָיוֹת habet נבות. Exodi VI. v. 15. Hebræus habet בני אחד, Samarit. בני אחר, & id genus infinita alia, præſertim Numerorum cap. XXVI. ubi nomina propria codicis Hebr. pleraq; ferè à Samaritico leguntur corrupta.

LXXVII.

Hæc de prima claſſe, argumentis videlicet ex ipſius Pentateuchi Samaritani natura petitis: Ex quibus ſatis, ut puto, liquet, falsò à Morino Pentateuchum illum, codici Hebræo præferri: Nunc ijsdem, eodem ſcopo, ſubjicimus *Rationes* ſequentes. I. Chriſtus & Apoſtoli inter Judęos verſantes, ijs non tantùm, tanquam θεόπνευστον commendârunt [e] *νόμον*, ſed & *προφήτας* & *ψαλμούς*: modò enim ex Lege, modò ex Prophetis, modò ex Hagiographis demonſtrârunt Chriſtum eſſe verum illum Meſ-

[e] *Vide Lucæ XXIV. v. 27. & 44.*

Meſſiam. Iam veró quis quæſo, niſi cui mens eſt planè amens, concedet, commendâſſe quidem Chriſtum Prophetas & *ἁγιόγραφα, ſolis Judæis*, (nam nulla eorum apud Samarit. fuit authoritas,) tradita; ſed non eandem fuiſſe Pentateuchi rationem, utpote quem Judæi variârint, corruperint, & naſi inſtar cerei ad ſuum propoſitum inflexerint, ac proinde à Chriſto fuiſſe approbatam legem, *non* Judæorum, *ſed* Samaritanorum in odium, ac contumeliam ſanctiſſimi templi Hieroſolymitani depravatam? Impia hæc ſunt cogitatu nedum ſcriptu.

LXXVIII.

II. Credi non poteſt, Judæos, quorum doctores olim Prophetico Spiritu erant donati, præcipua Vet. Teſt. parte, Lege nempe, ad cujus formulam ipſe quoque [f] Chriſtus & Apoſtoli vivere non dubitârunt, fuiſſe deſtitutos: Eos verò quos apud Iudæos olim hæreticos audiiſſe certum eſt, penes ſe reſervâſſe. Ipſe ſanè Chriſtus in templo Hieroſolymitano, non verò in monte Garizim, docendo, exemplo ſuo authoritatem Pentateucho huic Samaritano ademit.

LXXIX.

III. Quemadmodum is, [g] *qui ſervaverit totam Legem, offenderit autem in uno, totius Legis fit reus*: ſic, qui cæteris omnibus rejectis, S. Scripturæ recipiunt tantùm partem, adeóque eam lacerant, eo ipſi ſibi authentiam ſacrarum Literarum abjudicant. Aut, num Evangelium Matthæi, quod tota [h] credidit antiquitas Hebraicè ſcriptum, (attendatur ad hoc exemplum planè parallelum,) quódque [i] Nazaræi N.T. hæretici non infimi ſubſellij, [l] unà cum Ebionitis (qui, juxta Epiphanium, [n] Samaritanorum abominationem, Iudæorum verò nomen habuerunt) ſibi vendicant, quóve, [o] etſi multùm

 à noſtro

[f] *Matth. V. v. 17.* [g] *Iacobi II. v. 10.* [h] *Vide Franciſci Gomari diſſertationem de Evangelio Matth. Hebraico.* [i] *Contra hæreſes lib. 1. tom. 11. hæ. XXIX. ſub finem.* [l] *Ibid. hæreſi XXX.* [n] *Sub initium hæreſ. XXX.* [o] *Epiph. lib. citato exemplum affert: plura Hieron. comment. in Eſ. c. XI. & Dial. III. contr. Pelag.*

à nostro diverso & fabularum mantissis aucto, multùm gloriati, habuisse verum Matthæi Evangelium, falsum asservatum à Christianis credibile est? Neque enim utrunque tam Nazaræorum, quàm Christianorum Evangelium Matthæi nomine receptum in Ecclesia pari authoritate recipi potuit. Sic Samaritanis solum Pentateuchum recipientibus, cætera θεόπνευστα scripta iniquè tractantibus, majorémne tribuemus fidem quàm illis, quibus Canon S.S. ex asse comissus? Injurij essemus in Ecclesiam, si truncatum Samaritanorum, &c. ab omni reliquarum gentium consortio avulsorum, Pentateuchum præferremus canoni integro. [p] Alogi Iohannis Evangelium rejiciunt. Cur? quia Christus filius ille Dei firmissimis argumentis in eô θεολογεῖται. Sic Samaritani rejiciunt Legem Mosaicam Iudæorum, Prophetas item & Hagiographa, propterea, quòd in ijs cultus eorum superstitiosus damnatur; at verus contrà, Hierosolymam transfertur. Et quemadmodum Hæretici, Ebionitæ cumprimis, teste [q] Epiphanio; & Muhammedani, ut ex [r] Ahmed ben-Idris colligitur, in sanctum Apostolum Paulum tanquam Legirupam inveluntur, & in eum, tanquam novæ sectæ Christianorum, quòd omnium solidissimè, abrogata circumcisione & Lege ceremoniali, Iudaismum & gentilismum refutet, authorem debacchantur: ita etiam maledicam linguam suam non solùm in S. Prophetas, quòd unanimiter montem Garizim pro Sanctuario non agnoverunt; sed in ipsum Spiritum S. stringunt Samaritani. Unde eos, qui Mosis & Iosuæ tempora secuti, atq; ad regiminis Ecclesiastici gubernacula constituti in Scriptura leguntur, vix fandis calumnijs impetunt. Eli [s] Sacerdotem *seductorem*, Samuelem verò, (quantum virum!) [t] *magum* in Chronicis suis appellare non verecundantur.

LXXX.

[p] *Vide Epiphanium hæresi LI.* [q] *Hæresi XXX.* [r] *Libro III. q. XLIV. in qua blasphemè de sanctissimo illo viro, ea tantùm de causa, quòd circumcisionem penitus aboleverit, loquitur.* [s] *Vide Chronici appendicem c. XL.* [t] *Ibidem.*

LXXX.

Succedunt tandem *Authoritates*: *suffragantur* enim argumentis & rationibus jam in medium allatis *Viri celeberrimi, tum* indirectè *tum* directè authentiam Pentateuchi Samaritani prorsus inficiantes. *Indirectè* quidem omnes illi, qui solam agnoscunt veritatem Codicis Hebræi authenticam, omniáque, extra contextum Hebræum, ex Samaritico codice in alias translationes illata, vel [u] *superflua* esse, [x] vel *irrepsisse*, vel *fortuitò ad nos pervenisse* clamitant. *Directè* verò hanc authentiam explodit præter alios, Simeon de Muys censurâ suâ in aliquot capita Exercitationum Ecclesiasticarũ in utrunq; Samarit. Pentateuchum Morini. Ubi, etsi magno studio Hebræum codicem, à cavillis & exceptiunculis Morini toto libello vindicet, συλλήβδην tamen quid de Samaritanorum Pentateucho sentiat, his verbis proponit: [y] *Videtur*, inquit, *fictitium & factitium esse exemplar tuum Samariticum ad componendas nempe difficultates arte atque industria jam inde antiquitus accommodatum.* Deinde etiam rabiem hanc furiosi Monachi insectati fuerunt Franciscus Taylor & Arnoldus Bootius Angli, ut præfat. eorum Exam. in præfat. Morini in versionem τῶν LXX. docet. *Luctamur*, inquiunt, *cum ejusmodi monstro quale ipsi quoque Judæi execrentur; quippe quòd purissima atque incorruptissima divinorum oraculorum Archetypa tam rabiosè insectatur, ut per ipsum non stet quin pro depravatissimis atque omni mendarum genere plenissimis abjiciantur, planè atque omnium pedibus proculcentur.*

LXXXI.

Atque hæc sunt quæ, divinâ annuente gratiâ, de Pentateucho Samaritano, ejúsq; vitijs, quantum ad vindicandam authoritatem contextus Hebræi, conculcandam verò Morini adversus eum audaciam, necesse videbatur, proferre constituimus.

[u] *Hieron. Comment. in Gen. c. IV.* [x] *Sic Hieronymus Carthusianus in eundem locum.* [y] *Censura in Morini Exercit. IV. c. 1.*

tuimus. Ex quibus non obscurum erit colligere: *Jactantiam atque laudem quam ex canonizatione ejus venatur Morinus esse nullam.* Si verò incommodè minúsque sufficienter nonnulla dicta videntur, tum difficultati materiæ, tum etiam brevitati, cui studuimus, benignè ascribantur, sperantes & alia occasione, si quando ad Morini exceptiones & κρησφύγετα respondere operæ pretium duxerimus, defectum nos compensaturos. Nunc igitur [2] Θεῷ εὐχαριστήσωμεν, ὡς διὰ μικρῶν καὶ ἁπλῶν λόγων ἡ ἀλήθεια τοὺς ἑαυτῆς υἱοὺς εἰς ὁδὸν εὐθεῖαν ὁδηγεῖν εἴωθε, καὶ τὰ σχέτλια καὶ πολύκομπα διὰ πολλῆς μηχανῆς καλλωπισθέντα διασκεδάννυσιν, ἀνατρέπει τε καὶ ἀφανίζει ἡσυχῆ βαίνουσα. Id est, *Deo gratias agamus, quòd per pauca ac simplicia verba, veritas filios suos ad rectam viam deducere solet, & impia ac fastuosa per multam artem fucata dispergit, evertitque placidè incedens.*

[2] *Epiphan. hæres. XXXV. p.* 117.

Μόνῳ Θεῷ δόξα.

ΕΠΙΤΟΜΗ
Omnium capitum
LIBRI JOSUÆ,
Hoc est,

Chronici Samaritani, quod, ex legato Magni Viri, JOSEPHI SCALIGERI, in illustrissima LEIDENSI Bibliotheca Arabicè contextum, sed Samaritico charactere exaratum, asservatur.

AD

Clarissimum Virum

D. JOH. JACOBUM HULDRICUM,
Verbi DEI in Ecclesia Tigurina Ministrum.

Vir Clarissime, Mæcenas & Affinis honorande.

ELegans est illud in Capitulis Patrum Hillelis celeusma בְּמָקוֹם שֶׁאֵין אֲנָשִׁים הִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹת אִישׁ *In loco ubi non sunt viri, fac Te Virum præstes.* Vult nempe senex ille Babylonius, ut in ijs potissimùm desudemus, quæ alijs vel intacta relicta, vel obiter tantùm pertractata fuere. Tale quid, sine dubio, est Chronicon hoc Samaritanum, paucis visum, paucioribus lectum, pluribus laudatum: quod speciosè admodùm, sed falsissimè *Librum Josuæ* appellant. Unius certè Scaligeri, Viri ad gloriam seculi nati Bibliothecæ, hæc charta virgo cessit. Neque enim facilè dederim, ullum alibi in Christianorum Europæorum forulis delituisse exemplar. Morti verò vicinus Heros ille, & futuræ Reipublicæ literariæ memor, thesaurum hunc chartaceum, unâ cum splendidissima librorum Orientalium supellectili Bibliothecæ, quæ Lugduni Batavorum est, publicæ legavit. Atque inde ego, à Nobilissimo Viro Daniele Heinsio, Bibliothecario publico, rogatu Nobilissimi & Clarissimi Viri D.D. Constantini L'Empereur, copiam describendi nactus fui. Exemplar ipsum satis vetustum est, unde & characteres attriti, & exesi; lectio dubia sæpe & fallax, ac proinde in eo medicam crebrò Scaligeri manum deprehendi. Ejus nunc exhibemus Epitomen, aliâs, σὺν Θεῷ, ipsum, ubi operæ pretium duxerimus, & typi Arabici permiserint, daturi contextum notis necessarijs illustratum. Unicè enim in votis haberem, tandem aliquando Chronici hujus, quò ad liceret, exactam cum textu Arabico edere versionem, ut non tantùm viris doctis, & antiquitatis studiosis, quid de Samaritanis, aliâs in Orientalium historijs satis obscuris, eorúmque dogmatibus habendum esset, ex antiquissimis, quæ ab ipsis extorqueri potuerunt, monumentis, accuratius perspectum esset, & exploratum; sed etiam viris toto orbe celeberrimis, atque de studijs meis optimè meritis, editionem solicitantibus

bus satisfacerem. Vix sanè, ante triennium, pedem in Angliam intuli, Vir Illustrissimus Jacobus Usserius Hibern. Primas, Londini tum subsistens, ex literis, quibus nullo meo merito, ἀφθόνως planè κὴ ἀφειδῶς eidem me commendavit ὁ πάνυ Constantinus L'Empereur, Scaligeri Samariticum Chronologum penes me esse animadvertens, non solùm quanti authorem istum fecerit Scaliger candidè dixit, sed & versionem aliquot capitum, (totum enim, Oxonium tum, & Cantabrigiam, Academias utinam tandem faucibus Bellonæ ereptas properanti, absolvere tractatum non dabatur,) à me petijt: quam κατὰ δύναμιν, spe ipsius aliquando elimandi & expoliendi opusculi, adornavi. Ab eo verò tempore, quo in patrios redij lares, non rarò faces subditæ per literas familiares ab ijs, quibus in Gallia, Belgio, Anglia, Helvetia, imò toto orbe Christiano res literaria plurimum debet. Non pigrabor autem ipsorummet hoc loco excerpta subjicere amicorum verba: *Nunc*, scribit Constantinus L'Empereur, *ad Chronicon redeo, cujus editionem omnino commendo. Licèt enim etiam falsa contineat, tamen eo quoq; nomine edi cupio: quò similia scripta, ubi subinde ad istas hypotheses respicitur, (uti non uno loco in Thalmude observo) eò melius percipiantur: & saltem lingua ipsa melius hujusmodi versionibus addiscitur. Multorum tandem desiderio satisfacies.* Et Clarissimus Theologus Ludovicus Cappellus: *Chronicon Samaritanorum etsi tanti non sit, uti à quibusdam fit, nihilominus quia vix ullus est tam malus liber, ex quo aliquid elici boni non possit, quique usui alicui non sit, non erit arbitror ejus editio inutilis.* Edvvardus Pokoke, vir Linguarũ & rerum Orientalium peritissimus ipse quoque Epistolâ familiari editionem istius scripti ursit: *Illinc accuratam Chronici Samaritani &c. editionem expectamus.* Huc accedit, quòd, quicunque Samaritanorum pertractant historias, Chronici hujus non nisi de nomine notis, mentionem ubique injiciant. Primus, quod sciam, qui ejus meminit est R. Samuel Schullam, in libro Iu-

chasin, quem Constantinopoli primò edidit p. 154. f. 1. verba ejus sunt hæc: מצאתי ראיתי בספר זכרוני הכותיים חכרו שראו אותו במדרש אח' של היהודים Id est, *Inveni, vidi in libro Chronicorum Samaritanorum, qui dixerunt quod eum invenerint in quadam Judæorum synagoga &c.* Judæum hunc excipit Josephus Scaliger, qui ut ipse Chronici fuit possessor, sic quavis oblata occasione mentionem ejus fecit. Lib. de Emend. temp. VII. p. 669. *Habemus*, inquit, *Samaritanorum magnum Chronicon, ex Hebraica lingua in Arabicam conversum, sed charactere Samaritano descriptum. In eo sunt multa cognitu digna, quamvis aliquando commentis Samaritanis incrustata. Is liber incipit ab excessu Mosis, definit infra tempora Imperatoris Hadriani. Propterea vocatur Liber Josua, quòd ab excessu Mosis, & ducatu Josuæ incipit.* Et in Epistol. libr. IV. Epistol. 362. *Habemus Chronicon Samaritanum ab excessu Mosis, ad tempora Antoninorum Augustorum, charactere Samaritano.* Sed & Isaacus Casaubonus & Gulielmus Schikhardus, quamvis obiter tantùm, in scriptis suis hujus libri meminerunt. Morinum de Chronico hoc differentem in Exercitationibus Anti-Morinianis audivimus S. 49. His igitur victus rationibus, omnino ut prodeat aliquando, πάσῃ σπουδῇ καὶ μηχανῇ enitar.

Interim, Vir Clarissime, hunc Tibi INDICEM, Libri, quibus quæso virorum eruditorum votis non expetiti? sacrum esse volui, non tantùm, ut subacto & in Antiquitate versatissimo judicio, quid de ipso aliquando authore in publicum bonum vel edendo, vel supprimendo sentires cognoscerem; sed etiam ut Tuo consilio, hoc quidquid est laboris suscepisse publicè testarer. Tu, Vir summe, quâ in literas es benevolentiâ, chartaceum hoc munusculum, animi devotissimi atque gratissimi τεκμήριον vultu sereno accipias majorem in modum rogo. Vale Ecclesiæ, vive Patriæ & Scholæ, meq; meáq, studia benevolentiæ Tuæ aura afflare perge. Tiguri ex Musæo die 10. Iulij, Anno MDCXLIV.

Cl. T. addictiss. JOH. HEN. HOTTINGER.

Epitome capitum LIBRI JOSUÆ.

I.

ΣΚιαγραφία est atque Epitome totius opusculi, Israelitarum potissimum statum tum sub Mose in deserto, tum sub Josua & reliquis Judicibus exhibens.

2. Moses morti vicinus Imperij fasceis, cum omnium applausu & congratulatione, Josuæ defert. Eleazari sacerdoti curam religionis veræ tradit. Tandémque collectis copijs impetum facit in Midianitas.

3. Bileamus Magus à quinque Midianitarum & Moabitarum regibus vocatur: ad maledicendum Israelitis solicitatur: à Deo prohibetur: Israelitis, indignantibus Regibus, benedicit. Prolixum est caput & maximam partem ex Num. c. XXII. XXIII. & XXIV. desumptum.

4. Εὕρημα astutum Bileamus in Israelitas excogitat: Reges, quorum desiderio hactenus incantationibus divinâ gratiâ impeditus satisfacere non poterat, nunc, ut de alia excutienda quercu cogitent, monet: Suadet, ut agmen formosarum, auro gemmisque micantium puellarum in Israelitarum castra ablegent, ita enim fore, ut Israelitæ ad lasciviam & profusam libidinem pellecti, maledictionem manúmque Dei ultricem mereantur. Placet regibus hoc consilium, & puellas numero 24000. ipso die Sabbathi dimittunt, quarum adventu Israelitæ ita seducti, ut nihil non illarum gratiâ voluerint. Hinc Deus justißimâ in populum suum accensus irâ, momentò ingentem stragem edidit, multáque utriusque sexus millia tum Israelitarum, tum gentilium morte subita sustulit. Tandem verò Eliezer zelo, quo fervens, filiam Regis lanceâ transfodit, iratum Deum placavit. Confer Num. c. XXV. Et Apocal. II. v. 14.

5. Moses divino mandato excitatus, impiam hanc Midianitarum fraudem non inultam dimissurus, magno exercitu eos invadit:

dis: Reges illos quinque ob felicem stratagematis sui successum securos opprimit. Bileamus sacris gentilibus intentus, renitente Josua, qui vivum ipsum Mosi adduci optâsset, interimitur. De his Num.c.XXXI.v.19.32.33.49.

6. *Moses serijs præmissis ad populum exhortationibus, vaticiniisque de rebus, singulis tribubus eventuris, in Monte Nebo diem suum obit. Israelitæ magno eum luctu prosequuntur.*

7. *Josuæ pro Mose Epicedium oratoriâ pompâ describitur. Mosis res gestæ à capite ad calcem recitantur: Ejusdémque singularia, præ omnibus reliquis hominibus, dona divinitus concessa enarrantur.*

8. *Josua ad Israelitarum castra revertitur: Mosen triginta dies luget. Cananæi, ex Mosis morte, recipientes animum Israelitas oppugnare denuò decreverunt.*

9. *Deus Josuam auxilij sui præsentiâ erigit: eum animo bono esse vult: jubétque transire Jordanem, atque terræ sanctæ occupandæ facere initium.*

10. *Congregatum Israelitarum cætum universum gravißimè Josua officij sui monet: fœdus novum cum ijs, icit: dehortatur ne majorum suorum σκληροκαρδίων vestigijs insistant. Tandémque vocem Dei audientibus benedictionem, & contra hostium vim defensionem promittit.*

11. *Populus animis abjectis, & lachrymis largißimè fusis omnibus se monitis daturum locum, à Dei verbo neque ad dextram, neq; ad sinistram recessurum sanctè in se recipit.*

12. *Israelitæ recensentur* (vide Num.XXVI.& XXXII.) *Tribui Ruben, Gad, & dimidiæ tribui Menasse portio aßignata repetitur.*

13. *Lepidam de Exploratoribus Hierichuntinis (quam in multis cum Gibeonitarum historia confundit) fingit fabellam.* Cùm Samaritani solùm recipiant Pentateuchum, mirum non est, si, ut in cæteris, ita & in hac historia cæcutiant, eámq; insulsis figmentis defædent.

14. *Jo-*

14. *Josua, post exploratorum reditum, ad expeditionem populum parat: Miraculum, cui post hominum memoriam simile nullum obtigit, in Jordane exsiccato prænuntiat: Sacerdotes cum arca fœderis præcedunt, quos sequitur populus reliquus. Hymnus Levitarum post transitum commemoratur.*

15. *Hymno Deum Josua celebrat pro ingenti beneficio, quo Jordane exsiccato, Israelitas in terram sanctam deduxit: Vicini reges tanto miraculo terrentur; multique eo nomine mortui concidunt. Josua interim de benedictione Dei certus, confirmatúsque redditur.*

16. *Hiericho urbs expugnatur: Internecioni devovetur. Acan sacrilegus deprehenditur.* Petita sunt illa, ijsdem ferè verbis retentis, ex c.VII. Josuæ.

17. *Scelus Acani revocatur ad sortem. Morti cum omnibus suis, postquam prolixè culpam fuisset confessus, addicitur. Deus iratus placatur.* Conveniunt cum c.VII. & VIII. lib. Josuæ, exceptâ nova planè, quam habet, & Scripturæ ignotâ sortilegij descriptione.

18. *Gibeonitæ astu vitam sibi redimunt. E longinquis enim venire se simulantes terris, fœdus à Josua & Israelitis obtinuerunt.* Ex lib. Jos. c.IX.

19. *Quinque duces sive Reguli* (Reges Jos. X. v. 5. appellantur) *bello tentant Gibeonitas: Gibeonitæ, ut instans amolirentur periculum, auxilium Josuæ implorant. Reges in fugam conversi in latebras se abscondunt & speluncas, ex quibus extracti interimuntur.*

20. *Deus Josuæ contra hostes, qui terga vertere coacti fuerunt, victricia concessit arma: Igni cœlitus ijdem tacti panico terrore corripiuntur. Josua per Epistolam alis aviculæ alligatam Eleazarum victoriæ gloriosæ certiorem reddit: monétque non se priùs reversurum, quàm omnem, Israelitis, terram promissam, in potestatem suam redegerit. Subactâ tandem terrâ Canaan Josua redit domum, ibique in fluvio ex Montis Benedicti cacumine*

summo

summo excurrente se cum exercitu lustrat. Post καθαρισμὸν *offeruntur sacrificia: celebratur dies festus, Deúsque pro occupata terra sancta laudatur.*

21. *Terræ promissæ termini mensurantur: Asyláq; tria constituuntur.* Vide Josuæ XIV. & deinceps.

22. *Josua, expugnatis jam hostibus, duarum tribuum & mediæ deprædicat ingenuitatem, ijs nomine reliquarum tribuum gratias agit, quòd ad sedes suas, armis occupatas, non properârint, antequam reliquos quoque fratres suos, domicilia parare, hostibúsque eripere juvissent. Ijsdem deinde Jordanem transfretaturis magna solennitate Vicarium Regium Nebichum, à quo omnia dependerent, commendat. Rex autẽ iste, cùm patriæ jam esset vicinus, ab obvijs sibi subditis trans Jordanem relictis, humanißimè & honorificentißimè excipitur.*

23. *Geometræ singulis X. tribubus suas adjudicant possessiones. Eas Eleazar suffragio suo probat. Josua* פי טור בריך יערף שמרון in Monte Benedicto, id est, Samaritano *non tantùm arcem, sed* & כניסה עלי ראסה templum in vertice ejus *extruxit.*

24. *Israelitæ in terra sancta habitantes Deo juxta Legis præscriptum serviunt. Unde cumulatè ejus experiuntur beneficia: Alta fruentes per annos viginti pace, omnibúsque regibus & principibus multis parasangis superiores.*

25. *Bellum Israelitarum cum gentibus exteris recrudescit. Schaubecus enim filius Hemami, Regis Persarum à Josua occisi, ad arma excitat omnes per universum orbem Reges, ut* ἀρετῇ συμφερτῇ *mortem parentis vindicaret, atque Israelitas penitus extirparet.*

26. *Exemplar est Epistolæ Schaubeci Regis ad Josuam.* Versionem Hebræam in compendium contractam habes in libro Iuchasin p.153.fol.1.

27. *Mittitur hæc Epistola ad Josuam per legatum die decimo mensis secundi, post annum XXI. ab ingressu in terram sanctam:*

ctam: Sed cùm decidendis litibus Josua esset intentus, diésq; festus immineret, noluit Josua Epistolam illam, ne ea consternati, fierent remissiores Israelitæ, legi. Lecta autem fuit festo finito, præsentibus proceribus, qui crudelitate, quam Schaubecus minabatur, multùm quidem fuerunt territi, sed auxilio divino freti eam tandem deluserunt.

28. *Josua Regibus, eorúmq; temeritati fusè respondet. Minas & bellum, quas intentant, parvi facit. Ijsque opem divinam, quâ miraculosè hactenus cum Israelitis fuerit sustentatus, quaque omnium hactenus inimicorum impetus represserit, opponit.*

29. *Animum Israelitæ ex singulari Josuæ in literis ad Reges expressa magnanimitate recipiunt, eóque nomine gratias agunt. Interea, jubente sic Josua, turma equitum collécta, intráque horæ spatium hominum 300000. confluxerunt. Tandem responsio Josuæ, ad ipsius Legati præsentiam, repetitur.*

30. *Legatus regius, exercitûs castrorúmque Israeliticorum testis αὐτόπτης, animo fracto prorsus & abjecto cum literis Josuæ ad suos revertitur.*

31. *Legatus legatione sua defunctus, Josuæ literas publicè recitat. Reges, vel solo audito titulo, quo honorificentissimè Josua cum suis, ignominiosissimè verò Reges appellabantur, animum despondent; déque victoria, quod & lachrymarum profusa vi magna testati fuerunt, desperârunt. Interim verò, dum suam deplorant sortem, mater Schaubeci magiæ peritissima, cum sene quodam, mago, in medium prorupit, pusillanimitatem regum reprehendentes. Num quid,* inquiebant, *quem ne quidem vidistis hostem tantopere extimescatis? Agite, nos quoque legatum audiamus. Prodijt legatus, omnémque spem ipsis vel incantationibus, vel stratagematibus, vel aperto Marte expugnandorum Israelitarum ademit. Istis tamen Legati verbis adeò non cesserunt, ut ultima etiam magiæ specimina contra populum Dei tentare constituerint.*

32. *Josua ad expeditionem contra Reges istos se parat: antequam verò exercitum eduxit, jubet Eleazarem convocare populum;*

lum; eidem, juxta mandatum legis, benedicere; pro salute populi, dum cum hostibus confligeret, orare.

33. *Josuæ, cæterisque Israelitis, artibus magicis, ita fuerunt præstricti oculi, ut muris ferreis circumsepti sibi viderentur: Ideo autem, permissione divina, Israelitis hoc obtigit, ut Regis Nebichi gloriæ & æternæ famæ consuleretur. Tandē ad sonitum tubæ Eleazaris sacerdotis, muri isti corruerunt, hostésque in fugam dati sunt.*

34. *Josua literis, ministerio columbæ, ad Nebichum patris sui filium, vicarium Regium duarum tribuum & dimidiæ missis, suam deplorat sortem.*

35. *Exemplar Epistolæ Josuæ ad Nebichum. Conqueritur autem, quàm malè de se intra septem muros ferreos constituto agatur, rogátque, ut, omni abjectâ morâ, sibi suisq; suppetias ferat.*

36. *Nebichus* (quem filium Gileadis, nepotem Maciri, pronepotem Menassis appellat) *acceptis Josuæ literis, è vestigio numeroso exercitu in subsidium Israelitarum properat. Schaubecum Regis filium, quo cum antè oretinus locutus, telo trajicit. Reliqui hostes fugantur. Laudésque Deo pro victoria dicuntur.*

37. *Compendium Legum, rituum, & cæremoniarum, Israelitis, post diuturna cum Regibus bella tempore tranquillo, & à dimicationibus immuni præscriptarum de Jubilæo;* שְׁמִטָּה *sive* anno remissionis; *De festis; De decimis Levitis & Sacerdotibus pendendis; De manumissione servorum Hebraicorum; De sacrificijs animalium mundorum, quorum oblationem etiam tempore Josuæ & deinceps ineptissimè restringit* עלי מדבח טור בריך ad altare Montis Benedicti; *De præceptis* עשה *sive* affirmativis & לא תעשה (quam ipsam distinctionem à Talmudicis desumsisse videntur) negativis; *De exploranda zelotypia; De officio Levitarum in describendis Legis exemplaribus, contexendis genealogiarum catalogis & hymnis: Custodiendis templi vasis: De sacrificio jugi. De precibus & benedictionibus, aliisque, quorum in Pentateucho Mosis fit mentio, pietatis officijs.*

38. *Josua morti vicinus Israelitis valedicit. Sorte successorem*

rem relinquit Babelem, qui nepos fuit Chalebi ex fratre, è tribu Juda (vide Jud.c.1.) *Hortatur illos, ut ne à vijs Domini recedant*, (Ios.XXIV.) *Moritur, ac sepelitur in spelunca Sed & Babel, cùm annos novem populum judicâsset, vivus excessit, relicto successore Tersio Ephraimita. Reliquorum Judicum, Simsonem si exceperis, quorum curâ Respublica Judaica per 260. annos administrata fuit, nomina non expressit.*

39. *Eleazarus Pontifex moriturus Israelitarum principes officij sui monet, curámque cultus divini commendat. Exit ad speluncam, in qua exutis vestibus sacerdotalibus, mortuus sepelitur. Surrogatur ipsi filius Pinchas, qui ijsdem ceremonijs in agone mortis constitutus sacerdotio se abdicavit, eodémque cum Patre tumulo conditur. Subnectitur ἀνακεφαλαίωσις beneficiorum, quæ in Israelitas ab Adamo ad Judicum usque tempora collata fuerunt.*

40. *Tragicè Simson perit. Gentes ex Bileami libris edocentur, nulla ratione interritum afferri posse Israelitis, nisi impietate & apostasia Deum provocent. Mittuntur itaque malè feriati homines, quorum commercio non tantùm usi Israelitæ, sed & ijsdem omnia arcana detexerunt. Hinc familiariùs æquo cum ijs conversantes, corruptissimos ipsis affricuerunt mores, quibus ita ira Dei concitata, ut Templum splendore gloriæ suæ, igni cœlesti orbatum, planéq; obscuratum fuerit.*

41. *Tacitè pergit Chronologus ad librorum Samuelis historias, quas miserè dilaniat. Refértque discordiam inter filios Pinchasi, & sacerdotem Eli, ob sacerdotium exortam. Unde pium illum senem Eli calumniosè traducit, & tanquam famosissimum Magum, qui infinitas magiâ suâ corraserit divitias calumniatur. Impingit ipsi, quòd sacrificia contra Dei mandatum obtulerit, cultúmque sacrum Schiluntè, schismatico ausu, transtulerit. Quin & ipsum virum Dei Samuelem, magicis artibus imbutum fuisse blasphemè deblaterat.*

42. *Multa Scripturæ cõgrua refert; de Philistæis contra Israelitas congregatis: filiorum Eli cæde; Arcæ ablatione: morte Eli.*

43. *Continetur fabula quam in Exerc. S. XLIX. attulimus.*

44. *Historia Iddonis & Alexandri M.(qua de in Exer.S.LV.) tribuitur Samaritanis. Commemorantur urbes, loca, ab Alexandro occupata. Samaritanis, reliquisq; Iudæis ab Alexandro imperatum, ut statuas, more gentiū, erigerent: cujus mandato ut satisfacerent, infantes recèns natos nomine Alexandri appellari illi voluerunt. Unde cùm ex Aegypto redux à Judæis, ubi nam statuæ essent Rex percontaretur? Statim illi, productis filijs, exclamârunt: Hæ, ô Rex! sunt statuæ vivæ quibus nomen tuum imposuimus singulis.*

45. *Obsidio urbis Hierosolymitanæ per Adrianum fusè pertexitur. Adrianus Neapolim concessit. ibiq; nonnullos pontes fecit. Eodem tempore Samaritanis ablati libri præstantissimi, Historici, Genealogici, adeò ut de Israelitis malè fuerit actum ad tempora usque Babarraba, filij Nathanaël, filij Akban, de quo plurima memorabilia recenset.*

46. *Nathanaëli nati sunt Babarraba, Akbas & Pinchas. Prohibent Romani ne quenquā Samaritani ex Infantibus suis circumciderent. Ne verò Samaritani circumcisionē temerariè violarent, eduxerunt clam in speluncas filiolos suos, quos circumcisos, ancillarum operâ domum deduxerunt. Neque verò hanc tantùm ijs legem fixerunt Romani, sed & adipe, carne suilla cibum & potum eorum infecerunt. Quin etiam avem æneam* (Tilseman vulgò, juxta Arabum & Hebræorum consuetudinem in Chronico, illa appellatur) *in monte Garizim collocârunt, quæ ubi Samaritani ad cultum suum peragendum ascendere voluerunt, exclamâsse fertur,* Hebræus! *Qua voce Romani excubias ibi agentes excitati confestim proruperunt, obviumq; Hebræum occiderunt.*

47. *Mittitur à Babarraba, Levi, nepos ex fratre, Constantinopolim ut liberales ibi disceret artes: hic tam felices fecit in literis progressus, ut summus Episcopus fuerit electus, petijtq;, ut sibi veniaadeundi montis Garizim concederetur, eam ab Imperatore impetrat, magnóq; cum satellitio Neapolim pervenit.* An verò hac ratione Samaritani, quod unum intendebant, Romanum excusserint jugum, ex Chronologo non liquet.

Finis libri JOSUÆ.